

YOYAV

Dergisi

YIL: 26 SAYI: 294 EKİM 2017

Vakıf Şehir Kudüs

YOYAV Adına Sahibi
Dr. İbrahim ATEŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Mehmet NARİNCE

Yayın Kurulu:

Dr. İbrahim ATEŞ
Ökkaş DAĞLIOĞLU
Mehmet NARİNCE
N. Yücel MUTLU

Yayın İdare Merkezi

Libya Caddesi 32/7-8 Ahmetler / ANKARA

Tel: 434 51 83 - Faks: 433 12 98

web: yoyav.org.tr

e-mail: eyoyav@myynet.com

Yayın Türü:

Yöresel Süreli Yayın
Ayda bir yayınlanır.

Grafik Tasarım
Mehmet Narince

Kapak Resimleri:

Mescid-i Aksa ve Kubbet'üs-Sahra
(Foto: Şerife Eroğlu Memiş)

Baskı:

Önder Matbaacılık Ltd. Şti.
İzmir Cad. 34/2-3 Kızılay-ANKARA
Tel: 418 23 54

Basım Tarihi: 15.09.2017

ISSN: 1307-1572

Dergide yayınlanan yazı ve resimler kaynak gösterilerek
iktibas edilebilir. Görüşler yazarlarına aittir.

1 Vakıf Şehir Kudüs
Dr. İbrahim ATEŞ

2 Kudüs Semalarında Ezanın Susturulmasına
İzin Vermeyeceğiz
Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

7 Kudüs'e Omuz Vermek Hepimizin Görevidir
Binali YILDIRIM
Başbakan

10 Kudüs'ün Korunmasında
Kalkan Olan Vakıflar

13 Panel Yöneticisinin Konuşması
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ

15 Kudüs Nasıl Kaybedildi?
Dr. Nazif ÖZTÜRK

24 Kud-i Şerif'in
İslam Medeniyetindeki Yeri
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

34 Osmanlı Kudüs'ünde Vakıf-Toplum
İlişkilerine Dair Bazı Tespitler
Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ

40 15 Temmuz Şehitleri Hatimlerle Anıldı

46 YOYAV Genel Başkanı
Dr. İbrahim Ateş'in
15 Temmuz Mesajı

47 Kurban Sosyal Hayata Bereket ve
Ekonomik Hayata Harektir

Vakıf Şehir Kudüs

Dr. İbrahim ATEŞ

YOYAV Genel Başkanı

Dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Kudüs, çok sayıda Peygamberin yaşadığı, bazı Nebîler ve velîlerle ma'nâ büyüğü insanların yattığı müstesnâ ve mübârek bir şehir olmasının yanında, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından farklı fazilet ve meziyeti haiz oldukları belirtilen üç büyük mescidden biri olan Mescid-i Aksâ ile Resûlullah (s.a.v.)'ın göklere yüceldiği yerin üzerine inşa edilen Kubbetü-s Sahra'yı bağrında barındırmaktadır.

Kudsiyetine Kur'ân'da işâret edilerek İsrâ Suresi'nin ilk ayetinde, Mescid-i Aksâ'nın çevresinin mübârek olduğuna dikkat çekilmektedir.

Mescid-i Aksâ, yapıldığı andan itibaren içinde Allah'a ibâdet edilen mübârek bir ma'bed, iki kıblenin ilki ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in İsrâ ve Miraç gecesinde Peygamberlerin ruhları ile buluşarak onlara imam olup iki rekât namaz kıldığı Mescid'dir.

Büyüklerimizin bize bildirdikleri gibi, "mekânın şerefi mekân ile dir." Kudüs'ün değeri de Kur'ân'da mübârek olarak nitelenmesinden, bağrında barındırdığı Mescid-i Aksâ'da bazı peygamberlerin Allah'a ibâdet etmesinden, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ervâh-ı enbiyâ ile bulunduğu mekân olmasından ve huzûr-u Hakk'a yüceldiği yolculuğun burada başlamasındandır. Bunun için Müslümanlar tarih boyunca, Kudüs'ün korunmasına ve kurtarılmasına olağanüstü özen göstermişler, bu uğurda birçok şehit vermişlerdir.

Tamamı tarih denecek kadar her yeri tarihî eserlerle dolu olan Kudüs, başta bu şehrin sembolü olan Mescid-i Aksâ ile müştemilâtındaki Kubbet-üs Sahra ve Mescid-i Burak ile diğer mübârek mekânlar olmak üzere Müslümanlara, Musevîlere ve Hristiyanlara ait muhtelif ma'bedlerle surları, sokakları ve iç içe olan tarihî yapılarıyla buram buram tarih kokan güzide bir şehirdir.

Bu şehre gidenler, tarihin değişik dönemlerinde yapıpı halkın hizmetine sunulan çok ve çeşitli yapılara tanık olup, gördükleri güzelliklerden gözlerini alamazlar. Ömer mescidi ve içindeki "Emân Ahitnâmesi"yle Hz. Ömer (r.a.)'i, tarihî surlarıyla Kanunî Sultan Süleyman'ı, çeşmeleri, hamamları, yetimler yurdu ve imârethânesiyle Hürrem Sultan'ı, medreseleri, mektepleri ve hangahlarıyla Sultan Selahaddin Eyyübî'yi, tekke, dergâh ve mevlevîhâneleriyle Hz. Mevlana'yı hatırlatan birbirinden güzel hârika eserleri bünyesinde bu-

lunduran Kudüs, mutlaka gidilmesi ve görülmesi gereken gözde ve güzel bir şehirdir.

Tarih boyunca birçok medeniyetin hâkimiyeti altına girmiş olan bu şehir, 638 yılında Halife Hz. Ömer (r.a.) zamanında fethedilmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık Savaşı'ndan sonra Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Kudüs'ü yönetimi altına alan Osmanlı Devleti, bu kutsal şehre attığı önemin göstergesi olarak büyük girişimlerde bulunmuştur. Bilhassa Kanunî Sultan Süleyman döneminde önemli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Kubbetü-s Sahra'nın restorasyonu ile başlayan çalışmalar, bugün hâlâ ayakta olan surların inşası, Beytüllahm ve Halilurrahmân'dan Kudüs'e su getiren kanalların tamir edilmesi, şehir suyunun dağıtımının yapıldığı havuzların yenilenmesi ve çeşmelerin inşası ile devam etmiştir.

Kudüs, tarihinin hemen her döneminde inşaat faaliyetlerine sahne olmuş, özellikle Memlûk ve Osmanlı dönemlerinde yapılan büyük binalar, camiler, medreseler, tekkeler, zâviyeler, ribatlar ve hangahlar şehrin ekonomik hayatına önemli katkı sağlamıştır.

İslam devlet geleneği içerisinde sosyal ve ekonomik anlamda çok önemli bir yere sahip olan Vakıf müessesesi, Kudüs'ün kent ekonomisi ile korunup kollanmasında da önemli bir rol oynamış, şehrin dinî ehemmiyetine binaen devlet görevlileri ve hayırseverler tarafından da pek çok vakıf kurulmuştur. XVII. yüzyılda şehri ziyaret eden Evliya Çelebi, Kudüs'te yedi yüz adet vakıf olduğunu söylemiştir. Bu vakıflar, Kudüs şehri ve çevresinde yapılan tarihî eserlerin bakım ve muhafazası, fakir-fukaranın barınma ve iâşesi gibi sosyal konularda büyük hizmetler yapmışlardır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın teşrifleriyle 8-9 Mayıs 2017 tarihlerinde İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilen "Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumu"nda değerli düşünceler dile getirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün takdire şâyan olan bu hayırlı hizmetinden esinlenen YOYAV da, 13 Mayıs 2017 Cumartesi günü "Vakıf Şehir Kudüs" konulu bir panel düzenlemiş olup, panelde yapılan konuşmalarla sunulan tebliğler, Dergimizin ilerleyen sayfalarında tetkikinize takdim edilmiştir.

Kudüs Semalarında Ezanın Susturulmasına İzin Vermeyeceğiz

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Haliç Kongre Merkezi'nde 8 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumu'nda yaptığı konuşma.

Bismillâhirrahmânirrahîm

Filistin Başbakanı aziz kardeşim Rami El Hamdallah, İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri Yusuf el-Useymin, kıymetli Bakanlar Saygıdeğer Misafirler. Sizleri en kalbî duygularıyla, muhabbetle selamlıyorum.

“Esselamu Aleyküm ve Rahmetullahi ve Berekatüh (Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun)”.

Himayemizde tertiplenen “Uluslararası Kudüs Vakıfları Formu”na iştirakiniz için her birinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Siz Kudüs dostlarını Medeniyet ve tarih şehri, kıtaların kavşak noktası İstanbul'da misafir etmekten büyük bir memnuniyet duyduğumu özellikle ifade etme isterim.

Vakıflar Genel Müdürlüğümüz, İslam Kalkınma Bankası ve Uluslararası İslam Vakfı Enstitüsü ile hep beraber bu önemli programın düzenlenmesinde emeği geçen herkesi tebrik ediyorum.

Kudüs için, bu mukaddes şehrin istikbali için, dünyanın dört bir yanından davetimize icabet eden siz kardeşlerime hoş geldiniz diyorum. Bu vesileyle, Kudüs'ün kardeşi, sırdaşı, gönüldaşı İstanbul'dan, dünyadaki tüm Kudüs âşıklarına selamlarımı, saygılarımı iletiyorum.

Evlialar ve enbiyalar şehri bu kadim baş-

kentten, İslam'ın kalpgâhı Mekke-i Mükerrreme'yi, Efendimizin gözbebeği Medine-i Münevvere'yi hürmetle, tazimle, hasretle selamlıyorum.

Buradan, sizlerin aracılığıyla gözlerini, gönüllerini ve kulaklarını bize çevirmiş tüm mazlumlara en kalbî muhabbetlerimi sunuyorum.

İşgale ve zulme meydan okuyarak, “Yürü kardeşim, ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin” diyen şairin mısralarına can veren Filistin'in, Kudüs'ün cesur çocuklarının, cesur gençlerinin, cesur kadınlarının, cesur erkeklerinin alınlarından öpüyorum.

Gerektiğinde evladı için vücudunu kahpe kurşunlara siper eden Filistin'in fedakâr babalarını özellikle selamlıyorum.

Buradan, evinden barkından edilmiş; kimi vatan hasretiyle hayata veda etmiş; kimi öz yurdundan uzaklarda yaşamaya mecbur bırakılmış 8 milyon Filistinli kardeşime selamlarımı ve dualarımı gönderiyorum.

Hangi dinden, hangi milletten olursa olsun, Kudüs için mücadele eden, Filistin'deki adaletsizliği ve işgali gidermek için çaba harcayan tüm vicdan sahiplerine saygılarımı yolluyorum.

Bu önemli Forumun, Kudüs ve Haremi Şerif başta olmak üzere, tüm Filistin için hayırlara vesile olmasını Rabbim'den niyaz ediyorum.

Tabi burada bir inceliği de özellikle vurgulamak istiyorum; biz Mescid-i Aksa dediğimiz zaman, orada onu Harem-i Şerif olarak ifade etmeyi eksik buluyoruz, Kubbet-üs Sahra da, bunların

hepsi onun içindedir, bunun bir defa böyle bilinmesini özellikle istiyorum. Kimse kimseyi aldatmasın, bunun mücadelesini bütünüyle bu şekilde veriyoruz, vermeye de devam edeceğiz.

Aziz Kardeşlerim!

Kudüs her üç semavi dinin için de kutsal bir şehirdir. Bütün insanlık tarihinin adeta özüdür, özetidir.

Filistin'in millî şairi merhum Mahmut Derviş

"Kadim surlar içinde yürüyorum, Kudüs'te;

Bir zaman diliminden, diğerine..." dizeleriyle Kudüs'ün bu vasfını çok güzel anlatır.

Aynı şekilde Şair Nuri Pakdil de Kudüs'ün zamanı ve mekânı aşan önemini kelimelere şöyle döker:

'Tür dağını yaşa / Ki bilesin nerde Kudüs,/ Ben Kudüs'ü kol saati gibi taşıyorum,/ Ayarlanmadan Kudüs'e,/ Boşuna vakit geçirirsin/ Buz tutar/ Gözün görmez olur.'

Evet... Kudüs'te zaman, bizim bildiğimiz vaktelere göre değil, kendi mecrasında akar. Kudüs aşktır, Kudüs hasrettir; insanlığın gözünün nuru, gönlünün sürurudur. Kudüs, yeryüzünde arşı alaya en yakın yerdir. Çünkü Kudüs, İsrâ'nın ikinci durağı, Mirac'ın ise ilk basamağıdır. Ümmetin ilk kiblesi, Peygamberler şehri olan Kudüs, tüm Müslümanların harem-i izzeti ve namusudur

Burada bizlere pusula olması için bir hadis-i şerifi özellikle nakletmek istiyorum. Bir gün Hz.

Meymune, Peygamber-i zîşân Efendimiz (s.a.v.)'e "Mescid-i Aksa için hüküm nedir" diye sorar. Bunun üzerine Resûl-u Ekrem Efendimi (s.a.v.) "Oraya gidin ve orada

namaz kılın" buyurur. Hz. Meymune tekrar sorar. "Gidemezsek ne yapmamız gerekir yâ Resûlullah" diye sorar. Efendimiz "O zaman kandillerinde yakılmak üzere yağ gönderin" cevabı verir. Benzer şekilde Efendimiz bir başka hadis-i şeriflerinde: "Yolculuk yalnız üç mescidedir. Bunlar Mescid-i Haram, Mescid-i Nebvî ve Mescid-i Aksa'dır" diye buyurmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in, Kudüs'le ilgili mesajları, işte bu kadar açık ve nettir. Bunun için Kudüs'ün işgal altında bulunduğu, haçlıların kirli ayaklarının esareti altında olduğu her

**Ümmetin ilk kiblesi,
Peygamberler şehri olan Kudüs,
tüm Müslümanların
harem-i izzeti ve namusudur.**

gün, Müslümanlara zül gelmiştir. Kudüs tekrar özgürleşene kadar Selahaddin Eyyubi'nin gözüne rahat bir uyku girmemiştir. Kudüs'ün ikinci fatihi Selahaddin Eyyubi, seferde

ordusuyla olmadığı zamanlarda bile çoğunlukla çadırda yatar. Bunu görenler bir gün kendisine: "Yâ Selahaddin! Neden sen de diğer sultanlar gibi evinde yatmıyorsun?" diye sorarlar. Bu soruya Sultan Selahaddin Eyyubi'nin cevabı şu olmuştur: "Allah'ın evi esaret altında iken Selahaddin nasıl kendi evinde yatar? Şeklinde olmuştur.

Evet, bir Müslüman'ın gözünde Kudüs, böyle olmalıdır. Kudüs'e sahip çıkmak, ona gereken hürmeti, hassasiyeti göstermek her Müslümanın görevidir. Kudüs davası, sadece Filistinli kardeşlerimizin davası değildir.

Hamdolsun bizler millet olarak, 400 yıl boyunca Kudüs'e, Beytül Makdis'e, Hazreti İbrahim (a.s.)'in şehri El Halil'e hizmet etme onuruna nail olmuş bir neslin torunlarıyız.

Hatta çok ilginçtir, Kanuni, biliyorsunuz Yafa Kapısı'nın orada yazılı olan, Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah ifadesini yazdırmıyor oraya. Peki, ne yapıyor? O üç dini ifadeyle bir kucaklama olsun diye 'Lâ ilâhe illallah, İbrahim Halilullah' yazdırıyor, hepsini kucaklamak için, bu çok ilginçtir, çok enteresandır. İşte Batı duvarının dışına Yahudilerin ibadet edebilmesi için uygun bir alan açan Mimar Sinan'ın hassasiyetini, dün olduğu gibi bugün de bizler sürdürüyoruz. Birinci

Dünya Savaşı'nın güney cephesindeki en büyük mücadelelerimizi, Mekke, Medine ve Kudüs'ü korumak için verdik. Çanakkale'de ve Kut'ül Amare'de kazandığımız zaferlere rağmen, işgali durduramadık.

İlk Haçlı Seferlerinden beri uğruna oluk oluk kan döktüğümüz Kudüs, maalesef, o günlerden beri huzur yüzü görmedi, göremedi. Gerek inancımızdan gerekse tarihimizden tevarüs ettiğimiz sorumlulukla Kudüs'e, Kudüs davasına, Filistinli kardeşlerimizin hak ve adalet mücadelesine büyük önem veriyoruz.

Kudüs'ün, tekrar barış, huzur ve güven şehri olması için gayret sarf ediyoruz.

2016 yılında İstanbul'da ev sahipliğimizde toplanan 13. İslam Zirvesi, tarihî bir karara imza atarak, Filistin halkının ve Kudüs şehrinin ekono-

**Kudüs'e sahip çıkmak,
ona gereken hürmeti,
hassasiyeti göstermek
her Müslümanın görevidir.**

mik olarak güçlendirilmesi çağrısında bulundu.

İslam İşbirliği Teşkilatı Dönem Başkanı olarak şahsım, bu hedefe katkı sağlamaya özellikle ihtimam gösteriyoruz.

Kıymetli kardeşlerim!

Vakıf müessesesi bu amaçlarımızı gerçekleştirmek için biçilmiş kaftandır. Çünkü bizim medeniyetimiz bir vakıf medeniyetidir. Vakıflar, 'ilyilik ve takvada yarışınız' ilahi emrinin tecessüm etmiş hâlidir. Aynı zamanda vakıflar, binlerce yıla sâri toplum hayatımızın da kilit taşıdır. Tarih boyunca maruz kaldığımız onca saldırıya ve yıkıma rağmen ayakta kalabilmemizde, vakıf geleneğimizin çok büyük katkısı vardır. Vakıf müessesinden en çok istifade edildiği yer, şüphesiz Kudüs'tür. Kudüs, bir vakıf hazinesidir. Kudüs'ün tarihine baktığımızda Hz. Ömer (r.a.)'den Selahaddin Eyyubi'ye, Osmanlılardan günümüze kadar vakıfların izini görürüz. Suriye'de de böyle değil miydi? Orada da öyleydi, ama şimdi Suriye bütün o vakıf eserler ne oluyor, yerle yeksan oluyor. Gerek hayır işlerinde, gerek Mescid-i Aksa'nın İslamî karakterinin korunmasında vakıfların çok büyük rolü var. Saymakla bitmez, ama ben burada birkaç tane örneği sizlerle paylaşmayı arzu ediyorum. Selahaddin-i Eyyubî'nin Kudüs'ü fethinin ardından Burak duvarının yanına kurulan Meğaribe, kendi alanında tek olan bir Vakıf mahallesidir. 1967 işgali sonrasında bu mahalle, 800 yıllık geçmişi ile birlikte buldozerlerle yok edilmiştir. Bu örnek dahi Filistin sorununun adeta küçük ölçekte bir özetidir. Bir başka önemli vakıf, Hürrem Sultan'ın

***Kudüs aşktır,
Kudüs hasrettir;
insanlığın gözünün nuru,
gönlünün sürurudur.***

kurduğu Haseki Sultan İmaret'i'dir. Bu müessese yüzyıllardır aç ve muhtaçlara yardımda bulunuyor. Bugün Mescid-i Aksa'daki İslam Müzesi'ni ziyaret edenler, bu vakfın zamanında yemek dağıttığı kazanları, yardımdan yararlananların isimlerinin yazılı olduğu o ahşap çizelgeleri görecekler. Aynı şekilde çeşitli aile vakıfları da, muhtaçlar ve Doğu Kudüs'ün İslam karakterinin muhafazası için hizmet ediyor. Kudüs'teki tarihî vakıflarımızı, geçmişteki hatıraları yâd etmenin ötesinde, bizi geleceğe taşıyacak kurumlar olarak görüyoruz.

Elli yıldır işgal altında olan Kudüs'te vakıflarımızı ihya etmek, onları canlandırmak ve güçlendirmek için yoğun çaba sarf ediyoruz. Bizlerin görevi ise Kudüs'teki vakıflara, oradaki tüm eserlere, tüm gücümüzle destek olmaktır.

Bu kavramın içine sadece İslam vakıfları girmiyor. Diğer dinlerin vakıflarını da aynı çerçevede değerlendiriyoruz. İslam idaresindeki Kudüs'te hangi dine mensup olursa olsun, herkesin canı, malı, ibadet hürriyeti, ibadethanesi, örfü, adeti güvence altına alınmıştır.

Haçlı seferlerinde kılıçtan geçirilen Kudüs'ün Yahudi halkı, ancak fetihden sonra Müslümanların himayesinde Kudüs'e geri dönebilmiştir. Bizim bugüne ve geleceğe bakışımız da aynı temeldedir.

Bu tarihî forumun, Kudüs'e hizmet için kurulmuş olan vakıfların güçlendirilmeleri noktasında uluslararası çalışmalara ışık tutacağına inanıyorum.

Şunu bir an olsun aklımızdan çıkarmayalım. İşgal altındaki Kudüs'ün gençleri, yaşlıları, yetimleri, engellileri için vakıflar belki de yegâne sığınaktır. İbadethaneler, hastaneler, okullar, yetimhaneler, çarşılar, imaretler ancak bu şekilde ayakta tutulabilir. Bu noktada, Harem-i Şerif'in himayesinden sorumlu olan Ürdün Kralı İkinci Abdullah'a bağlı İslam Vakfı'nın, İsrail'in engellemelerine rağmen sürdürdüğü çalışmalara, bütün İslam âleminin destek olması gerektiğini özellikle vurgulamak istiyorum. Devletimizin arşivlerinde Osmanlı döneminde var olan tüm vakıflar, arazileri, gelirleri ve giderleriyle tek tek kayıtlıdır. Tüm araştırmacıları bu imkândan yararlanmaya davet ediyorum. Arşivlerimizdeki kayıtların örneklerini,

son olarak Kudüs'teki tapu çalışmaları için Filistinli kardeşlerimize vermiştik. Uluslararası kalkınma kuruluşumuz olan TİKA vasıtasıyla, Doğu Kudüs'teki ev ve dükkânların restorasyonunu üstleniyor; şehrin tarihî dokusunun korunmasına yardımcı oluyoruz. Yüzyıllara dayanan tecrübe ve derinliği yansıtan bu faaliyetleri, önümüzdeki dönemde artırarak sürdüreceğiz.

Ancak, Kudüs konusunun açıldığı her yerde, her platformda, ısrarla vurguladığım şu hususu burada tekrarlamak istiyorum. Müslümanlar olarak Kudüs'ü, Mescid-i Aksa'yı sık sık ziyaret etmeliyiz. İstatistiklere baktığımızda hâlen bu konuda çok ciddi bir eksikimizin olduğunu görüyorum.

2015 yılında yaklaşık 600 bin Amerikalı, 400 bin Rus, 300 bin Fransız, Kudüs'ü ziyaret etmiştir.

Müslüman ülkeler arasında en fazla Türkiye'den ziyaretçi gitmiş, ama çok ziyaretçi gitti diye havaya girmeyelim, giden ziyaretçi sayısı ne biliyor musunuz? 26 binde kalmıştır. Ben buradan milletime çağırıda bulunuyorum. Yüz binler niçin Türkiye'den Mescidi Aksa'yı ziyarete gitmesin? Hiç bahane yok, gitmeli. Bu tablonun bize yakışmadığını kabul etmeliyiz. Oradaki kardeşlerimize vereceğimiz en güçlü destek, Kudüs'teki varlığımız olacaktır.

Değerli kardeşlerim!

Filistin meselesine adil bir çözüm bulunmadan, bölgemizde barış ve istikrarın sağlanması mümkün değildir. Bunun için öncelikle uluslararası hukuka ve alınan kararlara saygı gösterilmesi gerekiyor. Hiç kimse, hiçbir ülke hukukun üstünde değildir, olamaz. Ancak Filistin meselesinde yıllardır 'üstünlerin hukuku' işliyor. Bunu da böyle görelim. İsrail, çeşitli güçlerden aldığı cesaretle, hukuk tanımazlığını ısrarla ve inatla sürdürüyor. Aleyhine alınan onca karara rağmen, işgale, zulme, şiddete ve Kudüs'ü 'Müslümansız yaşamaya ve yaşatmaya devam ediyor. İsrail yönetiminin mevcut uygulamalarının, eskiden Amerika'daki, yakın zamana kadar Güney Afrika'daki siyahilere uygulanan ırkçı ve ayrımcı politikalardan ne farkı var? Batı Şeria'nın dört bir tarafını zehirli bir sarmaşık gibi saran, Filistinli kardeşlerimizin hayatını zindana çeviren ne yazık ki oradaki anlayış, hangi hukukta yer bulabilir. Gazze'ye hâlen uygulanan kısıtlamaların, vicdanda, adalette, insanlıkta yeri olabilir mi? Elbette yok... Peki, İsrail yönetiminin bu gücü nerden geliyor? Çünkü işlediği suçların

**Müslümanlar olarak
Kudüs'ü, Mescid-i Aksa'yı
sık sık ziyaret etmeliyiz.**

tüm dünyanın gözü önünde gerçekleştiği ve bu katliamların karşılıksız kalacağını biliyor. Hep söylüyorum, sahilde top oynarlarken İsrail bombalarıyla parçalanmış masum çocuk bedenlerinin hesabının

hiçbir şekilde kendisinden sorulmayacağını iyi biliyorlar. En temel insan haklarını ayaklar altına alan uygulamaların herhangi bir yaptırımla karşılaşmamasını da çok iyi biliyorlar.

Cezasız kalan her suç, faili daha da azgınlıştırır. Filistin'de İsrail'in işlediği suçların giderek daha artmasının sebebi budur. İşlenen cinayetlerin, katliamların ve zulmün uluslararası hukuk içinde hesabı sorulmadan, bölgede barış ve istikrar arayışları akim kalmaya mahkûmdur.

Çözümün yegâne yolu net. 1967 sınırları içinde, başkenti Doğu Kudüs olan, bağımsız ve egemen bir Filistin devletinin kurulmasıdır. Bunun için de İsrail üzerinde baskı oluşturulması gerekiyor. Son dönemde Barış Süreci'nde yaşanan gelişmeleri ihtiyatlı bir memnuniyetle izlediğimizi ifade etmek isterim. Filistin'in Devlet Başkanı Sayın Mahmut Abbas'ın liderliğinde yürüttüğü diplomatik çabaları destekledik; desteklemeye de devam edeceğiz. Bununla birlikte, Kudüs'ün statüsünü ilgilendiren meselelerde herkesin gerekli dikkati ve itina göstermesi gerekiyor.

ABD'nin İsrail nezdindeki Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması tartışmalarının kendisi dahi son derece yanlıştır, kesinlikle gündemden düşmelidir. Bu konuda gerekli uyarıları en üst düzeyde yaptık, yapıyoruz. Bu mesele bazılarında basit bir tabela değişikliği gibi gelebilir. O kadar basit değil. Böyle düşünenler, kutsal topraklardaki dengenin ne kadar hassas olduğunu, değil bir tabelayı, bir taşı dahi yerinden oynatmanın ne denli büyük etkileri olacağını görmezden geliyorlar. Sıradan bir olay değil.

Bir diğer önemli konu: İlk kıblemiz Mescid-i Aksa'ya yönelik taciz ve saldırılardır. Burada çok tehlikeli bir tırmanışa şahit oluyoruz. Sadece 2016 yılında 14 binden fazla radikal İsraili, silahlı güvenlik görevlileri eşliğinde, Mescid-i Aksa'ya girmiştir. Mescid-i Aksa ve Kubbet-üs Sahra'nın içinde bulunduğu Harem-i Şerif, 144 dönüm alanıyla sadece Müslümanlara ait bir bütündür ve ebediyete kadar da böyle kalacaktır. Kudüs'ün karakterini değiştirmeye yönelik bu tür provokasyonlara asla rıza göstermeyeceğiz.

İsrail, Harem-i Şerif'in kutsiyetini ve bütünlü-

ğünü tehdit eden bu tarz taciz, kazı ve imar faaliyetlerine bir an evvel son vermelidir. Ben, Sayın Olmert döneminde, Sayın Bakanımız Nabi Beyle orada bir çalışma yaptırttık ve bu çalışma arkeolojikti. Bununla ilgili bir kitap da hazırlattık ve bu kitabı dünyanın değişik yerlerinde ilgili bütün birimlere gönderdik, yine göndermeye devam edeceğim.

Ama şimdi geliyorum, önemli bir noktaya. O'da nedir? Ezan meselesi.

Ezan, bir çağrıdır. Sadece Müslümanlara değil, asra bir çağrıdır. Ve camilerde sabah ezanlarının okunmasını yasaklamayı amaçlayan bir yasa tasarısı hâlen İsrail Parlamentosunda bekliyor. Böylesi bir konunun gündeme gelmesi dahi utanç vericidir. Bize her fırsatta din ve vicdan özgürlüğünden dem vuranların, bu konuda sessiz kalarak, adeta atılan bu adımı onaylaması ise ibretliktir. Kudüs semalarından ezanın susturulmasına inşallah izin vermeyeceğiz. Şunu bir defa bilmemiz lazım: Eğer inancınıza güveniyorsanız, inanç hürriyetinden niye korkuyorsunuz? Bak bizim böyle bir derdimiz yok, biz inancımıza güveniyoruz, onun için de inanç özgürlüğünden korkmuyoruz. Ben şu anda İsrail'in yöneticilerine de bunu hatırlatıyorum, inancınıza güveniyorsanız bizim ezan seslerimizden niye korkuyorsunuz? Bizim bu noktada, ülkemizde yaşayan Musevi vatandaşlarımıza yönelik bu tür bir olumsuz tavır takınma, alma, böyle bir derdimiz yok. Bugüne böyle bir adım atmadık, atmamız da. Bu yasakçı zihniyete en güzel cevabı Kudüs'teki kardeşlerimiz, sabah vaktinde kendileri bizzat evlerinden ezan okuyarak ifade etmişlerdir. Buna mecbur edildiler. Akılma ceza evinde arkadaşımın cezaevi odasında ezan okuması geldi. Ne yapalım? Başka çare yok, o da ezan okuyarak bizi kaldırıyordu. Biz şimdi bu açık havayı, bu insanca yaşanan dünyayı cezaevine çevirenlere elbette er veya geç gerekli cevabı vereceğiz. Bu konudaki net tavrımızı doğrudan İsrail Cumhurbaşkanı Rivlin'e de ifade ettim. Dedim, bu doğru değil. Bakın bu yanlış bir gidiş. Barışa özlem duyduğumuz dünyada, özgürlüklere özlem duyulan bir dünyada, münasebetlerimizi geliştirelim dediğimiz bir dünyada atılacak böyle bir adım, bu gelişmelerin önünü tıkar. İslam İşbirliği Teşkilatı Dönem Başkanı olarak meselenin takipçisi olmayı sürdüreceğiz.

Kıymetli kardeşlerim!

İçinde bulunduğumuz bu kritik süreçte, Filistinli kardeşlerimizin de birlik ve beraberliklerini perçinleyerek, çok daha güçlü bir şekilde hak ve özgürlük mücadelesini yürüteceğine inanıyorum.

**Mescid-i Aksa ve
Kubbet-üs Sahra'nın içinde
bulunduğu Harem-i Şerif,
144 dönüm alanıyla sadece
Müslümanlara ait bir bütündür ve
ebediyete kadar da böyle kalacaktır.**

Kudüs'üyle, Batı Şeria'sıyla, Gazze'siyle, Di-
asporasıyla bütün Filistinli kardeşlerimizi yekvücut
olarak görmek istiyoruz. Bir olacağız, iri olacağız,
diri olacağız. Ayrılıkta bereket yok, birlikte bereket
var. Bunu başaracağız. Bu bir zarurettir, Filistin
şehitlerine olan vefa borcunun gereğidir. Bu,
dünya üzerindeki 1,7 milyar Müslümanın hasreti,
umududur. Filistin, Gazze'si ve Batı Şeria'sıyla bir
bütündür, öyle olmalıdır: Asla bundan taviz veril-
memelidir. Dönem tefrika değil, safları sıklaştırma
dönemidir. Bunu böyle göreceğiz. Zaman ayrılık
değil, kenetlenme ve mücadeleyi yükseltme zama-
nıdır. Bu bakımdan Hamas'ın geçtiğimiz günlerde
ilan ettiği siyaset belgesini hem Filistin davasında,
hem de Hamas ile El Fetih arasındaki mutabakat
sürecinde atılmış önemli bir adım olarak görüyorum.
İlan edilen bu belge, bana göre birçok ezberi
bozmuştur. İnşallah bundan sonra Filistin'in hak
ve özgürlük mücadelesi daha da güçlenecektir.

2017 senesinin Filistin davası açısından, bir
kırılma noktası olmasını diliyoruz. Çünkü bu yıl,
birçok kritik hadisenin yıl dönümüdür. Hazreti
Ömer döneminde Kudüs'ün İslam hâkimiyetine
girişinin 1380'inci, Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü
fethedişinin 830'uncu, Kudüs'üsün hâkimiyetinin
Osmanlı İmparatorluğuna geçişinin 500'üncü, Fi-
listin'de hâlen yaşanan sorunların ilk adımı olan
Balfour Deklarasyonunun 100. ve İsrail'in Doğu
Kudüs'ü işgalinin 50. yıl dönümü 2017'ye tekabül
ediyor. Önemli bir dönem. Gelecekte çocukları-
mızın 2017 senesini Filistin'de birlik, beraberlik,
mutabakatın tam olarak sağlandığı yıl olarak
hatırlanmasını arzu ediyoruz. Bu toplantının, Se-
lahaddin Eyyubi'nin vasiyetinde ifade ettiği gibi;
ümmetin saadeti ve Kudüs'ün geleceği açısından
hayırlara vesile olmasını niyaz ediyorum. Ulusla-
rarası Kudüs Vakıfları Forumunu teşrifleriniz için
her birinize teşekkürlerimi sunuyorum. Bu uğurda
son nefesini vermiş tüm şehitlerimizi, tüm dava
adamlarını rahmetle, minnetle yâd ediyorum.
Sizlere bereketli çalışmalar diliyor, hepinizi Allah'a
emanet ediyorum, kalın sağlıklıca.

Kudüs'e Omuz Vermek Hepimizin Görevidir

Binali YILDIRIM

Başbakan

Başbakan Binali Yıldırım'ın, Dolmabahçe'deki Başbakanlık Çalışma Ofisi'nde, Vakıflar Haftası Açılışı ve Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumu münasebetiyle 8 Mayıs 2017 Pazartesi günü verilen akşam yemeğinde yaptığı konuşma.

Değerli Misafirler,

Vakıf bir hayır ve hizmet kurumudur. Osmanlı döneminde bilhassa medreseler, aşevleri, şifahaneler, huzurevleri, hastaneler, dul ve yetim evleri, köprüler, yollar, camiler, su kanalları ve bugün bizi hayran bırakan birçok eser, vakıflar marifetiyle yaptırılmıştır. Vakıflar, hayatın her alanında etkisini gösteren kurumlar olagelmıştır.

Bugün de birçok sosyal, kültürel, hayrî ve dinî hizmet, vakıflar eliyle sürdürülmeye devam etmektedir.

Lakin Kudüs'e geldiğimizde bambaşka bir tabloyla karşı karşıya kalıyoruz. Süre giden işgal, Kudüs vakıflarına mutat hizmetlerin çok ötesinde bir görev ve mesuliyet yüklemektedir. Bu vakıflar, Filistin ve Kudüs davasını omuzlamak durumuyla da karşı karşıya kalmışlardır. İslam Halifesi Hz. Ömer'in büyük bir tevazu ile girdiği ve en kıymetli mukaddes emanet olarak teslim aldığı Kudüs, bugün duvarlarla, kontrol noktalarıyla, Filistinli kardeşlerimizden dahi koparılmaya çalışılmaktadır. Bugün Kudüs'te hayat, ecdat emaneti İslam eserlerinin muhafazasından Kudüs halkının maddi ve manevi olarak ayakta kalabilmesine, evini onarabilmesinden kabristanına sahip çıkabilmesine, bin yıllık tarihi çeşmelerin suyunun akmasından, gençlerin yanlış yollara sapmak yerine, ilim ve irfanla donanmasına, müminlerin Aksa'ya varıp da

secde edebilmesine, her sabah yeniden başlayan bir mücadeledir.

Tüm İslam âlemi olarak, Kudüs'e omuz vermek hepimizin boynuna bir borçtur.

İmkânı olan herkesin gidip Aksa'da Kudüslü kardeşlerimizle saf tutması, esnafından el emeği göz nuru Filistin'in ürünlerinden alması, Filistin otellerinde konaklaması, ümmetçe Kudüs'e sahip çıktığımızın, çıkacağımızın en güzel göstergesi olacaktır.

Türkiye olarak Kudüs halkına ve vakıflarına destek verebilmek için çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Tüm dünya genelinde gururumuz olan TİKA başta olmak üzere, çeşitli kuruluşlarımızla Kudüs'teki dükkânların restorasyonu, ticaretin kuvvetlendirilmesi, Filistinli kardeşlarımızın meslek bilgilerini artırmaları, hastanelerin ihtiyaçlarının karşılanması, kız öğrenciler için yurt inşası, diğer pek çok projeyi gerçekleştirdik, gerçekleştiriyoruz. Vatandaşlarımız Umre programları dâhilinde veya müstakilen Kudüs'ü ziyaret edip, bu muazzam dini, kültürel mirası yaşamaktan hemhal olmaktan büyük bir bahtiyarlık duyuyorlar. Esasen Filistinli kardeşlarımızın işgal karşısındaki vakarlarını görünce, Kudüs'e karşı o mesuliyetleri kendileri de bir vazife olarak üstlenmiş oluyorlar.

Saygıdeğer misafirler,

Önümüzdeki günlerde Batı Şeria'nın, Gazze'nin, Doğu Kudüs'ün ve dolayısıyla Harem-i Şerif'in, İsrail işgali altına girmesinin 50. yılı yaşanacak.

Aradan geçen 50 yıla baktığımızda, Filistin halkının yaşadığı acıyı iliklerimize kadar hissediyoruz.

Binali Yıldırım, akşam yemeğinde konuklara hitap ederken.

yoruz. 14 asırdır İslam'ın olan Kudüs'ün, dünyada hiçbir devletin kabul etmediği bir işgal ile İslam'dan alınması, insanlığın ortak mirası olmaktan çıkarılması, asla kabul edilebilir değildir. Zihinlerden bu Kudüs sevgisi silinemez.

Bu ümmet, ilk kıblesini unutmaz. Bu kutsal mekânlar sahipsiz bırakılmaz. Bu ebedi nöbetler bitmez. Miracın vuku bulduğu bu mukaddes topraklar Müslümansız kalmaz. Kudüs'e sahip çıkma ve hizmet etme anlayışımız, Hz. Ömer'e, Selahaddin Eyyubi'ye, Yavuz Sultan Selim'e layık olmak demektir. Hz. Peygamberimizin ümmetinden olabilmek, kendimize yakışanı yapabilmektir. Kudüs'teki İslam ve Hıristiyan mirasının korunması, İsrail'in işgalci güç olarak hukuken de mesuliyetidir. Ancak ne yazık ki UNESCO misyonunun dahi Kudüs'ü ziyareti engellenmektedir. Kudüs'ün tarihi statüsüne halel getirecek her türlü adımdan kaçınmak gerekir. Bunu tüm uluslararası muhataplarımıza söylüyoruz, söylemeye de devam edeceğiz. Barış ancak hukuka riayet etmekle mümkündür. Uluslararası hukuku ihlal ederek, barışa ulaşmak asla mümkün olmayacaktır. Hukuk tarihin bir özetidir. Bu dersler tarihten alınmazsa maalesef yaşayarak öğrenilir.

Kudüs'e sahip çıkma ve hizmet etme anlayışımız, Hz. Ömer'e, Selahaddin Eyyubi'ye, Yavuz Sultan Selim'e layık olmak demektir.

Aynı hassasiyetin, Camilerde Sabah ezanının hoparlörle okunmasını öngören yasa tasarısı konusunda da gösterilmesi gerekiyor.

İsrail meclisinin bu taslağı, bu düşünceyi ilerletmeyeceğini bekliyoruz ve bu yöndeki telkinlerimizi sürdürüyoruz.

Geçtiğimiz sene İstanbul'da ülkemizin ev sahipliğinde yapılan İslam Zirvesi sırasında dâhil olduğumuz İslam İşbirliği Teşkilatı Kudüs Komitesinin de İslam âleminin Kudüs'e yönelik gayretlerinin koordinasyonu için faydalı bir zemin teşkil ettiğini değerlendiriyoruz.

Değerli misafirler!

Filistinlilerin karşı karşıya oldukları işgal, sadece Ortadoğu'da değil, dünya genelinde de aşırı gruplarca istismar edilen derin bir umutsuzluğu ve uluslararası topluma karşı güvensizliği körüklemektedir.

Filistin meselesinden kaynaklanan bu derin adaletsizlik hissi giderilmeden, bölgenin huzura kavuşması beklenmemelidir. İsrail'in Harem-i Şerif'in ve Mescid-i Aksa'nın kutsiyetini ağır biçimde ihlal eden uygulamaları ve Kudüs'ün çok dinli kültürel yapısını değiştirmeye yönelik kabul edil-

Binali Yıldırım, akşam yemeğinde konuklara hitap ederken.

mesi mümkün olmayan tasarrufları karşısında, bu mukaddes şehrin dini ve tarihi mirasına sahip çıkmak, geçmişimize ve kimliğimize sahip çıkmak anlamına geliyor. Kudüs'ün ve Harem-i Şerif'in İslam'a ait bir mekân olarak muhafazası, bütün Müslümanların görevidir.

Harem-i Şerif, 144 dönümlük tamamıyla İslam'a ait bir bütündür. 1187'de Kudüs'ün tüm ahalisini kurtaran büyük İslam komutanı Selahaddin Eyyubi'nin, 1517 Aralık ayında Kudüs'e gelerek Mescid-i Aksa'da namaz kılan Yavuz Sultan Selim'in ve daha nicelelerinin sesleri, hala burarlarda yankılanmaktadır.

Değerli kardeşlerim!

Ortadoğu'da kalıcı barış için tek yol, 1967 sınırları dâhilinde başkenti Doğu Kudüs olan, bağımsız, egemen ve coğrafi devamlılığa sahip bir Filistin devletinin vücut bulmasıdır. İsrail'in yerleşimlerini genişletmesi yönündeki süre giden kararları, iki devletli çözüm zeminini tahrip etmektedir. Barış sürecinin anlamlı bir şekilde canlanabilmesi için öncelikle müzakere zemininin eşit şartlarda olması gerekmektedir. Bunun için Filistin devletini tanıyan ülkelerin sayısının hali hazırda 137'nin ötesine geçmesi, Filistin'in uluslararası kuruluşlarda aynı şekilde temsili şarttır. Bu yönde elimizden gelen gayreti bugüne kadar gösterdik, bundan sonra da göstermeye devam edeceğiz. Filistin Devlet Başkanı Sayın Mahmud Abbas'ın öngörülü liderliğiyle bu konuda da Filistinli kardeşlerimizi daha güzel günlerin beklediğine inanıyoruz. Uluslararası topluma, Filistin halkına karşı tarihi sorumluluklarını yılmadan, usanmadan hatırlatmaya devam etmeliyiz.

Değerli konuklar,

Bu vesileyle Filistinli kardeşlerimizin kendi içinde birliğinin Filistin davasının başarısı için taşıdığı öneme bir kez daha dikkatinizi çekmek istiyorum. İslam ülkelerinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de Filistinli kardeşlerimize bu yolda her türlü desteği vereceğinden asla kuşku yoktur.

Türkiye olarak bir yandan 50 yıldır işgal altında bulunan Filistin topraklarının bir an önce hürriyetine kavuşması için diplomatik çabaları sürdürürken, diğer taraftan Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'de var olma mücadelesi veren Filistin halkının direncini güçlendirebilmek için de her sahadaki yardım faaliyetlerini genişleterek devam ettirmemiz icap ediyor.

Bu bağlamda Türkiye, 2003 yılından bugüne kadar Filistin'e 500 milyon dolar yardım temin etmiştir. Sadece 2014-2016 döneminde yapılan yardım tutarı 138 milyon Dolar'dır.

Gazze'deki kardeşlerimizin en temel insani yaşam koşullarına ihtiyacı vardır. Yüzde 70'i mülteci olmak üzere 2 milyon insan, günde 4 saat elektrikle hayatını idame ettirmek mecburiyetinde. Su yetersizliği de büyük bir sorundur. Buradan ilgili herkese ve tüm vicdan sahiplerine sesleniyoruz; Gazze'ye birlikte sahip çıkalım. Gelin, hep

***Kudüs'ün ve Harem-i Şerif'in
İslam'a ait bir mekân
olarak muhafazası,
bütün Müslümanların
görevidir.***

birlikte bu yaraları saralım ve oradaki kardeşlerimizin derdine derman olalım.

Sayın misafirler!

Filistin Devleti Başbakanı Sayın Rami Hamdallah'ın şahsında Filistin halkına, ülkemizde yaşanan terörist darbe girişimi sırasında Harem-i Şerif'te, El Halil'de, Nablus'ta, Gazze'de sokaklara dökülerek ülkemize, milletimize verdikleri destek için bir kez daha bu vesileyle teşekkür ediyorum.

FETÖ gibi yıkıcı oluşumlara karşı, İslam ülkelerinin ortak bir tavır ortaya koyması, çok büyük önem taşımaktadır. Teröre karşı iş birliği, kader ortaklığımızın da bir gereğidir.

Sözlerimi burada tamamlarken sizleri bir kez daha saygıyla selamlıyorum. Tüm Uluslararası Kudüs Vakıflar Formu katılımcılarına ve vakıf sevdalılarına kıymetli çalışmalarında başarılar diliyorum. Afiyet olsun, hayırlı akşamlar.

Kudüs'ün Korunmasında Kalkan Olan Vakıflar

Her yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün organizatörlüğünde Mayıs ayı başında kutlanan Vakıf Haftası etkinliklerine katılan YOYAV, bu yıl da gerçekleştirdiği örnek bir etkinlikle haftanın kutlamalarına katılan kuruluşlardan biri oldu. Hafta dolayısıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü 8-9 Mayıs 2017 tarihleri arasında İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde "Uluslararası Kudüs Vakıfları Forumu" düzenleyerek örnek ve önemli bir adım atmış olduğundan YOYAV da bu yıl, Vakıf Haftası münasebetiyle gerçekleştirdiği panelin konusunu "Vakıf Şehir Kudüs" olarak belirledi.

13 Mayıs 2017 Cumartesi günü YOYAV Kültür Merkezi'nde düzenlenen panele katılan davetliler arasında VGM Vakıflar Meclisi Üyesi Ahmet Temizkök ve Teftiş Kurulu Eski Başkanlarından Ali Eren, Ahmet Sivacı ve Mehmet Haltaş, İnsan Kaynakları Daire Başkanı Aslan Yıldız, Emlak Dairesi Eski Başkanı Ali Taha Özyayın, Mülhak ve Yeni Vakıflar Eski Başkanı Mehmet Özcan, MEB Eski Müsteşar Yardımcısı Mehmet Temel, İlahiyat Fakültesi Eski Dekanı Prof. Dr. Nesimi Yazıcı da vardı.

Saygı duruşu ve İstiklâl Marşı ile başlayan panelde Dr. Ateş'in yaptığı "Kudüs'ün Korunmasında Kalkan Olan Vakıflar" konulu açış konuşmasından

Dr. İbrahim Ateş

sonra, üç bildiri sunuldu. Paneli, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Eski Başkanı Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız yönetti.

Çok sayıda davetlinin katılımıyla gerçekleştirilen panelde sırasıyla, Kültür Bakanlığı Eski Müsteşar Yardımcısı Dr. Nazif Öztürk "Kudüs Nasıl Kaybedildi?", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Seyfettin Erşahin "Kuds-i Şerif'in İslam Medeniyetindeki Yeri" ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Uzmanı Dr. Şerife Eroğlu Memiş "Osmanlı Kudüs'ünde Vakıf-Toplum İlişkilerine Dair Bazı Tespitler (1703-1831)" konulu birer bildiri sundular.

Panelin hitamında konuşmacılarla katılımcılara takdir ve teşekkürlerini ileten YOYAV Genel Başkanı Dr. İbrahim Ateş, panel yöneticisi Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız ile panelistlere birer şükran plâketi takdim etti. Davetlilere Dr. Ateş'in panel dolayısıyla yazdığı "Kutsal Kent Kudüs" başlıklı şiiri dağıtıldı ve toplantı konuklara sunulan ikramın alınmasıyla noktalandı.

Dr. Ateş, yaptığı açış konuşmasında şu cümlelere yer verdi:

"Orta Doğu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri de kutsal kentlerin üçüncüsü olan Kudüs, Müslümanlar nezdinde müstesnâ mekânlardan biri olup, Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere'den sonra gelen mübârek bir mekândır.

Panel yöneticisi ve panelistler bir arada.

İki kıblenin ilki ve iki haremın üçüncüsü olan Mescid-i Aksâ'yı bağrında barındıran Kudüs, değeri Kur'ân'da dile getirilen mübârek bir şehirdir. Her karış toprağında, nice peygamberlerle Hak dostu velîlerin hâtirasını ve izini taşıyan en eski ikinci ve en mukaddes üçüncü mescidin bulunduğu müstesnâ bir mekândır. Tabii, mekânın şerefi mekân iledir. Kudüs'ün kalbi niteliğindeki Mescid-i Aksâ ile Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzûr-u Hak'ka yüceltildiği yer üzerine yapılan Kubbet'üs-Sahra, şehrin değerine değer katan ve manevî meziyetini yansıtan mekânlerin önde gelenlerindedir.

Bu mekânların muhafazasını temin etmek için şehre muhkem surlar yaptırmanın yanında, halkına hizmeti de gözeten atalarımız, kurdukları vakıflarla gerçekleştirilen hayrî, sosyal ve kültürel hizmetlerle şehri bir vakıf cenneti hâline getirmişlerdir.

Büyük çoğunluğu Türkler tarafından kurulan bu vakıflar, Anadolu'ya gösterilen ilgi ve ihtimamın, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ile Kuds-ü Şerife de gösterildiğine tanık olan tarihî varlıklardır. Kanunî'nin, Kudüs'ü kuşatan surları ile Hürrem Sultan'ın Kudüs şehri tezyîn eden çeşme, sebil, imaret ve Dâr'ül Eytâm gibi vakıf eserleri, bu ilgi ve ihtimamın günümüze kadar devam eden görkemli göstergelerindedir.

Hürrem Sultan'ın Kudüs'te meydana getirdiği vakıf varlığı ile ilgili vakfiye ve benzeri belgeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde muhafaza edilmekte olup, araştırmacıların incelemelerini beklemektedir.

Halkı himâye ve şehri vikaye maksadıyla meydana getirilen vakıf varlığı o kadar çok ve çeşitlidir ki, "Kudüs'ün taşı, toprağı vakıftır" denilse, mübalağa edilmiş olmaz. Bunun için biz, teşrifinizle taçlandırdığınız panelimize "Vakıf Şehir Kudüs" paneli dedik.

Bazı nebîler, velîler ve mânâ büyüğü sâlih insanlar adına kurulan vakıflar başta olmak üzere bir çok din ve devlet büyükleriyle hayırsever tarafından kurulan vakıflarla ilgili belgeler incelendiğinde, vakıf kuran zevâtın, bir çok peygambere beşik ve mirâc-ı Muhammedî'ye eşik olan Kudüs'ün korunmasına gösterdikleri itina ve ihtimam anlaşılacaktır.

Bu belgelerin tümünün incelenmesi, irdelenmesi, içeriklerinin gün ışığına çıkarılması ve başta İsrail devleti olmak üzere dünya devletlerinin gözleri önüne konulması, hayatî ehemmiyet arz etmektedir.

Aslâ ihmal edilmemesi ve bir an önce başlatılıp sonuçlandırılması gereken böyle bir çalışma, atalarımızın ülke ve insanımızla mukaddesâtımız ve kutsal mekânlarımıza verdikleri değer hakkında genç kuşaklarımızı bilgilendirmemiz bakımından yerine getirilmesi gereken önemli bir görev olduğu gibi, İsrail'in Kudüs'ü Yahudileştirme girişimlerine karşı, uluslar arası platformlarda savunulmasına done oluşturulması bakımından da ifâsı îcâp eden zarurî bir iştir.

Nebîler diyarı ve ecdâd yâdigârı Kuds-ü Şerifin kutsallığında kuşku olmadığı gibi, değişik

Panele katılanlardan bir grup.

tarihlerde muhtelif saldırılara maruz kaldığı da herkesin malumudur.

Tarih boyunca yaşadıkları yer ve yörelerin yararına yönelik çok ve çeşitli vakıflar kuran Müslümanlar, Haremeyn-i Şerîfeyn ile Kudüs-ü Şerîf, Mescid-i Aksâ ve el-Halil şehrindeki Hz. İbrahim (a.s.)'in medfûn olduğu el-Halil Mescidi için vakıflar kurmayı da ihmal etmemişlerdir.

Haremeyn-i Şerîfeyn görevlileri ve fukarası ile Kudüs halkına hizmeti hep göz önünde bulundurmışlardır. Kudüs'te kurulan bazı vakıflar olduğu gibi, başka yerlerde kurulup gelirinin tamamı veya bir kısmı Mescid-i Aksâ ve Kudüs'teki hayrat müesseseleri ile halkına meşrut olan vakıflar da vardır.

Kudüs'ün korunmasında kalkan ve halkının himayesinde harman olan bu vakıflar, uzun yıllar misyonunu muhafaza etmiş ise de, son zamanlarda koruyucu olma vasfını kaybetmenin ötesinde, korunmaya muhtaç konuma gelmişlerdir. Koruyanın korunmaya muhtaç konuma gelmesi de hazîn bir hâldir.

Vakıflar çarçur edilip, işlevsiz kalınca, Kudüs de kalkansız kaldı. Binalar bakımsız, mekânlar metrük oldu. Surlar saldırıya uğradı. Kapılar, İsrail askerlerinin kurşunlarıyla delik deşik hâle geldi.

Tesis edilen vakıflarla tahkîm edilen Kudüs'ün tarihî misyonu ile manevî mehâbetinin muhâfaza ve müdâfaasında müstesnâ ve mümtâz bir yeri olan Kudüs Vakıflarının, mâzîdeki müessir rolüne kavuşturulması temennisiyle sözlerimi noktalar-ken, panelistlerimize katkıları, konuklarımıza da

katılımları için takdir ve teşekkürlerimizi sunuyor, bugün için yazdığım "Kutsal Kent Kudüs" başlıklı (arka kapak içinde) altı dörtlükten oluşan şiirimle sizleri selamlamak istiyorum."

Panel sonu ikramdan görüntüler.

Panel Yöneticisinin Konuşması

Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ

Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Eski Başkanı

Kudüs, gerçekten bizim medeniyetimizin Ken önemli şehirlerinden birisidir. O, tam bir vakıf şehridir, hayrat şehridir, iyilikler şehridir. Ancak, hemen belirtmeliyim ki, bizim bütün şehirlerimiz istisnasız vakıf-hayrat şehirleridir İslam tarihinde, özellikle Selçuklu ve Osmanlı ülkesinde şehir deyince hemen insanın aklına vakıf hayrât siteleri gelir. Çünkü Müslüman Türk şehirleri, vakıf hayrat sitelerinin birbirine eklenmesiyle meydana gelmişlerdir. Bu yapılanma, o dönemlerin sosyal, idarî ve ekonomik sisteminin bir parçasıdır. Osmanlılar döneminde bu sistem en gelişmiş ve mükemmel hâline kavuşmuştur. Sistemin özünü bir iki cümleyle şu şekilde anlatabiliriz.

Osmanlı toplumunun en büyük kesimi tarımla uğraşmaktaydı. Devletin çift-hane sistemiyle kendilerine dağıttığı devlet arazilerinde tarımsal üretim yapıyor, böylece geçimlerini sağlıyor ve devlete vergilerini ödüyorlardı. Şehirlerde ise esnaf ve tüccar, ahilik felsefesi içinde loncalar halinde örgütlenmişti. Bunlar da muhtelif zanaat kollarında üretim ve bunların ticaretini yaparak geçiniyorlardı. Tabii aynı tarım sektöründe olduğu gibi devlete vergilerini ödüyorlardı. Bunların tümü küçük işletmelerdi. Ancak nüfus olarak toplumun yüzde doksanlarını temsil etmekteydiler. Devlet bunlardan elde ettiği gelirlerle, üst seviye yöneticilerine yüksek maaşlar veriyor; ama buna karşılık onlardan da, vakıf hayrat yoluyla din, eğitim-öğretim, sağlık, ulaşım ve belediye, vs hizmetleriyle ilgili kuruluşları kurmalarını, iktisadi ve ticari altyapıyı gerçekleştirmelerini ve bunların işletilmeleriyle ilgili mekanizmaları oluşturmalarını talep ediyordu. Bu bağlamda padişahlar başta olmak üzere bütün hanedan mensupları, ümera ve vüzera, külliyeler / hayrat siteleri, camiler, medreseler, imaretler, darüşşifalar, hanlar, bedestenler, yollar, suyuolları,

köprüler yaptırıyorlar ve bunların işletilmesi için gelir kaynakları tahsis ediyorlardı. Şehirler bu bağlamda oluşuyordu. Onun için, Kudüs dâhil, bizim bütün şehirlerimiz, hayrat / iyilikler şehriydi.

YOYAV Başkanımız Sayın Ateş, açış konuşmasında çok önemli bir hususa temas etti ve dedi ki “koruyan kurum, bugün korunacak hâle geldi”. Çok doğru ve özlü bir söz... Ama niçin? Bunun sebebini çok iyi anlamalı... Bunun cevabını ayrıntılı biçimde anlatabilmek için kitaplar yazılması, konferanslar verilmesi gerekir. Benim burada bunu yapacak zamanım yok. Ancak konu “Vakıf Şehir Kudüs” olunca, tam da bu sorunun cevabını verecek olan, başımdan geçen bir olay aklıma geldi ve sizlere bu anımı anlatmak istiyorum.

Yıl 1978... Uzun yıllar Fransa’da Sorbon’da kalmış ve vakıflar üzerinde doktorasını yaparak Türkiye’ye dönmüş biri olarak üç seneden beri Hacettepe Üniversitesi’nde “öğretim görevlisi” olarak çalışıyordum. Kudüs İbranî Üniversitesi’nden (The Hebrew University of Jerusalem) bir davet almıştım. İslam vakfı üzerine bir haftalık bir seminer düzenliyorlarmış ve benim de katılmamı istiyorlardı. Oradaki ağırılanmamı kendilerinin üstleneceğini bildirmişlerdi. Daveti kabul ettim ve kendi üniversitemden de bir dilekçe ile yol parası talebinde bulundum. Bana bütçe imkânlarından dolayı yol parası ödeyemeyeceklerini bildirdiler. O günlerde kendi imkânım da yoktu açıkçası. Durumu Kudüs Üniversitesi’ne yazdım. Benim uçak biletimi de gönderecekleri haberi geldi. Bu sefer üniversitemden bir haftalık izin almam gerekiyordu. Bunun için bir dilekçe ile yönetime başvurdum. Verilen cevap ne idi biliyor musunuz? “Sana izin veremeyiz, çünkü sen “öğretim görevlisi”sin! Sen araştırma yapmak üzere değil, ders vermek üzere istihdam edilmiş bulunuyorsun. Dolayısıyla

Panele katılanlardan bir grup.

bir bilimsel toplantıya katılmak üzere izin alma hakkın yoktur!".

Bu sefer ben yıllık iznime mahsuben bir haftalık izin aldım ve Kudüs'e gittim. Semineri planlayanlar, Prof. Dr. Gabriel Baer başkanlığında çalışan bir ekipti. İslam Vakfı ve özellikle Kudüs vakıfları üzerinde araştırmalar yapıyorlardı. Bu semineri bu konudaki bazı meseleleri tartışmak üzere düzenlemişlerdi. Çalışmalar bir hafta boyunca çok iyi bir ortamda verimli bir şekilde sürdürüldü. Üniversitede bilimsel araştırmalar yapmak üzere oluşturulmuş bir ortam kendisini açıkça gösteriyordu. Biz maalesef Türkiye'de bilim yapılabilir ortamlar oluşturamadık hâlâ...

"Vakıf", "Kudüs", "koruyan kurum, korunacak hâle geldi", kelime ve ifadelerinin bana hatırlattığı bu küçük anı, belli bir zihniyeti, davranışları ve tabii ki, bunların oluşturduğu ortamı açıkça sergilemektedir. Kırk yıllık üniversite hayatımda, bulunduğum çevreleri bilim üretilebilir ortamlar hâline dönüştürmek için çok çaba sarf ettim ve umulmadık olaylar yaşadım... Üzülerek belirtmeliyim ki maalesef bilim üretimi açısından üniversitelerimizin sorunları hala çoktur. Bu kurumlarımızın öncelikli hedefi, bilimden çok öğretimdir...

İbrahim Beyin konuşmasında değindiği gibi, "koruyan kurum, bugün korunacak hale geldiyse", o suç, o kurumun değil, dünyada meydana gelmiş olan değişim ve dönüşümlerden, söz konusu kurumu bugün koruyacak olan ülkelerin, milletlerin ve devletlerin güçsüz olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu güçsüzlüğün temelinde ise, üniversitelerimizde, kâinatın, insanın ve toplumun haki-

katini anlayıp açıklayacak bilimsel araştırmaların yapılamaması, keşif ve icatlarda bulunulamaması ve bunların uygulamaya konulamaması yatmaktadır... Bilim olmayınca toplum aydınlanamıyor, teknoloji üretilemiyor, ekonomi gelişmiyor, gerekli güce kavuşamıyorsunuz ve bocalayıp duruyorsunuz...

Bütün bunlara rağmen ben, Türk Milleti'nin direncine ve medeniyet kuruculuğu gücüne inananlardanım. Bütün sorunlar mutlaka çözülecek. Türk Milleti tarafından yepyeni bir "iyilikler medeniyeti" yeniden kurulacak ve insanlığın barış ve refaha kavuşmasına katkıda bulunacaktır.

Bir paneli yönetme görevi çerçevesinde sözünü hayli uzattığımı farkındayım. Bu noktada sözünü, panelin konuşmacıları Dr. Nazif Öztürk, Prof. Dr. Seyfettin Erşahin ve Dr. Şerife Eroğlu Memiş'e bırakalım ve kendilerinden "Vakıf Şehir Kudüs"ün hikâyesini hep birlikte dinleyelim.

Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız'a YOYAV'ın şükran plaketini Ahmet Temizkök takdim etti.

Kudüs Nasıl Kaybedildi?¹

Dr. Nazif ÖZTÜRK

Kültür Bakanlığı Eski Müsteşar Yardımcısı

“Dünyanın sığınağı Suriye, Suriye’nin sığınağı Filistin’dir. Filistin’in sığınağı Kudüs, Kudüs’ün sığınağı Tapınak Dağı’dır. Tapınak Dağı’nın sığınağı ibadet yeri, ibadet yerinin sığınağı da Kubbetü’s-Sahra’dır”.

Thaur Bin Yezid Fezâil

Giriş

Kudüs, medeniyetler tarihi içinde özgün ve büyüleyici bir niteliğe sahiptir. Kudüs’ün bünyesinde barındırdığı şehir ruhunun özünde, bu mekânın insanlığın varoluşu ile tarihî serüveni arasında kurduğu güçlü bağ yatmaktadır. Bu özün herhangi bir medeniyet sınırlarına hapsedilmesi mümkün değildir. Kudüs, Hz. Davut ve Süleyman aleyhi’s-selam tarafından başkent yapılmadan önce, asırlarca kadim kültürü şekillendiren medeniyet havzalarının kesişim hattı üzerinde bulunmanın tecrübe ve birikimine sahiptir. Doğuda Sümer’den Babil’e uzanan derin Mezopotamya birikimi, kuzeyde Anadolu’da kökleşen Hitit yerleşik düzeni, batıda Akdeniz üzerinden gelen Minos, Miken ve Fenike kültür dalgaları ve güneyde Mısır ve Yemen medeniyet havzaları, Kudüs’ün de içinde bulunduğu bu coğrafyada hâkimiyet mücadelesi üzerinden etkileşime girmişlerdir. Dolayısıyla insanlığın kadim birikimini kendi bünyesinde harmanlayan bu bölgede yerini alan Kudüs, bu yönüyle kendini tarihin merkezi konumuna yükseltecek bir insan unsuruna hazırlanmıştır².

Kudüs şehri; pagan ve politeist dönemleri, Babiller ve Romalılar zamanında geçirdiği tasfiye ameliyelerini yaşadıkdan sonra; Hz. Ömer tarafından gerçekleştirilen kutsal fethin mesut yıllarını, Eyyubiler döneminde Selâhaddin-i Eyyûbî (1138-1193) tarafından Haçlıların elinden kurtarılması, Yavuz Sultan Selim (1508-1520) eliyle Osmanlı ülkesine katılması ve Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında imar ve ihya edilmesiyle nice nikbin asırların arkasından saadet dönemlerine kavuşmuştur.

Kudüs’te yaşanan mesut günlerin mevcudiyetini kendi çıkarlarına aykırı görerek bu şehri tasfiye etmek isteyenler arasında, Babilliler (Nebukadnezar) ve Romalılar (Titus) birinci sırayı almaktadır. Bunların tarih içerisindeki temsilcisi Haçlılar, günümüzdeki sürdürücüsü ise İsrail’dir.

Kudüs şehri üzerinde cereyan eden çatışmaları anlatmak için, Evliya Çelebi milletlerin lisanında geçen Kudüs adını teker teker sıraladıktan sonra şu tespiti yapmaktadır: *“...Netice-i merâm cemi’ milelin hasretü’l-mülûku bu Kudüs-i şerîftir Husûsâ millet-i nasârâ, Hazret-i İsâ bu Kudüs-i şerîf’de rahmi maderden müştak olalı cemi’i ceng (ü) cidâl ve harb (u) kıtâl bu Kudüs-i şerîf içündür”³*

Hz. Ömer ve onu takip eden Müslüman yöneticiler için Kudüs, Babillilerin ve Romalıların aksine, başka ve rakip bir inanç sisteminin merkez şehri değil, aksine savunulan İbrahimî tevhid inancının siyasi egemenliğe dönüştüğü kutsal bir mekândır. Kendilerini Hz. Süleyman geleneğinin devamı olarak gören Hz. Ömer, Abdülmelik b. Mervân, Selâhaddin-i Eyyûbî ve Kanûnî Sultan Süleyman için Kudüs yıkılması değil, ruhuyla ve cismiyle ihya edilmesi gereken bir şehirdir.

Müslüman zihin için Kudüs, tarihten metafiziğe yürüyüşün bir durağıdır. Titus yıkımından itibaren harabe olarak kalan Mescid-i Aksâ alanı büyük imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Hz. Ömer döneminde Ömer Camii yapılmış; Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân, Kubbetüssahrâ’yı inşa etmiş; onun döneminde başlayan Aksâ Camii inşası oğlu Velid tarafından tamamlanmıştır. Haçlı Krallığı döneminde Mescid-i Aksâ bölgesi içinde kilise ve şapelere dönüştürülen Kubbetüssahrâ, Miraç Kubbesi ve Aksa Camii, Selâhaddin-i Eyyûbî tarafından yeniden eski kimliğine büründürülmüş; Memlukler döneminde Mescid-i Aksâ bölgesinde pek çok medrese inşa edilmiştir.

Panelse katılanlardan bir grup.

Simon Sebag Montefiore'nin "Kudüs, Bir Şehrin Biyografisi" adlı kitabında, Kudüs'te Kanûnî Sultan Süleyman'ın yaptırdığı imar ve ihya faaliyetleri şu şekilde anlatılmaktadır:

"Süleyman, Kudüs ve Mekke'yi miras aldığında, (bu yerlerin) itibarı gereği buralara hizmet etmesinin vazifesi olduğuna inanıyordu(...) Kudüs'te o kadar çok şey yaptırdı ki, günümüzdeki eski şehir herkesten çok onun eseridir. Surlar çok eski görünmekte idi ve çoğu kişiye göre Kubbetü's-Sahra, Duvar ve Kilise kadar şehrin bir parçasıdır. Bu yapılar ve özellikle şehirdeki kapıların büyük bölümü, hem şehri güvenceye almak hem de itibarını sergilemek isteyen Süleyman'ın eseri idi. Sultan, Hisar'a bir cami, bir giriş ve bir burç ekledi. Şehre su getirmek için su kemeri ve suyu dağıtmak amacıyla dokuz çeşme yaptırdı; bunların üçü Tapınak dağındadır. Kubbetü's-Sahra'daki yıpranmış mozaikleri turkuaz, kobalt, beyaz ve sarı renkli zambak ve lalelerle bezeli parlak çinilerle süsledi ki bugün hâlâ ortadadır.

Kubbetü's-Sahra'ya yeniden çini döşenebilmesi için 450.000 çini gerektiğinden Süleyman'ın adamları bu çinileri yapmak için el-Aksa'nın yakınına bir çini imalathanesi inşa ettiler ve müteahhitlerden bazıları şehirde kalmak için konaklar inşa etti(...) Şehir, aşına olmadığı çekiç sesleri ve para tıktırıları ile çınlanıyor olmalıydı. Nüfus nerede ise üç katına çıkıp 16.000'e erişmişti ve Yahudi sayısı da, sürekli gelen mülteciler sayesinde ikiye katlanıp 2.000'e çıkmıştı.

Hürrem, kocasının projelerinin yakınlarına hayır kurumları inşa etmeyi sevdiğinden bir Memlûk sarayını satın alıp el-İmâre el-Âmire el-Haseki el-

Sultan'ı kurdu. Bu vakıf içinde bir cami, bir fırın, elli beş odalı bir yatakhane/kervansaray ve fakirler için aş evi/imaret bulunuyordu. Böylece Tapınak Dağı ve Kudüs'ü kendilerinin kabul ettiler⁵⁴.

Konunun derlenip toparlanması açısından, değerlendirme mahiyetinde yazılan bu girişten anlaşılıyor ki; söz konusu Kudüs olunca birçok açıdan meselenin enine boyuna araştırılması ve ayrı başlıklar altında müstakil yazılar halinde kaleme alınması gerekmektedir. Fakat biz bu yazımızda teferruata dalmadan, ahtapotun kolları gibi dünyanın dört bir tarafından uzanan ellerle Kudüs'ün boğazının sıkılmasına yol açan uygulamaları ve gelinen noktayı, arşiv belgelerine dayalı olarak okuyucularımızla paylaşmak istiyoruz.

1. Misyonerlik ve Azınlık Hakları Perdesi Altında Kudüs'e Uzanan Eller

Misyonerliğin özü din ve muhatabı insandır. İnsana ulaşmada başlıca vasıtaları ise okul, mabet, hastahane, matbaa ve toplu iletişim araçlarıdır⁵⁵.

Misyonerler açtıkları okullarda, öncelikle Hristiyan azınlıklardan eğitilmiş bir orta sınıf meydana getirmeye çalışmışlardır. Osmanlı Hükümeti'nin hoşgörüsü ve toleransından yararlanılarak, sadece okullar için değil, kilise, manastır, hastahane, dispanser, yetimhane, haçı misafirhaneleri inşası için gerekli araç ve gereçler; ister yerli ister yabancı dinî topluluklara ait olsun, kutsal papaz giysileri, kitap, astronomi ve diğer aletler, her çeşit levazım, madalya, ilaç, kısaca ihtiyaç duyulabilecek bütün malzemeler gümrük vergisinden muaf olarak ithal edilebiliyordu⁵⁶.

Bu muafiyet ilkeleri bütün Osmanlı Coğrafyası için geçerli olmakla birlikte Hristiyan devletlerin önem verdiği bazı vilayetler öne çıkmaktadır. Bu

vilayetlerin başında Kudüs gelmektedir. 1842'de Bab-ı Âli'nin Kudüs'te bir protestan kilisesinin açılmasına izin vermesinden sonra, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya ve Amerika'dan gelen misyonerler açtıkları çeşitli okul, kilise, misafirhane ve yetimhanelerde propaganda yapmaya başlamışlardır.

Kudüs'te Latin taifesinden Andon bin Halil Hûna Vakfı'ndan Nasâra mahallesinde iki evin çok harap olduğu, tamiri için vakfın parasının bulunmadığı, tamir ederek kullanmak isteyen bir talipli çıkmadığı belirtilerek; 650'si iki evin bedeli 350'si de vakfa bağış olmak üzere toplam 1000 Fransız altın lirasına, "vakfa faide-i azîme" temin etmek amacıyla Kudüs Latin Reis-i Ruhani olan tebaa-i Devlet-i Âli'den Mansur Vâled-i Yuhanna Brakova Efendi'nin vekili Yosef Veled-i Tönisi'ye satılmıştır⁷.

Kudüs Cebel-i Zeytun namındaki semte Alman İmparatoriçesi adına misafirhane ve mabet inşa edilmesine padişah iradesiyle müsaade edilmiştir. İleride yeniden ikinci bir iş olmaması için Alman Hariciye Nezâreti'nin ricası üzerine, Osmanlı Hariciye Nezâreti'nin isteği doğrultusunda, arsasının mukataa-i zemine bağlanarak, senedinin Ağusto Viktorya namına verilmesi kararlaştırılmıştır⁸.

Rus müessesât-ı musaddakasından Kudüs Sancağı'nın Halilü'r-Rahman Kasabası'na bir saat uzaklıkta Senroma Pora namındaki misafirhane müstemilatından bir bölümünün misafirlerin ibadet ihtiyacını karşılamak üzere kilise haline getirilmesi ve vakıf olan bina ve arazilerinin kıymet-i hâzırasının %10'u nispetinde icâre-i zemin tahsis edilerek mukataaya bağlanması, Meclis-i Vükelâ Kararıyla tensip edilmiştir⁹.

Kudüs merkezi Babu'l-Halil karşısında İngiliz Müessesât-ı Musaddakasından bulunan kız mektebi için yemekhane olarak kullanılmak üzere Şeyh Subhi el-Caşş vakfından 7 kapı numaralı evin ve Akka'da Saffet Kasabası'nın Yahudi mahallesinde Dr. Valeri Henri Anderson tarafından satın alınan arazi-i emiriyeden 13 dönüm 3 evlek saha üzerine 25 Receb 1320/1902 tarihli ruhsat ile İngiliz Cemiyet-i Ruhbanisi tarafından inşa edilen hastahane ve müstemilatının, tasarruf hakları, bir numaralı senetle İngiliz Ruhban Cemiyeti'ne verilmiştir¹⁰.

Ayrıca aynı kararda, yine Saffet Kasabası'nın Kazaviye mevkiinde, Dr. Valeri Henri Anderson adına kayıtlı bulunan 400 zira' arsa üzerine, Londra Yahudi Cemiyeti'nin 18 Zilkade 1328/1910 tarihli ruhsat ile inşa ettirdiği kilise ile arsasının kullanım hakkı iki numaralı senetle bu cemiyete verilmiştir.

Kilise ve bahçesinden arta kalan 50 dönüm kadar arazinin tasarruf hakkı ise, üç numaralı senetle Dr. Valeri Henri Anderson uhdesinde bırakılmıştır. Bu senetler, Şurâ-i Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarına dayalı olarak çıkartılan irade-i seniyye doğrultusunda düzenlenmiştir¹¹.

Bir başka belgede de, Kudüs Bekaa mevkiinde Sir Charles Baroma namındaki Alman rahiplerinin ihtiyaçları için "hayrathane" yaptırılmasının istendiği kayıtlıdır. Belgede binanın yaptırılacağı arsının 16 kıratının mirî, 8 kıratının da vakıf arazi olduğu ve bu yerlerin M.Makısyan Kâslık'ın tasarrufunda bulunduğu, yapılacak binanın inşaat masraflarının 40.000 Frank olduğu ve bu paranın bulunduğu ve inşasına ilgili cemiyet tarafından ödeneceği ve söz konusu binanın Alman müessesâtına ait cetvelde yer aldığı ve inşasında bir mahsur görülmediği kayıtlıdır¹². Toplam arazinin o günkü rayiç değerleri 12.600 kuruştur; bu bedelin 8.400 kuruşu mirîye, 4.200 kuruşu vakfa aittir. Mirî arazi bedelinin %030 parasının (yıllık değeri 6 kuruş 10 para) on katı olan 62,5 kuruş, vakıf araziye ise %010'nun 10 katı (bu da %10 yapmaktadır) üzerinden 42 kuruş mukataa-i zemin tayin edilerek binanın inşasına ruhsat verilmiştir¹³.

Yine "Kudüs-i Şerif İncil Cemiyeti" adındaki Alman müessesesi tarafından Kudüs'ün Moristan semtinde daha önce yaptırılan, her arşını 75 cm itibariyle tulen 22, arzen 15, irtifaen 13,5 ziraden ibaret, 50 odalı, 1 koridor, 1 helâ, 26 pencere ve 20 kapısı bulunan binanın varlığı tasdik edilmektedir. Ayrıca aynı cemiyet tarafından yaptırılacak olan, tulen 36, arzen 23, irtifaen 22,5 zira' ebadında, 9 oda, 3 koridor, 1 merdiven, 2 helâ, 59 pencere ve 45 kapılı yeni bir bina yapılmasına izin verilmiştir¹⁴. Alınan karara göre, binanın inşası için yurt dışından getirilecek her türlü malzeme ve eşya gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Her zaman olduğu gibi binanın inşa edileceği vakıf araziye kıymetinin %10'u nispetinde mukataa-i zemin takdir edilmiştir¹⁵.

Ayrıca 11 Ekim 1898'de İstanbul'a resmi bir ziyaret yapan Alman İmparatoru Wilhelm Kayzer Kudüs'e de gitmiştir. Alman Sefareti vasıtasıyla Kudüs/Bâbu'l-amud bölgesinde satın alınan arazi üzerine, "Arz-ı Filistin Cemiyet-i Rûhaniyesi" adına bir hastahane, kilise ve saat kulesi yaptırılmasına, Müslümanların mukaddes yerlerine yakın olmak şartıyla izin verilmiştir¹⁶.

Bu belgelerin sayısını dilediğimiz kadar çoğaltmamız mümkündür; ancak bir makalenin hacmi daha fazlasını kaldırmaya müsait değildir.

Birinci derecede arşiv kaynakları olan Ahkâm

Mescid-i Aksa'nın bulunduğu bölgeden bir görüntü.

deFTERlerinden aktardığımız belgeler ve ileride vereceğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, XIX. asrın ikinci yarısından itibaren Kudüs'te hemen her devlet; Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya ayrı ayrı başvurularla kilise, havra, okul, hastahane, huzurevi, misafirhane, rahip ve rahibe meşrutaları yaptırma konusunda bir yarış içerisinde olmuşlardır. Bu dönemde Kudüs âdeta bu devletlerin nüfuz yarışına sahne olmuş bir şehir durumundadır. Daha sonra bu devletlere Amerika Birleşik Devletleri de katılmıştır. Her devlet mensup olduğu din ve tuttuğu mezhebin güçlenip gelişmesini istemektedir. İşin bir başka yönü de, belgelerde geçen isimlerden açık bir şekilde görüldüğü gibi, devletlerin siyasi gücünün kullanılmasıyla sağlanan bu gelişmelerin gerisinde çoğu zaman Yahudi parmağının olduğu görülmektedir¹⁷.

Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Ortadoksları Rusya, Katolikleri Fransa, Protestanları önceleri Almanya ve İngiltere, sonra da Amerika Birleşik Devletleri koruması altına almıştır¹⁸.

Rusya bu kararı 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'na¹⁹; Fransa, Islahat Fermanı ve Paris Anlaşması'na²⁰ dayandırıyor. İngiltere ise önceki anlaşmaların yanında, Ayastefanos Anlaşması hükümlerini yumuşatarak Osmanlı Devleti'ne yardım etmek karşılığında Kıbrıs'ın yönetiminin kendisine bırakılmasını ve Doğu Anadolu'daki Ermeniler için

reform taahhüdünde bulunulmasını istiyordu²¹. Bu isteğin Berlin Anlaşması²² ile madde metni haline getirilmesi üzerine, eline hukukî bir dayanak da geçiren İngiltere, Ermeniler yararına müdahaleye başlamıştır²³. Hatta İtalya bile Doğu'daki Katolik kiliselerinde görev yapan papaz ve diğer personelden birçoğunun İtalyan uyruklu olduğunu iddia ederek, buralarda kolayca nüfuz kazanabileceğini düşünüyordu. Roma Katolikleri ve Protestan Almanlar, Osmanlı Devleti'nde pek çok öğretmen ve hastabakıcı tarafından temsil ediliyordu²⁴.

Görülüyor ki her batılı devlet, Osmanlı ülkesinde yaşayan azınlıkların güçlenip gelişmesi yolunda, işbirliği içerisindeydi.

2. Anlatmaya Çalıştığımız Hususlar Fransa ile İmzalanan İhtilafnâmede Özetlenmiştir

Osmanlı Devleti namına Sadrazam ve Hariciye Nâzırı Prens Said Halim Paşa, Fransa Devleti adına da Fransa Sefiri M.Morris Bompar tarafından 18 Kanunuevvel 1913 tarihinde imzalanan 4 maddelik ihtilafname ve bu ihtilafnameye eklenen vilayet esasına göre düzenlenmiş bir liste bulunmaktadır²⁵. Bu liste köy ve mahalle bazına kadar inilerek, Hristiyan nüfusun yaşadığı yerleşim birimleri esas alınarak hazırlanmıştır. Bu listede Halep, Beyrut, İstanbul vilâyetleri ve Kudüs Sancağı diğer illere göre ağırlık taşımaktadır.

Bu anlaşma ile Fransa Hükümeti ve bu hükü-

met tarafından kolaylıklar tanınan diğer batılı ülke tebaası ve koruması altında olan gayrimüslimlere; inşa ve işletme hakkı tanınan müesseselerden 395'i manastır, 148'i kilise, 202'si mabet olmak üzere 745 eser din hizmetlerine; 23'ü hastahane, 90'ı muayenehane olmak üzere 113'ü sağlık hizmetlerine; 5 adedi yüksek okul, geri kalan 557'si yatılı-gündüzlü, kız ve erkeklere ait olmak üzere 562'si eğitim hizmetlerine; ağırlık sosyal hizmetlerde olmakla birlikte 225'i de müteferrik hizmetlere aittir. Yüksek okullardan Hukuk, Tıp ve Dârü'l-fünun Beyrut'ta, Ticaret ve Sanayi Yüksek Mektebi ile 'Ulûm-î Alye-î Şarkıye Yüksek Mektebi de İstanbul'da bulunmaktadır. Bu durumda tek anlaşma ile Fransa Devleti ve yardımına mazhar olan Hristiyan gruplara dinî, hayrî, sağlık ve sosyal konularda, ülkenin dört bir yanında, tesisler kurma ve işletme izni verilen toplam müessese sayısı 1645'i bulmaktadır²⁶.

Genelden başımızı kaldırıp özele yöneldiğimizde, 18 Kanunuevvel 1913 tarihli Osmanlı Devleti ile Fransa Hükümeti arasında imzalanan ihtilafnâmeye göre, sadece Kudüs Sancağı'nda din, eğitim, sağlık ve diğer konularda kurulup işletilen müesseselerin büyük bir yekun tuttuğunu görmekteyiz. Bu müesseseleri rakamsal olarak ifade ettiğimizde 61 manastır, 25 kilise, 43 mabet, 1 kilise müştemilatı, 1 mihrap, 4 kolej, 62 okul, 1 okul müştemilatı, 6 hastahane, 15 muayenehane, 1 fu-karâ kadın işyeri, 16 ruhban evi, 7 hayrathane, 8 eytahane, 11 kabristan karşımıza çıkmaktadır²⁷. Bu rakamlar karşısında başka söz söylemeye bilemem hacet var mıdır?

3. Kudüs'te Yahudi Nüfusun Artırılması İçin Uygulanan Bir Başka Metot: Çiftlikler Kurmak

Emekli Süvari Albayı Şerif Güralp'ın "*Beni İsrail Filistin'e Nasıl Döndü?*" adındaki hatıratında, Yahudilerin bu bölgelere yerleşme konusunda XIX. asrın başlarından itibaren gösterdikleri faaliyetlerin, İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde bulunan Yahudilerin gayretleriyle²⁸ 1916'lardan itibaren semerelerini vermeye başladığını söylemektedir.

Güralp hatıratında, Yahudi Cemiyetlerinin buralarda büyük arazi parçaları alarak çiftlikler kurduklarını, sonradan gelen Yahudi ailelerini bu cemiyete üye kaydederek, ailecek çiftlikte çalışmasına müsaade edildiğini, her aileye 50 dönüm bir saha fidanlanarak teslim edildiğini, 4 yıl ailenin çiftlikten geçinerek bu sahayı işlediğini, 4. yılın ürünü cemiyete verdikten sonra, bu 50 dönümlük çiftlik parçasının o ailenin mülkü olduğunu belirtmektedir. Anlattığı bu durumu, Filistin'de

Cemmame denilen yerde, görevi Siyon Yahudilerini birleştirerek Filistin'e yerleştirmek olan Siyon Cemiyeti'nin kurduğu bir badem çiftliğini örnek göstererek muşahhaslaştırmaktadır. Badem çiftliği hakkında verilen bilgilerden anladığımıza göre, 4 yılın sonunda bir badem ağacı ortalama 50 okka badem vermekte ve okkası 2 kuruş gümüş paradır. Bu durumda 50 dönümlük bir badem bahçesine sahip olan ailenin 1916 yılında senelik geliri 800 altın civarındadır²⁹.

4. Kudüs'teki Selâhaddin-i Eyyubi Camii'nin Başına Gelenler Âlem-i İslâm İçin Bir Yürek Yarasıdır

Cevdet Paşa'nın anlattıklarına göre, önceki tarihlerde Kudüs'te bir kilise yaptırılması için Fransa Devleti'ne müsaade edilmiş, ancak kilisenin yapılacağı yer tespit edilmemişti.

Abdülmeccid (1839-1861) döneminde Fransızlar, Selâhaddin Camii'nin yıkıldığını ve şu anda arsa halinde bulunduğunu bildirmişler, bu gelişme üzerine Bâb-ı âli durumu zamanın Kudüs Mutasarrıfı Kâmil Paşa'dan sormuştur. Cevdet Paşa'nın verdiği bilgilere göre, Kâmil Paşa Dersaadet'te iken Fransız elçisi vasıtasıyla Rumeli Beylerbeyliği payesini almış ve Fransız yanlısı olarak Kudüs Mutasarrıflığı'na tayin edilmiştir. Fransız Elçiliği ile olan bu yakınlığı sebebiyle Kâmil Paşa "...esasen haliyeten haliye mezbelelik olduğundan kilise inşa-sında bir mahzur yoktur" diye bildirmiştir.

Divan Kalemî'nde bazı tereddütler olmuş ise de, toparlanan bilgiler ışığında, söz konusu yere kilise yapılması için fermân-ı âli düzenlenerek Fransız elçisine verilmiştir.

Durumun mahallen öğrenilmesi üzerine, Kudüs Şafi Müftüsü, Haram-ı Şerif Şeyhi, 'ulemâ, müderrisîn, sâdât, eşraf, Mescid-i Aksa İmam ve Hatibi, Turûk-i âliyye şeyhleri verilen kararın doğru bilgilere dayanmadığını, Kudüs'teki Müslümanları çok müteessir ettiğini ve durumun bir an önce düzeltilmesini isteyen Arapça bir rapor göndermişlerdir³⁰.

Gönderilen bu raporda şu hususlara yer verilmiştir:

"Kudüs'ün fethini müteakip Selâhaddin-i Eyyubi Bâb-ı Hutta'da, Bâb-ı Meryem yakınında bir camii ve medrese yaptırmıştır. Bâb-ı âli'ye bildirilenlerin aksine, halen camii ayakta. Tenviyet ve nezâreti Ebu'l-lutf Cârullah Evlâdî'na meşrut olan vakıfları da işler vaziyettedir.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa ordularının Kudüs'e gelmesi üzerine, Katolik olan bina kalfası,

medresenin tamamı ile camiin bazı duvarlarını yıktırmak suretiyle askere kışla yaptırmıştır. Ancak 1258/1842 tarihinde Osmanlı Ordusu'nun tekrar Kudüs'e gelmesi üzerine, Kudüs Mutasarrıflığına tayin edilen Tayyar Paşa, camiin eski haline getirilmesi için gerekli olan 84.000 kûsur kuruşluk keşiflerini hazırlatmış ve Bâb-ı âli'nin de onayını alarak, eski şekliyle onartmıştır. Ayrıca 1259/1843 tarihinde Rufaî Tekkesi olarak kullanılmak amacıyla medresenin de keşfini hazırlatmış ve onarımı için ferman sadır olmuştur.

İstanbul'da bulunan bu kayıtlar tetkik edildiği takdirde, "cami-i mezkur ebvâb ve mihrabı ile kaa'imül-bina mıdır yoksa hilâf-ı vâki inha ettikleri gibi harap arsa mıdır?"anlaşılacaktır. Bu durumun anlaşılmasından sonra Devlet-i âli'ye buraların fatihi olan Melik Selâhuddin'in camii ve medresesini kilise yapmak için Fransızlara yahut Hristiyanlardan diğer taifeye teslim eyleye", bu mümkün değildir. Eğer cami-i mezkur fetihten önce kilise idi, denilecek olursa, Dersaadet'de dahi bunun emsali çoktur³¹.

Vakfın mütevelliliği ve nâzırlığı üzerinde bulunan Ebu'l-Lutf evlâdı tarafından Beylikçi Divân-ı Hümâyûn'u mensuplarından Arif Beyefendi'ye yazılan mektupta da raporda anlatılan hususlar tekrar edildikten sonra, söz kiliseden dönme camilere getirilerek, şu hususlar anlatılmaktadır:

"...Ayasofya gibi Âsîtâne-i âli'yede dahi emsâl-i kesûresi olup, sair Memâlik-i Osmaniye'de ise kable'l-feth kilise olan nice cevâmi ve mesâcid vardır. Bunların fetihten önceki hallerine iadesine Devlet- âli'ye müsaade etmediği gibi, Kudüs Fatihî Selâhaddin Camii hakkında da bu durumu caiz görmeyecektir"³².

Cevdet Paşa, bu bilgileri aktardıktan sonra, konu hakkında kendi görüşünü de şu şekilde özetlemektedir:

"El- hasıl mezbelelik denilen yerlerin Kudüs Fâtihî Selâhaddin-i Eyyubi'nin camii ve medresesi olduğunu, halen minare ve diğer müştemilâtı ile birlikte camiin sağlam bir vaziyette bulunduğunu, bu yerlerin kiliseye çevrilmesi teşebbüsü üzerine, mahallindeki ehl-i İslâmın kan ağlamaya başladığını, ne çare ki, verilen fermanın istirdadının mümkün olmadığını, Vükelanın suçu Kâmil Paşa üzerine attığını ve Paşa'nın Kudüs Mutasarrıflığından azledildiğini, halkın Kâmil Paşa'yı lânet ile yad ettiğini" belirttikten sonra, görüşlerini şöyle tamamlamaktadır:

"Fi'l-vaki Selâhaddin gibi bir büyük zâtın ahuru olsa ana riayet muktezâ-yı insaniyet iken, camiini kiliseye tahvil ettiren hamiyetsizlerin istihdamı şöy-

le dursun, yüzlerine bakmak caiz olmayacağı cây-ı bahs u tereddüt değildir".

"Devletin eski satveti kalmadığı gibi, erkânının dahi evvelki şân u şerefleri zâil oldu. Her biri kendisine bir melce bulmak üzere sefaretlerden birine dehalet ve iltica eylediler. Binâenalâ-zalîk müdahâlât-ı ecnebiye alenî surette cereyân eder oldu. Devlet-i âli'ye acınacak bir hale geldi"³³.

Arşivlere girerek hükümet uygulamalarının 400 yıllık geçmişini çıkartabilen Osmanlı bürokrasisinin; bir önceki padişah döneminde cereyan eden bilgi ve belgeleri bulamamış olması, bize makul gelmemektedir. Bu bakımdan Cevdet Paşa'nın sadece Kâmil Paşa'yı suçlu göstermesi de pek inandırıcı değildir. İşin esası odur ki, Kudüs'ün fethi öncesi mevcut olan kiliseyi ihya etmek isteyen Fransa Devleti, Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında, Osmanlı yönetimi üzerindeki baskısını kullanarak, söz konusu fermanı çıkarttırmıştır.

5. Osmanlı Arşivi Belgeleri Durumun Vahametini Ortaya Koymaktadır

Buraya kadar aktardığımız bilgiler daha çok Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi vesikalarına dayanıyordu. Devlet kurma ve yönetme becerilerimizin saklı bulunduğu, millî ve ulusal çıkarlarımız noktasında yapılan hukukî düzenlemeler ile idarî kararlara ilişkin her türlü belge ve bilgilerin muhafaza edildiği, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi evrak hazinesine yöneldiğimizde genelde Filistin, özelde Kudüs'le ilgili yüzlerce vesika karşımıza çıkmaktadır.

Bu vesikalardan bir bölümü çevri yazılılarıyla birlikte "Osmanlı Belgelerinde Filistin"³⁴ adıyla kitaplaştırılmıştır. Sekiz bölümden oluşan kitabın en kapsamlı bölümü "Musevilerin Filistin'e Yerleşmesi" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Yahudilerin hileli yollara başvurarak taşınmaz mal satın alma çabaları ve dünyanın dört bir tarafından mensup oldukları devletin koruması ve gözetiminde topluluklar halinde hukuka aykırı bir şekilde Filistin'e göçleri anlatılmakta; yasal olmayan bu fiilî durumları önlemek için yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre Osmanlı yönetiminin almaya çalıştığı tedbirler yer almaktadır.

Rüşvet-i kelâm kabilinden, ekonomik darboğazda olan Osmanlı yönetimine dış borç ödemelerinin temini ve siyasî destek sağlanması karşılığında Yahudi Cemaatine Kudüs ve çevresinde toprak verilmesine ilişkin, 23 Mart 1297/4 Nisan 1881 tarihli Newlinsky ve 30 Nisan 1899 tarihli Dr. Theodor Herzl'in mektupları da bu bölümde yer almaktadır.

Bir fikir vermesi açısından bazı belgelere göz attığımızda şu başlıklarla karşılaşmaktayız: “*Ecne-bilerin çeşitli hilelerle Filistin’de arazi almalarının önlenmesi*”, “*Belka’da özerk bir Yahudi kolonisi talebinin uygun görülmediği*”, “*Rehine yoluyla halkın elinden arazilerinin alınmak istenmesi*”, “*Hayfa’da Musevî muhacirlerin yerleşmesine göz yuman sorumlular hakkında tahkikat yaptırılması*”, “*Rusya’dan Filistin topraklarına yönelik Yahudi göçüne müsamaha gösterilmemesi*”, “*Safed ve Hayfa’ya gelip yerleşmek isteyen Yahudilere izin verilmemesi*”, “*Gazze ve Yafa sahillerinde büyük araziler satın alan Yahudilerin yayılmacı faaliyetlerine karşı askerî ve idarî tedbirler alınması*”, “*Yerleşmek üzere Kudüs’e gelen Yahudilere ikamet izni verilmemesi*”, “*İran’dan Kudüs’e gelen Musevî göçmenlerin memleketlerine iadesi*”, “*Musevîlerin Filistin’e yerleşmelerini önlemek amacıyla kişiler arasında düzenlenmiş el senetleri üzerine tapu verilmemesi*”, “*Filistin’de muvâzaalı arazi satışlarının önlenmesi için tedbir alınması*”, “*Yürürlükte olan yasağa rağmen Baron Rothschild’in desteğiyle Filistin’e Musevî göçü devam ettiğinden, bunun engellenmesi*”, “*Rusya ve Romanya’dan sınır dışı edilen Yahudilerin Filistin’de kanunsuz olarak mülk edindiklerini bildirir rapor*”, “*Sultan II. Abdulhamid’in Kudüs’teki arazilerine yapılan tecâvüzlerin önlenmesi için tedbir alınması*”, “*Meşrutiyet’in ilanından istifade ederek Filistin’e yerleşmek isteyen Yahudilerin engellenmesi*”, “*Filistin ve Kudüs’ü ziyaret eden Musevîlere geçici tezkere verilerek yerleşmelerinin önlenmesi*”, “*Sahte kimlikle Kudüs’te arazi satın alan Musevîlerin engellenmesi*”, “*Osmanlı tâbiyetini kabul etmeyen Musevîlerin Filistin’den çıkarılması sırasında içlerinden yoksul olanların yol masraflarının hükümetçe karşılanması*”, “*Papa’nın yeni nâzırının Filistin’i Müslümanlara bırakmayacaklarını beyân etmesi*”...

Dağ başında aşmakta olan ikinci güneşi gibi bitip tükenmekte olan Osmanlı Devleti’nin çaresizce tedbir almaya yönelik çırpınışları, bu başlıklar altında sürüp gitmektedir. Cüretkârlığın ve şımarıklığın zirveye çıktığı Newlinsky ve Dr. Theodor Herzl’in mektupları, Filistin topraklarında Yahudi Devleti kurulması konusunda Musevîlerin azim ve kararlılıklarını bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır.

Avrupa devletlerinin çıkar hesapları ve malî durumun sıkıntıda olması sebebiyle zor durumda bulunan Osmanlı Devleti’ne, kendilerine Filistin’de toprak verilmesi karşılığında yardımcı olacakları ve Musevî iş adamlarının ellerinde bulunan Avrupa gazeteleri vasıtasıyla manevî destek sağlayacak-

ları konusunda Newlinsky’nin teklifinde özet olarak şu hususlar yer almaktadır:

“*Osmaniye artık hariçten imdat ve muâvenet beklememelidir. Böyle bir intizarda bulunmak ölmünü istemek gibidir(...) Eğer zât-ı şâhâne zîr-i tâbiyyetinde bulunan akvamın cümlesini hoşnut etmeye muvaffak olursa, devlet yeniden hayat bulacaktır(...) Hükümet-i Seniyye’nin ahvâl-ı maliyesi Musevî sermayedârânın muâveneti olmadıkça ıslâh olunamayacaktır. Bu sermayedârân Hükümet-i Osmaniye’nin zîr-i idaresinde olarak Arz-ı Filistin’in bir kısmında müstemlekât tesisi müsaadesinden başka bir şey istemiyorlar(...) Hükümet-i Seniyye müsaade-i matlûbeyi vermediği takdirde, Yahudiler maksatlarına başka yoldan başka vasıtalar ile nâil olacaklardır(...) Zât-ı şâhâne Yahudilerin istidasını tervîc buyurdıkları halde/(takdirde) hem cihanın en büyük sermayedârânının muâvenet-i nakdiyesini hem de Avrupa’nın Musevî elinde bulunan en büyük gazetelerinin muâvenet-i mânevîyesini elde etmiş olacaktır”³⁵.*

Yahudilere Filistin’de toprak verilmesi karşılığında, Osmanlı Devleti’ne malî konularda yardımcı olacaklarına dair, Hariciye Müsteşarı Artin Paşa’ya Dr. Theodor Herzl’in sunduğu öneri; Newlinsky’nin teklifinde yer alan cüretkârlığı şımarıklık boyutuna taşımıştır.

Viyanada iki gün boyunca yapılan müzakere sonunda, Siyonizm Cemiyeti’nin aldığı kararlar doğrultusunda, anılan cemiyetin başkanı sıfatıyla, bir edebiyat eleştirmeni olan Yahudi kökenli Dr. Theodor Herzl tarafından kaleme alınan mektupta, şu hususlara yer verilmektedir:

“*(...)Siyonizm, memâlik-i muhtelifede tazyik edilen bîçare karındaşlarımıza daimî, emin ve meşru’ bir melce’ vücuda getirmek maksadına hâdimdir. Muvâfakat-ı seniyyenin istihsâli mümkün olur ise melce’-i mezkûrun Filistin’de vücuda gelmesini arzu ediyoruz. Musevî muhacirleri bu ana değin, tebaa-i Musevîyelerinden hiçbir vakit sıfat-ı ‘ubudiyete mugayır bir fi’l ve hareket görmemiş olan zât-ı şevket-simât-ı hazret-i tâcdârânın tebaa-i sâdikalarından olacaklar ve memlekette teşkil edilecek müessesât-ı cedide ma’rifetiyle rûsum ve tekâlifî te’diye eyleyecekler ve kendi refah ve sadet-i halleriyle beraber bu vilâyet-i mülûkânenin ve kâffe-i memâlik-i mahrûsenin dahi menâbi-i ser vetini tezyîd edeceklerdir. Bize gelince Hükümet-i Seniyye’nin ileride takarrür edecek şerâit tahtında yüzlerce milyon Franklık istikrazât icra edeceğiz. Bu hizmet ve fedakârlıklara mukabil talep ettiğimiz şey, zulüm-dide olan bîçare karındaşlarımızın em-*

niyet-i daimiye nâil olmalarından ve sa'y u amel-i müsâlemetkârîlerinin suret-i meşrû'ada te'min edilmesinden ibârettir”.

(...)Hükûmet-i Seniyye'ye ifa edeceğimiz muâvenet-i maliye yalnız rûsum ve tekâlif ve istikrâzâta münhasır olmayacaktır. Ahvâl-ı maliye-i Devlet-i Âliye inzimâm-ı muâvenetimizle tamamen kesb-i salâh edebilecektir Düyûn-i Umumiye İdaresi'ni def' ve memleketinizin kuvvet ve menâbi-i servetinden istifadeye yeniden mübâşeret etmelisiniz (...)Muâvenet-i maliyemizi şerâit-i mu'tedile ile istihşâl edeceksiniz(...) Teşebbüsât-ı maliyeyi icra etmek üzere Londra'da Müsta'merât-ı Museviye Bankası nâmıyla bir banka tesis eyledik(...) Ve'l-hâsıl kâffe-i izahât ve delâil-i matlûbeyi arz-atebe-i ülyâ eylemek için Dersâadet'e gelmeğe müsâra'at edeceğim(...)36

Her fırsatı değerlendiren Dr. Theodor Herzl 11 Ekim 1898 tarihinde İstanbul'a resmi bir ziyarette bulunan Alman İmparatoru Wilhelm Kayzer ile görüşmüştür. Kayzer, Sultan'a ne söylemesini istediğini sorunca; Herzl “Alman himayesi altında kiralık bir şirket” diye cevap vermiştir. Montefiore'nin anlattıklarına göre, Wilhelm Kayzer II. Abdulhamid'e Siyonist planı sunmuştur. Sultan Abdulhamid bu teklifi kat'î olarak reddetmiş ve kızına şunu söylemiştir: “Milyonları Yahudilere kalsın. Belki de İmparatorluğum bölündüğü zaman Filistin'i bedava alacaklar ama, ancak biz öldükten sonra”37.

Karşılıklı hamlelerle I. Cihan Harbi yıllarına gelinmiştir. Arap milliyetçileri bağımsızlık hazırlıkları için gizli örgütler kurmaya başlamışlardır. Hüseyinler ve diğer hizipler onlara katılmışlardır. Bu arada Siyonistler, alınmaya çalışılan bütün tedbirlere rağmen gelmeye devam eden yeni mültecileri; “özellikle ulusun merkezi olan Kudüs'te Yahudi kasabaları kurmaya” teşvik ettiler ve Scopus Dağı'nda, ileride kuracakları İbranî Üniversitesi için arazi satın almaya devam ettiler. Bu durum yerli aileleri telaşlandırdı ise de; Hüseyinler ve Lübnanlı Sursoklar gibi arazi sahipleri Siyonistlere toprak satmaya devam ettiler38.

Osmanlı Devleti'ne ihanette Siyonistlerle yarışan Şerif Hüseyin39, Arabistan, Suriye, Filistin ve Irak'ı içine alan Haşimî Krallığını kurmak istiyordu. Bu isteğini İngilizlere duyurdu. İngilizler O'nun za'fiyetinin ve yetersizliğinin farkında idi. Bu durum İngiliz casusu Lawrence tarafından kayıtlara şöyle geçirilmiştir:

“Bir ölçüde kendini beğenmiş, açgözlü ve aptal. Bir devleti yönetmeye layık değil ama, şu noktada İngiliz çıkarları için gerekli bir adam”40 tanımlamasını yapmaktadır.

Bir ayrıntı olarak hemen belirtelim ki; İngilizler Şerif Hüseyin'in yetersizliğini bilmelerine rağmen; Çanakkale ve Kut'u'l-Amare'da Osmanlı ordularını karşısında uğradıkları yenilginin bir benzerini Arabistan bölgesinde yaşamamak ve mahallî halkı yanlarında tutabilmek adına; Londra, İngiliz ve Fransız menfaatleriyle çatışmadığı müddetçe, onlara her türlü sözün verilmesini; Mısır Yüksek komseri Sir Henry McMahon'a emretmiştir.

İngiliz mandası döneminde sayıları 65.000 olan Yahudiler için 29 Kasım 1947 günü, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin topraklarının yarısından fazlasını Yahudilere veren bir karar aldı. Bu kararla Yahudilere verilen topraklar Siyonist işgalciler tarafından yıllarca elde edilen topraklardan çok daha fazla idi. Bir yıl sonra Yahudi nüfusu on kat artarak 650.000'e ulaştı. 1948'de Filistin'in nüfusu 1,5 milyonu.

1967 Savaşı öncesinde Kudüs'te yaşayan Yahudi nüfusu 100.000 iken birden 190.000'ne fırladı ve 1976'da 250.000'ne ulaştı41. Tarihin derinliklerinden bu günlere her zaman diliminde ve her fırsatta işgal edilen Filistin toprakları miktarı artmış, her geçen gün Yahudi nüfusu yükselmiştir. Ne yazık ki, Şarkın güç ve satvetinin çöküşüne paralel ve ters orantılı olarak bu trend günümüze kadar sürüp gelmiştir.

Sonuç

Siyonist teşkilatlarının kararlı ve ısrarlı tutumu, yerli halkın çaresizliği ve bir kısmının paraya olan tamahı, İslâm âleminin içine düştüğü acziyet, müstevli devletlerin Yahudi emellerine verdiği sınırsız destek, uluslararası teşkilatların adil olmayan yanlı kararları; her üç semavî din için kutsal olan Kudüs'ün tarihî misyonundan soyutlanmasına ve kaybedilmesine sebep olmuştur.

Dr. Nazif Öztürk'e YOYAV'ın şükran plaketi Mehmet Temel takdim etti.

Dipnotlar

- ¹ Bu yazı, aynı başlık altında "Vakıf ve Toplum" dergisinin Mayıs 2017, Sayı 5'te neşredilen makalenin özetidir. Daha geniş bilgi edinmek isteyenler oraya bakabilirler.
- ² Davutoğlu, Ahmet, Medeniyetler ve Şehirler, İstanbul 2016, s. 165-166.
- ³ Evliya Celebi, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, (Yayına hazırlayan Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2005 C.IX, s. 224.
- ⁴ Montefiore, Simon Sebag, Jerusalem: the biography, New York; Vintage Books, 2012 (Terç. Cem Demirkan, "Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi" Pegasus Yayınları, İstanbul 2016, s.294-295).
- ⁵ Koçabaşoğlu, Uğur, Kendi Belgeleriyle Anadoludaki Amerika/ 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları, İstanbul 1989, s.15.
- ⁶ Şimşir, Bilal, Osmanlı Ermenileri, Ankara 1986, s.141; Bozkurt, Gülnihal, Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasal Gelişmelerin Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914), Ankara 1989, s.138.
- ⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi(VGMA), 1306: Def. No:943, s.11-12.
- ⁸ VGMA, 1325: Def. No:946, s.197.
- ⁹ VGMA, 1332: 949, Def. No: s. 105.
- ¹⁰ VGMA, 1332: Def. No:949, s. 116.
- ¹¹ VGMA, 1332: Def. No:949, s. 116.
- ¹² VGMA, 1322: Def. No: 944, s. 129.
- ¹³ VGMA, 1322: Def. No: 944, s. 129.
- ¹⁴ VGMA, 1332: Def. No: 949, s. 181.
- ¹⁵ VGMA, 1332: Def. No: 949, s.181.
- ¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 1317/1902: HR. SYS, Belge No: 409/6.
- ¹⁷ Öztürk, Nazif, "Türk Yenileşme Çerçevesinde Vakıf Müessesesi" Ankara 1995, s.326.
- ¹⁸ Bozkurt, Gülnihal, Age, s. 11.
- ¹⁹ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Osmanlı Tarihi", Ankara 1978, C.IV/II, B.2, s. 422-427.
- ²⁰ Karal, E. Ziya, "Osmanlı Tarihi", Ankara 1976, C.VI, B.2, s.1-84.
- ²¹ Bozkurt, Gülnihal, Age, s. 89.
- ²² Karal, E. Ziya, "Osmanlı Tarihi". Ankara 1988, C.V, B.5, s.57-78.
- ²³ Bozkurt, Gülnihal, Age, s.89.
- ²⁴ Bozkurt, Gülnihal, Age, s.99.
- ²⁵ VGMA, 1332: Def. No: 949, s. 152-169.
- ²⁶ VGMA, 1332: Def. No: 949, s.152-169.
- ²⁷ Bu müesseselerin bulunduğu mevki, hangi mezhep veya cemaat mensuplarına ait olduğu, hizmet alanlarına göre dağılımı konularında geniş bilgi için bkz (Öztürk, Nazif, Age, s. 347-378).
- ²⁸ Güralp, Şerif, Beni İsrail Filistin'e Nasıl Döndü?, İstanbul 1957, s. 93.

Kubbet'üs-Sahra'dan bir görüntü.

- ²⁹ Güralp, Şefik, Age, s. 90-92.
- ³⁰ A. Cevdet Paşa, Tezâkir. Ankara 1986 b, s. 9-10.
- ³¹ Cevdet/Tezâkir, s.11.
- ³² Cevdet/Tezâkir, s.13-14.
- ³³ Cevdet/Tezâkir, s. 15.
- ³⁴ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (DAG), Osmanlı Belgelerinde Filistin, İstanbul 2009, s. 1-575.
- ³⁵ DAG, Age, s.235-239.
- ³⁶ DAG, Age, s.303-306.
- ³⁷ Montefiore, Simon Sebag, Age, s.381.
- ³⁸ Montefiore, Simon Sebag, Age, s.397.
- ³⁹ II. Abdulhamid'in 15 yıl süre ile İstanbul'da lüks içerisinde tuttuğu Haşimî soyundan gelen Şerif Hüseyin'i, İttihat ve Terakki mensupları/Jön Türkler, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, ya aday sıkıntısı çektikleri veya akılsızlıkları sebebiyle Mekke Şerifi tayin ederek kutsal topraklara gönderdiler (Montefiore, Simon Sebag, Age, s.397-400). İşte devlet yönetiminde tecrübeli ile tecrübesizler arasındaki fark. Sonuç ortada.
- ³⁰ Montefiore, Simon Sebag, Age, s. 405.
- ⁴¹ İslâm Konferansı Teşkilâtı Kudüs Komitesi, Kudüs Tarihî Belge, İstanbul 1409/1988, s.41, 64.

Kuds-i Şerif'in İslam Medeniyetindeki Yeri

Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

A.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Bir Müslüman “Kudüs bizim neyimiz olur; nemize gerek?” diyebilir mi? Herhalde diyemez. Zira Müslümanların amentü cümlesinde öğrendikleri;

“*Kimin milletindensin? Kimin ümmetindensin?*” sorularına verdiği “*Hız. İbrahim’in milletindenim; Hız. Muhammed’in ümmetindenim.*” cevapları Kudüs konusunda bigâne kalamayacaklarını göstermektedir. Bu noktada Kudüs, Müslümanın dini, imanı, mabedi, kıblesi, tarihi, kimliği–kişiliğidir. Özellikle Türkler için tarihi boyutu da önem kazanmaktadır. Çünkü bu milletin 12. Yüzyıldan beri Kudüs ile askeri–idari, kültürel bağları da bulunmaktadır

İlahi dinlerde kutsal sayılan Kudüs, tarih boyunca birçok ümmet ve devletin ilgi odağı olmuştur. İslamiyet ve Müslümanlar da Kudüs’e özel bir kudsiyet atfetmişlerdir. Nitekim Kudüs adı bu kudsiyete işaret etmektedir. Müslüman kültüründe *harem* kabul edilen Mekke ve Medine yanında üçüncüsü Kudüs’tür. Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa’nın burada bulunması ve Hız. Peygamber’in (s.a.v.) İsrâ ve Mirac mucizesine ev sahipliği yapması faziletlerinin başlıcalarıdır. Hız. Peygamber (s.a.v.)’in Hicretten önce 2 yıl Kâbe’yi de önüne alarak Kudüs’ü kible edindiği –farklı rivayetler bulunmakla birlikte– Medine döneminde ise 1,5 yıl bu uygulamaya devam ettiği kaydedilmektedir.

Kudüs, coğrafi olarak tarihi Bilad-ı Şam’ın bir parçası olan Filistin’de, Lut gölünün batısında Yahudiye platosunun kısmen dalgalı yüzeyi üzerinde bulunmaktadır. Lut gölüne 24, Akdeniz kıyılarına kuş uçuşu 52 km. uzaklıkta olup deniz seviyesinden yüksekliği 747 metredir.

Kudüs Adı

Müslümanlar bu şehre Kuds-i Şerif derler Her şeyden önce Müslüman kültüründe bir mekâna veya bir şeye üstünlük payesi atfedildiğinde, Harem-i Şerif gibi, şerif sıfatı verilir Bunu Müslüman

coğrafyasındaki bazı şehirlerle ilgili görebiliriz; Mekke-i Şerif, Medine-i Şerif, Şam-ı Şerif, Buha-ra-yı Şerif vb. Kudüs de şeriflik makamındadır Bu bakımdan Kudüs kelimesi Müslüman kültüründe tek başına anılmaz; daima *Kuds-iŞerif* olarak ifade edilir.

Popüler kültürde Yahudiler burayı Moriya, Yebus, Sion, Davûd’un şehri ve Ariel gibi adlarla anarlar. Bugün tamamen siyasi–ideolojik bir anlama büründürülen Siyonist de Kudüslü veya Kudüs taraftarı demektir. Ancak bilimsel yönden bakarsak tarihi oldukça kadim olan Kudüs adı, M.Ö. 19.–18. yüzyıllara ait Mısır metinlerinde geçmektedir. Tell Amarna mektuplarında (M.Ö. 14. yüzyıl) *Urusalim*, Geç Asur metinlerinde *Urusilimmu/Ursalimmu*, İbrânîce Masoretik metinde Yruşlm/ Yruşlym biçiminde yazılmaktadır. Ârâmîce Eski Ahid’te *Yerûşâlêm* şeklinde yer almaktadır. Latince’ye *Jerusalem* ve Jerosolyma olarak geçmiştir. Batı dillerindeki adı da *Jerusalem*’dir. İki ayrı sözcükten oluşan Yeruşalayim “Dârüsselâm” veya “Medînetüsselâm” olarak çevrilmiştir.

Kelimenin kökü *Iruşalem* olarak alındığında ise “Şalim’in şehri” anlamına gelmektedir. Bu yaklaşıma göre ilk dönemlerde tanrı Şulmanu veya Şalim’in ibadet merkezi olduğu, Sâmil’de de bir şehrin onu kuran kişi veya tanrının adıyla anılma geleneği bulunduğu için Kudüs sözünün “Şalim’in şehri” mânâsına geldiği ileri sürülmektedir. Bu durumda “barışın şehri” (şalom = selâm) şeklindeki izahın, etimolojik ve tarihî yönden hatalı olduğu belirtilmektedir. Kudüs (Yeruşalayim) adı Tevrat’ta geçmemekte, sadece bir defa Salem olarak yer almaktadır. Bu kelime Kur’ân-ı Kerim’de de bulunmamaktadır. Bununla beraber bazı müfessirler, Kur’ân’daki “el-Mescidü’l-Aksâ” (İsrâ 17/1), “mübevvêe sıdk”/ “iyi, güzel bir yer” (Yûnus 10/93) ve “el-arzu’l-mukaddese”/ “kutsal toprak” (Mâide 5/21) gibi tabirlerin Beytül-Mukaddes’i (Tâberî, XV, 16–

Mescid-i Aksa'dan Kubbet'üs-Sahra'ya çıkan merdiven ve sütunlardan bir görüntü.

17) veya Kudüs'ü de içine alan Filistin'i (Fahredden er-Râzî, XI,196-197) ifade ettiğini belirtmişlerdir'

Mescid-i Aksa adı

“En uzak mescid” manasındaki el-Mescidü'l-Aksâ, Kudüs'te eski Süleyman mabedinin bulunduğu yerde inşa edilmiş olan camiiin adıdır. Yeryüzünde Mescid-i Haram'dan sonra inşa edilen en eski mescitlerden birisi, yapımına Hz. Davud'un başlayıp Hz. Süleyman'ın bitirdiği, Mescid-i Aksâ'dır. Mescid-i Aksâ'ya “İliya” veya günahlardan temizlenme yeri anlamında “Beyt-i Makdis” yahut “Beyt-i Mukaddes” adı da verilmiştir Beyt-i Makdis, İbranice “bethammikdaş” kelimesinden alınan ilhamla kullanılmış olup, “Mabed” anlamına gelir ve bununla Hz. Süleyman'ın mabedi kastedilir.²

Mescid-i Aksâ'ya en uzak mescit anlamında bu ismin verilme sebebi Mescid-i Haram'a yaya olarak bir aylık mesafede bulunmasındandır. Tefsirlerde Mescid-i Aksa, Mirac ile ilgili görülmüş hatta onunla, gökteki bir yerin kastedildiği de öne sürülmüştür. Bu tabire ilk olarak Kur'an'da İsrâ ile ilgili olarak yer verilir (İsrâ 17/1) Hz. Peygamber de mirac gecesinde “Burak'a bindim Beytu'l-Makdis'e gittim”³ buyurmuştur. İmâmu'l-enbiyâ sıfatıyla burada bütün peygamberlere namaz kıldırıştır.

Müslümanların İncında ve Kültüründe Mescid-i Aksa

Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'den ve hadis-i

şeriflerden hareketle Mescid-i Aksa hakkında inanç ve kültür boyutunda bir tutum belirlemişlerdir. Bu tutumlarını itikat, ibadet ve sanat alanlarında ortaya koymuşlardır.

1. Kur'an-ı Kerim'de Mescid-Aksâ

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur:

“Kulu Muhammed'i, gece vakti, ayetlerimizden bazılarını göstermek için el-Mescidü'l-Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız el-Mescidü'l-Aksâ'ya götürün Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. O, her şeyi işitir ve görür” (İsrâ, 17/1).

Burada Mescidi Aksâ'dan “çevresini mübarek kıldığımız” şeklinde söz edilmektedir. Çevresi ise başta Kudüs olmak üzere Filistin topraklarıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in İsrâ olayında Mekte'deki Mescid-i Haram'dan alınıp Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya getirilmesinin sebebi “kendisine birtakım ayetleri göstermek”tir. Bu ifade Mescidi Aksâ'nın birtakım ilahi ayetleri, tevhid inancını ve peygamberler silsilesini sembolize eden bazı işaretleleri bünyesinde taşıdığına işaret etmektedir.

Müfessirlere göre Kur'an-ı Kerim'de de bu mescidden ismi anılmaksızın söz edilmektedir. Söz gelişi Yüce Allah, Mescid-i Aksâ'yı kastederek şöyle buyuruyor:

“Bunun üzerine (Zekeriyya) mescidden kavminin karşısına çıkıp onlara 'Sabah ve akşam tesbih edin' diye işaret etti.” (Meryem 19/11)

Hız. Meryem'in adandığı mabedin ve mihrabın Mescid-i Aksâ olduğu belirtilmektedir:

"Rabbi onu (Meryem'i) güzel bir kabulle kabul etti; güzel bir şekilde yetiştirip büyüttü ve onun bakımını Zekeriyya'nın yükümlülüğüne verdi. Zekeriyya ne zaman onun bulunduğu mabede girse yanında yiyecek bulurdu. 'Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?' derdi. O da 'Allah'ın katındandır. Şüphesiz Allah dilediğine hesapsız rızık verir' dedi." (Âl-i İmrân 3/37)

"Onun (Zekeriyya'nın) mihrabda namaz kılmakta olduğu sırada melekler kendisine 'Allah sana, Allah katından olan Kelime'yi doğrulayıcı, efendi, kendine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdelemektedir' diye seslenir." (Âl-i İmrân 3/39)

1. Hadis-i Şeriflerde Mescid-i Aksâ ve Kudüs

Resulullah (a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Yolculuk ancak şu üç mescidden birine olur: Benim şu mescidime, Mescid-i Haram'a ve Mescid-i Aksâ'ya."⁷⁴

Burada kastedilen yolculuk ibadet kastıyla olan özel yolculuktur. Bu hadis-i şerif dolayısıyla Mescid-i Aksâ harem mescidlerin üçüncüsü sayılmıştır

Bir hadisi şerife göre de Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Hz. Süleyman Mescid-i Aksâ'yı yaptığında Rabbinden üç şey istedi. Rabbi ona ikisini verdi. Ben üçüncüsünü de vermiş olmasını ümit ediyorum: Kendisine, kendi hükmüne denk gelecek hüküm vermesini istedi, (Rabbi) bu istediğini verdi. Kendisinden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir saltanat vermesini istedi, bu istediğini de verdi. Bir de her kim, bu Mescid'de -yani Mescid-i Aksâ'da- namaz kılmak amacıyla evinden çıkarsa anasından doğmuş gibi günahlarından sıyrılınsın istedi. Biz Allah'ın bu istediğini de ona vermiş olmasını ümit ediyoruz."⁷⁵

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Bir adamın kendi evinde kıldığı namaza bir namaz sevabı verilir. Oturduğu beldenin sakinlerinin devam ettikleri camide kıldığı namaza yirmi beş kat sevap verilir. Cuma namazının kılındığı camide kıldığı namaza beş yüz kat sevap verilir. Mescid-i Aksâ'da kıldığı namaza elli bin kat sevap verilir. Benim camimde kıldığı namaza da elli bin kat sevap verilir. Mescidi Haram'da kıldığı namaza ise yüz bin kat sevap verilir."⁷⁶

Hız. Resulullah (s.a.s.)'ın cariyesi Meymune (r. anha): "Ey Resulullah! Bize Mescid-i Aksâ hakkın-

daki hükmün ne olduğunu bildir" dedi. O da şöyle buyurdu:

"Oraya (Mescidi Aksâ'ya) gidin ve içinde namaz kılın. Eğer oraya gidemez ve içinde namaz kılamazsanız kandillerinde yakılmak üzere oraya zeytinyağı gönderin."⁷⁷

Burada zeytinyağı bir semboldür. Müslümanlara düşen yükümlülük ise Kudüs'e ve Mescid-i Aksâ'ya önem vermeleri, oranın Hz. İbrahim'in Hanif dininin gerçek sahipleri olan mü'minlerin elinde bulunmasına gayret etmeleri ve oranın tevhide uygun kimliğinin korunması amacıyla yapılan çalışmalara herhangi bir şekilde destek olmalarıdır.

Tarihi Boyut

Müslümanların tarih kaynaklarında ve tefsir kitaplarında yer alan rivayetlerden ve hadislerde verilen bilgilerden Mescid-i Aksâ'nın ilk şeklinin Hz. Süleyman tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kudüs, kurulduğundan beri Şam diyarının dini, kültürel ve kimi zaman da siyasi merkezi ve başkenti olmuştur. Hz. İbrahim ve Hz. Lut'un Filistin bölgesine gelip yerleşmelerinden itibaren burası mübarek kabul edilmiştir. Kur'an'da konu şöyle ifade edilmiştir: "Biz onu (İbrahim'i) ve (yeğeni) Lut'u âlemler için mübarek kıldığımız arza (ulaştırıp) kurtardık." (Enbiya 21/71). Bölgenin mübarek olarak kabul edilme sebebi, buradan pek çok peygamberin gelip geçmesi ve kabirlerinin bulunması veya bölgenin iklim şartlarında meyve ve sebzelerle bereketlendirilmiş olmasıdır.

Ebu Zer'in (ra) der ki

Resulullah (as)'a, yeryüzüne konulmuş olan ilk mescidin hangisi olduğunu sordum. "Mescid-i Haram" dedi. Sonra hangisi? dedim, "Mescid-i Aksâ" cevabını verdi. İkisi arasındaki süre ne kadardır? diye sordum, "Kırk yıl; sonra bütün yeryüzü senin için mesciddir. Nerede namaz vaktine girersen orada namaz kıl." buyurdu.⁸

Yüce Allah bir ayet-i kerimede konu ile ilgili şöyle buyurmaktadır:

"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimizde, onun ölümünü, bastonunu yiyen ağaç kurdundan başka onlara gösteren olmadı. Böylece o yere yıkılınca, anlaşıldı ki cinler eğer gaybı biliyor olsalardı aşağılayıcı azabın içinde kalmazlardı." (Sebe, 34/14)

Bu ayetin tefsiri babında kimi müfessirlere göre Mescid-i Aksâ'nın inşaatını önce Hz. Davud başlattıysa da bitirmeyi oğlu Süleyman'a vasiyet edip vefat etti. Mescid-i Aksâ'nın inşaatında cinleri de çalıştıran Hz. Süleyman Yüce Allah'a inşaat bitmeden vefatını kimseye bildirmemesi için dua etti.

Duası kabul edildi ve vefat ettiği halde bastonuna dayalı olarak kaldı. Emrindekiler onun odasında bu şekilde ibadet ettiğini sanıyorlardı. Daha sonra dabbetu'l-arz denilen bir böceğin bastonu içten kemirmesiyle Hz. Süleyman yere düşünce vefat ettiği anlaşıldı. Bu olayla cinlerin "biz gaybı biliriz" iddialarının boş olduğu ortaya çıkmış oldu.

Yahudiler, Hz. Süleyman'ın Siyon adı verdikleri mabedi inşa ettiğini, bundan geriye de sadece Ağlama Duvarı'nın kaldığını ileri sürmektedirler. Ancak bu iddiaları tarihi gerçeklere terstir. Çünkü Kudüs şehri tarihte birkaç kez yıkıma maruz kalmıştır. Hz. Süleyman'ın yaptırdığı bina da muhtemelen Babil işgali sırasında tahrip edilmişti. Söz konusu duvarın alt kısmının M. Ö. 18 yılında inşa edilen mabedin kalıntısı olduğu sanılmaktadır. Şu anki şekliyle bu duvar, oradaki Harem-i Şerif'in bir parçasıdır ve mülkiyeti Müslümanlara ait vakfa aittir. Hz. Resulullah (s.a.v.)'in İsrâ mucizesi sırasında Burağını buraya bağladığına dair rivayete dayanarak Müslümanlar onu Burak Duvarı olarak adlandırırlar.

Kudüs'teki Harem-i Şerif, geniş anlamda kavram ve kurum olarak İslâm kaynaklarında Emevi halifesi Abdülmelik'den Osmanlı halife-padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a kadar pek çok halife, sultan ve padişahlar tarafından burada inşa edilen Mescid-i Aksâ, Kubbetü's-Sahrâ, mezar türbe, tekke, zaviye ve sebil gibi dini amaçla yapılmış yapıları içine alan yaklaşık 150 dönüm kadar bir arazi üzerine serpilmiş binalar topluluğudur. Mescid-i Aksâ, dar anlamda, Kubbetü's-Sahra yakınında Abdülmelik tarafından inşa edilmiş bulunan camiye ifade etmektedir. Caminin yapımında Jüstinyen tarafından inşa edilmiş bulunan, Meryem Ana Kilisesi'nin harabelerinden çıkan malzeme kullanılmıştır.

Müslümanların Döneminde Kudüs

1. Dört Halife Dönemi: Kudüs'ün Fethi (638)

Kudüs fatihi Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrah'tır. İlk Müslüman fetihleri esnasında Hz. Ömer zamanında sıra Kudüs'e gelmişti. Başkumandan Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan aman dileyen ve Suriye şehirleriyle yaptıkları anlaşmalara benzer bir anlaşmanın kendileriyle de yapılmasını teklif eden Kudüs halkı, şehri bizzat halifeye teslim etmek istediklerini bildirdiler. Davet üzerine son derece mütevazı elbiseler içinde Kudüs'e giren Hz. Ömer, şehre İslâm'ın verdiği izzet ve şerefle girdiklerini, üzerindeki yamalı elbiselerin hiçbir değeri olmadığını hâl ve davranışlarıyla anlatıyordu. Şehri Patrik Sophronius'tan teslim aldı ve anlaşmayı imzaladı (17/638). Anlaşma esas olarak Kur'ân ve Sünnet'e dayalı olarak cizye ve haraç karşılığında

Kudüs, Hz. Ömer Mescidi

mal ve can güvenliğini, din ve ibadet hürriyetini kapsamıştır.

Sophronius, Hz. Ömer'e Kudüs'teki belli başlı kutsal mekânları gezdirirken namaz vakti girdi. Hz. Ömer patrikten namaz kılabilceği bir yer istedi. Patrik o sırada gezmekte oldukları Kıyamet Kilisesi'nde kılabilceğini, böylelikle kendilerini de şereflendireceğini ifade etti. Hz. Ömer bu isteği güzel bir lisans ile geri çevirerek, namazını kilisenin avlusundaki merdivenlerde kıldı. Patriğin niçin böyle yaptığını sorması üzerine de gelecekte, halifenin namaz kıldığı yer olarak görülerek bu kilisenin camiye çevrilebileceğini söyledi. Hz. Ömer'den çok sonraları söz konusu kilisenin hemen karşısına mütevazı bir mescid inşa edilmiştir.

Bu arada Hz. Ömer, bir çöplük haline getirilmiş Mescid-i Aksâ'nın etrafını temizletti. Rasûlullah'ın ayak izinin bulunduğu o kutsal taş (Hacer-i Muallak) bulmak için eteğinde taş taşıdı, işçilerle beraber çalıştı. Halka İslâmı öğretmesi için Ubâde b.

Sâmit'i kadı tâyin etti. Ubâde bin Sâmit ve Semân-ı Fârisî'nin de içinde bulunduğu bazı sahabiler burada medfundur.

Dört halife Kudüs'e olan ilgilerini sürdürmüşlerdir. Hz Osman da, Silvan bahçeleri gelirlerini Kudüs'ün fakir halkına vakfetmiştir.

2. Emeviler Dönemi (661-750)

Emevilerin hanedanının kurucusu Muaviye, Kudüs'te halkın biatını alarak halifelliğini ilan etmiştir. Ayn hanedandan Abdülmelik b. Mervan ve Süleyman b. Abdülmelik de biat almak için Kudüs'e gitmişlerdir.

Emevilerin Kudüs'teki en önemli imar faaliyeti Kubbetü's-Sahre ve Mescid-i Aksâ'yı inşa ettirmeleridir. Abdülmelik b. Mervan tarafından yaptırılan ve İslâm mimarisinin en güzel örneklerinden olan Kubbetü's-Sahre'nin yapım gerekçesi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ya'kübî'nin (Tarih, II, 261) Abdülmelik'in bunu müslümanları hac için Mekke yerine Kudüs'e yöneltmek amacıyla inşa ettirdiği yönündeki kaydını Ignaz Goldziher ve K.A.Cameron Creswell gibi müsteşrikler kabul etmişlerdir. Öte yandan Shelomo Dov Goitein ve Oleg Grabar, ilk dönemin diğer kaynaklarında bu rivayetin bulunmadığını, siyaseten böyle bir uygulamanın Emevi yönetimini kamuoyunda zor durumda bırakacağını, diyaneten de bu dönemde haccın Mekke'ye yapıldığı gerekçesiyle buna karşı çıkmışlardır.

3. Abbasiler Dönemi (750-969)

Abbâsîler döneminde bir süre Bağdat'ın başşehir olmasıyla Suriye nisbeten öneminin yitirmişse de Kudüs, Mekke ve Medine'den sonra üçüncü kutsal şehir olma özelliğini sürdürmüştür. Abbâsî Halifesi Ebû Cafer el-Mansur burayı 758 ve 771'de ziyaret etmiş, depremlerle zarar görmüş olan Mescid-i Aksâ'yı yeniden inşa ettirmiştir Diğer Abbasi halifeleri de zaman zaman buraya ziyaretler yapmışlar, imar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

4. Türk Valiler ve Fatımiler Dönemi (878-969 ve 969-1071)

Mısır'da Tolunoğulları hânedanını kuran Ahmed b. Tolun'un 878'de Filistin'i almasından itibaren Kudüs uzun bir süre Kahire merkezli devletlerin idaresinde kalmıştır. Sonra Muhammed b. Tuğç tarafından kurulan İhşîdîler'in hakimiyetine girmiştir. Kudüs'te İhşîdîler'den sonra 969-1071 yılları arasında da Şii Fâtımîler hâkimiyet kurmuş, onları müteakip çeyrek asır boyunca Selçuklu-Türkmen hâkimiyetinde kalmıştır. Selçuklu komutanlarından Atsız b. Uvak 1071'de Kudüs'e girmiş ve Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh adına okunmakta olan

hutbeye son verip Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh ve Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan adına hutbe okutmuştur. Selçukluların hâkim oldukları sürede şehir Sünnî çizgide önemli ilmî gelişmelere sahne olmuştur. Şâfiî âlimlerinden Nasr b. İbrahim el-Makdisî, Nasriyye Medresesi'ni kurmuş, onun ardından bir Hanefî medresesi açılmış; Ebü'l-Ferrec eş-Şîrâzî de Hanbelî mezhebi doğrultusunda dersler vermiştir. Kaynaklarda bu dönemde İslâm dünyasının çeşitli yörelerinden çok sayıda meşhur âlimin Kudüs'e geldiği bildirilmektedir. Bunlar arasında Endülüs'ten İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî, Tus'tan Ebû Hâmid el-Gazzâlî ve İsbîliye'den (Sevilla) Ebû Bekir İbnü'l-Arabî de bulunmaktaydı.⁹

5. Haçlılar Dönemi (1099-1187)

Esasen Fatımilerin elinde bulunan Kudüs 23 Şâban 492/15 Temmuz 1099'da Haçlıların istilasına uğramıştır. Haçlılar şehirde bulunan bütün müslümanları, dahası müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle bütün Müsevîler'i öldürerek tarihte benzeri az görülen bir vahşet örneği sergilemişlerdir. Orduyla birlikte Kudüs'e giren Haçlı tarihçisi Fulcherius, Haçlıların Araplar'ın yuttukları altınları çıkarmak için karınlarını desteklerini, şehirde hiçbir canlı bırakmadıklarını, bütün evlere girip ne bulurlarsa yağmaladıklarını anlatmaktadır. Mescid-i Aksâ'ya sığınmış olanları da kılıçtan geçirmişlerdir. Bu katliama şahit olan tarihçi Raimundus da, mâbedlerin bulunduğu bölgeye (Harem-i şerif) giderken cesetlerin ve dizlerine kadar çıkan kan birikintileri içinden geçmek zorunda kaldığını kaydetmiştir. Katliam veya soykırım bütün dünyada dehşet uyandırmıştır. Kurbanlarının sayısı kesin olarak belli olmamakla beraber bilinen husus, Kudüs'teki bütün müslüman ve Müsevîler'in öldürüldüğüdür.

6. Kudüs'ün Geri Alınışı ve Eyyübîler Dönemi (1187-1244)

Müslümanlar Haçlıları topraklarından ancak bir asır sonra çıkarabilmişlerdir. Halep Türk hükümdar Nüreddin-i Zengi, Kudüs'ü esâretten kurtarmadan uyumayı kendisine haram etmiş, kurtuluş hediyesi olarak kutlu mâbede takdim etmek üzere bir de minber hazırlamıştı. Zengi hanedanı valisi ve komutanı Selâhaddîn-i Eyyübî nihayet 27 Receb 583 (2 Ekim 1187) Cuma günü Miraç kandilinde Kudüs'e girmiştir. Zafer olgunlukla kutlanmış, şehirde hiçbir taşkınlık yapılmamıştır. Bir süre Kudüs'te kalan Selâhaddîn, Ortodoks ve Yakubî hıristiyanlara iyi davranmış, dinlerince kutsal kabul edilen yerlerin idaresi Ortodoks kilisesine vermiştir. Bu arada Haçlılarca yasaklanan Müsevîler'in de şehre yerleşmesine müsaade etmiştir. Haçlı yönetimince saray olarak kullanılan Mescid-i Aksâ'yı camiye çe-

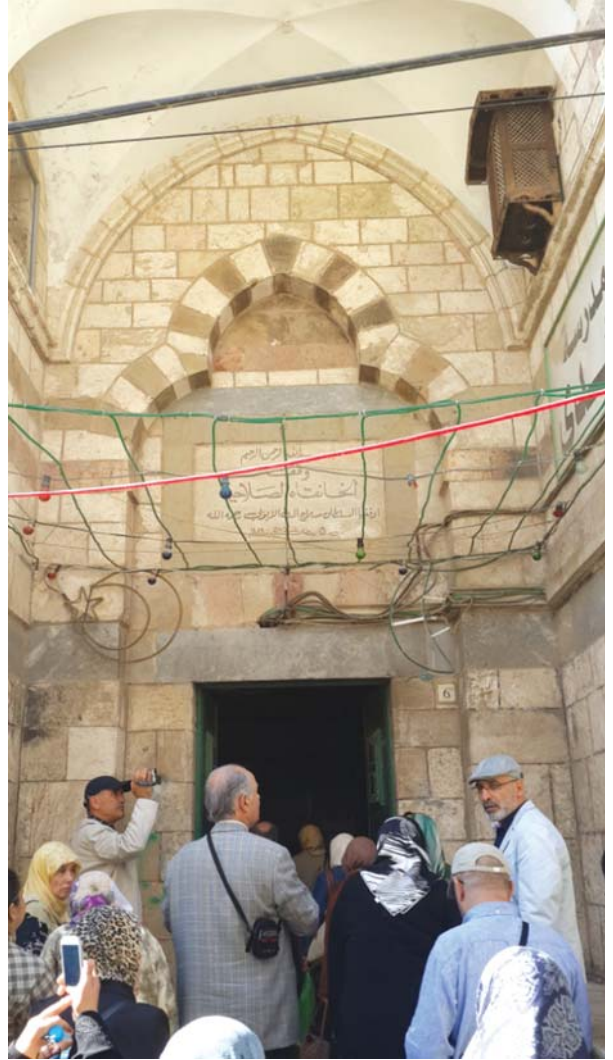
virmiş, Nureddin Zengi'nin hazırlatmış olduğu minberi de oraya koymuştur. Selâhaddin ile başlayan Mısır Eyyübîleri dönemi, el-Melikü's-Sâlih Eyyüb'un muhalif Suriye Eyyübîleri'ne karşı Hârizmlî Türk atlı birliklerini Filistin bölgesine çağırmasına kadar sürmüştür. Hârizmlîlerin, 11 Temmuz 1244'te Kudüs'e girmesiyle Haçlıların 1099'da Kudüs'ü ilk alışından 145 yıl sonra şehir Türklerin eline geçmiştir.¹⁰

7. Memlûkler Dönemi (1260-1516)

Kudüs, 1250-1260 yıllarında Eyyübîler ile Memlûkler arasında birkaç defa el değiştirdi. Moğollar ve Haçlılar karşısında kazandıkları zaferlerle kendilerini kanıtlayan Memlûkler yabancı oldukları bu topraklarda var olabilmek ve siyasî meşruiyetlerini kazanabilmek için ulemâ ve halk nezdinde kabul görmeye ihtiyaç duydular. Bu ihtiyaçtan hareketle müslümanlarca üçüncü mukaddes şehir kabul edilen Kudüs'e büyük önem verdiler. Haçlı işgali sonrasında Kudüs'ün yeniden bir İslâm şehri haline gelmesi için yoğun imar faaliyeti gerçekleştirdiler. Memlûk sultanı Muhammed b. Kalavun, 40 yıldan fazla hüküm sürdüğü için, şehri yeniden imâr etti. Bugün Kudüs'te bulunan yaklaşık 150 civarındaki önemli tarihî eserin 80'i Memlûkler döneminden kalmadır. Bu dönemde Kudüs'te inşa faaliyetlerinin artmasında Memlûk sultanlarının kendilerini topluma kabul ettirme çabalarının yanı sıra dinî gayeler, Memlûk emîrlerinin öldükten sonra müsâdere edilmesini önlemek amacıyla çocuklarını ve akrabalarını mütevellî yaparak mallarını vakfetmeleri gibi pek çok sebepten söz etmek mümkündür.¹¹

8. Osmanlılar Dönemi (1516-1917)

Osmanlılar 16. Yüzyıl başlarında Müslümanların birliğini kurma siyaseti çerçevesinde güneye yönelince Kudüs'ü de elinde bulunduran Memlûklerle karşılaşmışlardır. Yavuz Sultan Selim, Mercidâbık'ta Memlûkler'e karşı kazandığı zaferi müteakip Halep, Hama, Şam üzerinden güneye doğru ilerleyerek 4 Zilhicce 922'de (29 Aralık 1516) Kudüs'ü almıştır. Bazı kayıtlara göre de Kudüs, muhtemelen Ekim 1516'da Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı yönetimi burada Aralık 1917'ye kadar yaklaşık dört asır devam etmiştir. Kanunî Sultan Süleyman, Mescid-i Aksâ çevresini, bugün hala ayakta olan surlarla çevirmiştir. Hürrem Sultan da birçok vakıf kurup bir külliye yaptırmıştır. Kudüs, bu dönemde sancak statüsünde kalmakla birlikte bağlı bulunduğu merkez değişmiştir. Söz gelişi, 1516-1831 yıllarında Şam eyaleti, 1841-1865 yıllarında Sayda eyaleti ve bu son tarihte Sayda ve Şam eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Suriye vilâyeti içinde yer almıştır. 1872-1917 döne-

Kudüs, Sultan Selahaddin Eyyübî Hângâhı giriş kapısı.

minde ise müstakil mutasarrıflık statüsü verilerek doğrudan merkezî hükümete bağlanmıştır.

Kudüs hep Avrupalıların hedefinde olmuştur. 1799'da Mısır'a çıkıp sonra Filistin toprakları olan Gazze, Remle ve Safed'i işgâl eden Napolyon, Cezzar Ahmed Paşa'ya Akka'da mağlup olunca arkasına bile bakmadan bölgeyi terk edip Fransa'ya dönmüştür.

Siyonistlerin teşvikiyle 1870'lerden sonra başlayan Yahudi göçleri Kudüs'ün sosyal, kültürel ve siyasi dengesini değiştirmiştir. Sultan II. Abdülhamid, siyonizmi ve Filistin'e Yahudi göçünü engellemek için yoğun çaba ile şehri adeta yeni baştan imâr etmiştir.

9. İngiltere Dönemi (1917-1948)

I. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere, 2 Kasım 1917'de Balfour Deklarasyonu ile Yahudilerin böl-

gede siyasî varlığına desteğini ilan etmiş 11 Aralık'ta da İngiliz askerleri Kudüs'e girmiştir. Bu işgal, Kudüs'teki sadece Haçlı işgaliyle kesintiye uğrayan yaklaşık 1200 yıllık müslüman yönetiminin de sonunu getirmiştir.¹²

10. İsrail Dönemi (1948-?)

İsrail 1948'de devletini ilan ederek bölgedeki hakimiyetini başlatmıştır ve hala devam etmektedir.

Kudüs Bir İslam Şehridir

Kudüs kurulduğu günden buyana vahyi, ilahi tebliği ve peygamberlik müessesesini temsil etmiştir. Dolayısıyla burası o günden beri bir İslam şehridir. Çünkü İslam yani tevhid dini Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlerin ortak dinidir. Yüce Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hitaben şöyle buyurmaktadır: "Sana söylenen senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir." (Fussilet, 41/43) Öte yandan, bilindiği üzere peygamberlere, onların soyundan gelinmek suretiyle değil, onların insanlığa tebliğ ettikleri ilkelere sahip çıkmakla, onların yolundan gitmekle varis olunur. Çünkü onlar Allah'ın kendilerine vahyettiği yüce kitaplardan ve bu kitapların taşıdığı ulvi mesajlardan başka bir şeyi miras bırakmazlar. Kudüs, Hz. İbrahim (a.s.)'in Hanif dinini ve vahiy kültürünün temel dinamiği niteliğindeki tevhid inancını temsil eden kutsal bir şehir olduğundan, bu şehrin gerçek sahipleri de "müminler"dir. Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin gerçek varislerinin ancak tevhid inancına sahip ve Hanif dine mensup olan mü'minler olduğunu çeşitli vesilelerle vurgulamaktadır. Örneğin bir ayeti kerimede şöyle buyrulur:

"Şüphesiz insanların İbrahim'e en yakın olanları ona uyanlar, bu peygamber ve iman edenlerdir." (Âli İmrân, 3/68)

Bunun sebebi ise İbrahim (a.s.)'in Hanif bir Müslüman olmasıdır.

"İbrahim ne bir yahudi ne de bir hıristiyandı. Ancak o dosdoğru çizgideki bir Müslümandı. O, müşriklerden de değildi." (Âli İmrân, 3/67)

Bu değer, bütün peygamberler için de geçerlidir. Nitekim Hz. İbrahim'in ve onun torunu olan aynı zamanda İsrail oğullarının atası olarak bilinen ve Kur'an-ı Kerim'de iki yerde adı "İsrail" olarak anılan (Âli İmrân, 3/93, Meryem, 19/58) Hz. Ya'kub'un oğullarına tavsiyesi hakkında şöyle buyrulur:

"İbrahim, oğullarına da bunu tavsiye etti. Ya'kub da aynı tavsiyede bulunarak şöyle dedi: "Ey oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. Artık ancak Müslüman kimseler olarak ölün." (Bakara, 2/132)

Kudüs'teki İslamî Miras

İslam bütün peygamberlerin ortak dini olduğuna göre, Kudüs'teki eski peygamberlerden kalma eserlerin tümü İslamî mirastır. Bu kutsal miras, Kudüs'ün Müslüman ordular tarafından fethinden sonra bir hayli zenginleştirilmiştir. 1517'de Kudüs'ü Memlûkler'den alan Osmanlılar da bu şehirde zengin bir İslamî miras bırakmışlardır. İslamî eserlerden bazılarının adlarını saymakla yetineceğiz:

Mescid-i Aksa, Kubbet'üs-Sahra, el-Halil camisi, Muallaktaş camisi, Veliyullah Muharib camisi, Büyük el-Umeri camisi, Küçük el-Umeri camisi, Hz. Yakub (a.s.) camisi, Kadınlar camisi, İsa camisi, Bayram Çavuş medresesi, tekkesi ve kulesi, Mevleviye camisi, Çorbacı Sebili camisi, Disi camisi (Hz. Davud Peygamber camisi), Ömeri Safir camisi, Mus'ab ibnu Umeyr camisi, Han Sultan camisi, Ebu Bekir Sıddık camisi, Osman ibnu Affan camisi, Suveyka Allun camisi, Burak camisi, Şeyh Reyhan camisi, Şeyh Mekki cami ve türbesi, Hz. Süleyman (a.s.) efendimizin makamı ve camisi, Ömer ibnu Hattab camisi, el-Hariri camisi, Kale camisi, Osman ibnu Hattab camisi, Hanka camisi, Hayatu's-Salahiyye camisi, es-Seyfi camisi ve meydanı, el-Kumeyr camisi, Alauddin el-Basri camisi, el-Afgani camisi, Buhariya camisi, Şeyh Lu'lu' camisi, Kırmızı minare camisi, el-Kermi camisi, Mansuri camisi, Mağribliler camisi, Fahriya camisi, Peygamber Süleyman camisi ve meydanı, Sultan Hamamı (günümüzde Süryaniler kilisesinin bir bölümünü oluşturmaktadır.)

Türk Edebiyatında Kudüs¹³

Türk şairleri ve edipleri Kudüs'ü daima gündemlerinde tutmuşlardır. Gerilere gitmeden sadece 20. Yüzyılın ikinci yarısına bakmak bile yeter. Özellikle İslâmcı Türk şairleri, bu coğrafyaya, buradaki zulme, bağımsızlık hareketlerine daha fazla eğilmişlerdir. Bunlardan Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, M. Akif İnan, Recep Garip başta olmak üzere alfabetik sırayla şu isimleri sayabiliriz: Ahmet Mercan, Ahmet Veske, Ali Göçer, Arif Ay, Bünyamin Doğruer, Cahit Yeşilyurt, Cevat Akkanat, Gökhan Akçiçek, Hasan Ali Kasır, Hüseyin Atlansoy, İlhami Çiçek, Kemal Sayar, Mehmet Aycı, Metin Önal Mengüşoğlu, Mustafa Miyasoğlu, Mustafa Yürekli, Mürsel Sönmez, Nazir Akalın, Nureddin Durman, Osman Sarı, Özcan Ünlü, Seyfettin Ünlü, Süleyman Çelik, Şeref Akbaba.

Sezai Karakoç

Bilindiği gibi Müslümanların coğrafyasının tarihi derinliği, yaşadıkları bozgun, yıkım ve işgaller, 20. yüzyıl Türk şiirinde en geniş biçimde Sezai

Karakoç'ta bulur dersek abartmış olmayız. Filistin konusunda da ilk bilinçli ses Sezai Karakoç'tan yükseldi. 1969'da Mescid-i Aksa'nın Yahudilerce yakılması üzerine Diriliş Dergisi'nin 1. Sayında "Ey Yahudi" şiiri yayımlandı. Bu, Kudüs ve Mescid-i Aksa bağlamında Filistin meselesi hakkında Türk edebiyatında yazılan ilk şiirdir:

*Nihayet Mescid-iAksa'yı da yaktın ey Yahudi!..
Asırlardır insanlığın ruhunu yaktığın gibi ey Yahudi!..
Aya çıkarak göğe çıktığını sandın ey Yahudi!
Göğe çıktığına inanır inanmaz
Büyük Peygamberin göğe çıktığı yeri yaktın ey Yahudi!..
Mescid-iAksa'yı yaktın ey Yahudi!..
Daha doğrusu yaktığını sandın ey Yahudi!..
Senin yaktığın gökteki Mescid-iAksa'nın ancak gölgesi-
dir ey Yahudi!..
Senin yaktığın Mescid-iAksa'nın ruhu değil
Taş, toprak ve ağaçtan işarettir ey Yahudi!..
Bir gün gelecek, azgınlığın sona erecektir
Kutsal Kudüs kurtulacak
Mescid-iAksa'yı bu ümmet altından ve zebercetten ve
yakuttan
Yeniden yapabilecek bir kudrete erecektir
O gün Tanrı'nın azabı senin için şiddetli olacaktır
Biz istesek bile seni ondan kurtaramayacağız ey Yahudi!..
Bize bu yapıları yapan sen değilsin
Biz kendi cezamızı çekiyoruz
Sen de bir gün kendi cezanı çekeceksin ey Yahudi!..
Sana yeryüzü lanet edecektir
Sana gökyüzü lanet edecektir ey Yahudi!..
En kısa zamanda tevbe yolunu tutmazsan ey Yahudi!..*

Karakoç'un Kudüs ile ilgili "Alınyazısı Saati"
1979-88 yıllarında tamamlanabilmiştir:

1.

*Ve Kudüs şehri. Gökte yapılıp yere indirilen şehir.
Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri.
Altında bir krater saklayan şehir.
Kalbime bir ağırlık gibi çöküyor şimdi.
Ne diyor ne diyor Kudüs bana şimdi
Hani Şam'dan bir şamdan getirecektin
Dikecektin Süleyman Peygamber'in kabrine
Ruhları aydınlatan bir lâmba
İfriti döndürecek insana:
Söndürecek canavarın gözlerini
İfriti döndürecek insana
Ve Kudüs'ü terkettiğin o ikindi
Birinci Cihan Harbi günü vakti
Kan sızdırıyor kaburga kemikleri
Karlı dağlardan indirdiğin atların
Bir evde perdeyi indiriyor bir kadın
Mahşerin perdesini kıyametin perdesini
Ağlıyor yere inen saçları*

Göğü yırtan kefen beyazı elleri

**

*Ve Kudüs şehri. Gökte yapılıp yere indirilen şehir.
Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri.
Yeşile dönmüş türbelerin demiri
Zamanın rüzgâr gibi esen zehriyle
Ve yatırlar patır patır kaçıyor geceleri
Boşaltıyorlar işgal edilmiş bir şehri boşaltır gibi
Kaçıyorlar Lût şehrinde kaçır gibi
Tuz heykele dönüşmemek için Tanrı gazabıyla
Susmuş minarelerin azabıyla
Yıkılmış cami kubbelerinin ıstırabıyla
Ve şehit kemiklerinin bakışı bir başka bakış
Artık burada taş bile durmak istemez
Ve ay'ı görmek istemez zeytin ağaçları
Eğilerek selâmlamazlar hilâli hurmalar
Artık ne Zekeriya ve ne İsa var
Sararmış bir tomar mı mucizeler
Ölülerin dirilişi şifa veren kelimeler
Ve ne de Miraçtan bir iz
Yerden yükselen kaya*

**

*Ve Kudüs şehri. Artık yer şehri, toprak şehri.
Bakır yaprakların, çelik gövdelerin, acımasız yüreklerin.
Demir köklerin, tunçtan ve uranyumdan dalların.
Kurşundan çiçeklerin şehri.
Gülle kusuyor ana rahmi
Bomba parçalıyor beynini bebeğin.
Tanklar saldırıyor evlere bir anda ev yok tank var
Uçak var gök yok utanç var
Ve kime karşı bütün bunlar
Masûm insanlara karşı
Binlerce yıl oturdukları yurttta kalmak isteyenlere karşı
Ve kim tarafından bütün bunlar
Roma'nın, Babil'in, Asur'un ve Firavunların
Ve nice milletlerin zulmünü görenler tarafından
Zalime olan öcünü mazlûmdan almak
Zalim olmak ve en zalim olmak
Ve artık ne İbrahim ne Yakup ve ne Musa var
Tersinden okunan Tevrat hükümleri
Karaya boyanmış Mezmurlar*

**

*Ve Kudüs şehri. İçiyile ve ruhuyla suskun
Göklere kaçmış hayaliyle
Bir pervane gibi ışığa uçmuş gönlüyle
Bir başka âleme göçmüş hakikati
Tanrı katına varmış
İki elini kavuşturup divana durmuş
Hüküm istemiş*

**

*Yeryüzüne yeryüzü kadısına
Hüküm ki:*

Haksız yere bir insanı öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibidir

Ve haksız yere insan öldürenin cezası ölüm

Ve fitne, Arzı fesada verme, daha büyük suç adam öldürmekten

Fitne bastırılıncaya kadar savaşın!

Yeryüzünden fesat kalkıncaya kadar

Ey insanlık, ey insanlar

Ey gündüzden daha gündüz,

Hakikatten daha hakikat Müslümanlar.

Nuri Pakdil

Türk şairlerinden Nuri Pakdil de çeşitli yazı- larında Filistin'de yaşanan zulme, Müslümanların direniş hareketlerine geniş yer verir. Öncelikle kimi- lerinin "Türkiye Batılıdır" tezine "Türkiye, Ortado- ğuludur, Çünkü Ortadoğu'dadır" diyerek karşı çıkar. Ortadoğu'da ise, gözbebeği Filistin ve Kudüs'tür. Bir yazısında; "Filistin, ben seni unutsam, sen beni unuttur musun?" der. Batı Notları'ndaki "Yüreğimin yarısı Mekke'dir, geri kalanı da Medine'dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır." ifadesi, inanç ve kültür coğrafyasına işaret etmektedir:

Pakdil Anneler ve Kudüsler (Ocak 1972) adlı şiirinde şöyle der:

Tür Dağını yaşa

Ki bilesin nerde Kudüs

Ben Kudüs'ü kol saati gibi taşıyorum

*

Ayarlanmadan Kudüs'e

Boşuna vakit geçirirsin

Buz tutar

Gözün görmez olur

*

Gel

Anne ol

Çünkü anne

Bir çocuktan bir Kudüs yapar

*

Adam baba olunca

İçinde bir Kudüs canlanır

*

Yürü kardeşim

Ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin

M. Akif İnan

M. Akif İnan'ın özellikle "Mescid-i Aksa" şiiri, Filistin ve Mescid-i Aksa'yı anlatır Şair işgal altın- daki Mescid-i Aksa'ya olan özlemine, acıyı şöyle dile getirir:

Mescid-iAksa'yı gördüm düşümde

Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu

Varıp eşğine alını koydum

Sanki bir yer altı nehr çağlıyordu

Gözlerim yollarda bekler dururum
Nerde kardeşlerim diyordu bir ses
İlk Kiblesi benim ulu Nebi'nin
Unuttu mu bunu acaba herkes

Burak dolanırdı yörelerimde
Mi'racı yol veren hız üssü idim
Bellidir kutsallığım şehir ismimden
Her yana nur saçan bir kürsü idim

Hani o günler ki binlerce mü'min
Tek yürek halinde bana koşardı
Hemşerim nebi'ler yüzü hürmetine
Cevaba erişen dualar vardı

Şimdi kimsecikler varmaz yanıma
Mü'minde yoksunum tek ve tenhayım
Rüzgarlar silemez gözyaşlarımı
Çöllerde kayıp bir yetim vâhayım

Mescid-iAksa'yı gördüm düşümde
Götür müslümana selam diyordu
Dayanamıyorum bu ayrılığa
Kucaklasın beni İslâm diyordu

(Akıncılar Dergisi 1979)

Recep Garip

Yine bu geleneğin temsilcilerinden Recep Ga- rip "İçinde Bir Kudüs Büyüt" diyerek şiirinin önemli bir kısmını Kudüs'e ayırmıştır. Filistin'e Ağıt'ı 1980'li yıllarda yazmıştır:

Yağmur yağıyor ateş ateş

Gök terliyor kızıl kızıl

Özgürlük adına veriliyor bu savaş

Direnen Filistin oluyor

B i r m i l y a r İ N S A N .

"Orta Doğu" şiirinde de şöyle söylemişti;

Mescidi Aksa duruyor orda, ayakta hala

Filistinli bir çocuk, bir dede ve birkaç kadın

Duvar dibinde kıvrılmış ağlıyor Mescidi Aksa bugün

Bugün miraç

Bugün Mescidi Aksa

Bugün savaş

Mescidi Haramdan Mescidi Aksaya gelen peygamber;

Hazreti peygamberdi bugün.

Bugün perişandı insanlık;

İşte orada

Bak, orada

K U D Ü S T E

İyi bak ne çok Müslüman yatıyor orada;

Orası bizimdi, ülkemizdi, doğduğumuz yerd, tüten oca- ğımızdı

K U D Ü S T Ü .

...

Ey yiğit kardeşler:

Hangi vakte ayarlısınız?

Kalbinizde iman, ne diye duraklırsınız?

Bir kelebek uçuyor göğe doğru

Mermiler uçuyor onunla
 Kan damlıyor toprağa
 Bir avuç toprak al ve koynuna koy,
 Kudüs için aç ellerini kan çanağına dönsün gözlerin
 Mescidi Aksa için ne olur
 Rabbim, lütfunu gönder bize.
 Lütfunu göster bize âlemler sevgilisi
 Hazreti Muhammed için
 Ne olur rabbim, ne olur.
 "Kudüs Çağırısı" adlı şiirini 2010'da yazdığımda henüz
 Kudüs'ün topraklarını görmemişti. Kısa bir bölüm;
 Bir şehrin kaybolan haritasında çocuk ölmüştür
 Ölmüştür el ayak takımı, cümle şehirlî
 Bitmeyecek bir savaşın ruhunda ateş yakılmıştır
 Hiç bitmeyen sevgilinin
 Burak'tan kalan hatıraları armağandır insanlığa
 Bu şehir, bu memleket, bu toprak bizim
 Kör olası şeytan, kör olası mendebur ihanet
 Tuzaklarında şımaran, kuduran nefis
 Bil ki Tevrat'ın, İncil'in ve Zebur'un üstüne
 Kelam-ı Kadim'in, Habîb-i Kibriya'nın üstüne
 Bu coğrafya, bu tarih, bu uygarlık bizim
 Şimdi yeniden bir aşka tutulsaydım
 Genç atlarımla yeryüzüne dağılsaydım
 Mescid-i Aksanın, Kudüs'ün başında taç olsaydım.

Yasin Hatipoğlu

Kendisi siyasetçi olmanın yanında iyi bir şair olan Yasin Hatipoğlu, Mescid-i Aksâ'nın acısını duyanlardandır. Muhammed ed-Durra adındaki bir çocuk 2000 yılında babasının kucağında şehit edilmiş ve dünya kamuoyunda büyük infial uyanırdırmıştı. Hatipoğlu bu olay üzerine yazdığı şiirini onun aziz hatırasına ithaf etmiştir. Bu şiir o zaman ki Türkiye kamuoyunun hissiyatını da dile getirmesi bakımından Türk edebiyatındaki yerini almıştır.

Mescid-i Aksâ

*Cânım Aksâ, bir tebessüm et melâlim kalmasın!
 Kurtuluştan bir haber ver dertli hâlim kalmasın!
 Mermiler senden sapıp geçsin yürekte râziyim
 Can dayanmaz sensiz olmak ihtimâlim kalmasın!
 İnkisârın vâir iken şâd olmamız mümkün değil,
 Gözyaşım silsin-süpürsün tâ vebâlim kalmasın!
 Tut yakamdan gel hamîyyet kıl hesâbım burda sor;
 Sor ki: Mahşer "zor geçit" tendir hesâbım kalmasın!
 Secdegâh-ı enbiyâmız çiğnenirken suskunum,
 İktidârım târû-mâr olsun mecâlim kalmasın!
 Gafletim bitmez-tükenmez boş hayalden bezginim,
 Al elimden yâ ilâhî ham hayâlim kalmasın!
 Beyt-iMakdis kiblegâhın ilkidir emsâli yok;
 Kâ'be'den bir başka emsâl imtisâlim kalmasın!
 Beyt-iAksâ zâr ederken boş lafın pâ bendiyim
 Beynim aksın dil kesilsin kîl-ü kalim kalmasın!*

*Bî huzûrum zulm elinden gözyaşım dinmez akar
 Yâ ilâhî bir Ömer gönder mezâlim kalmasın!
 Kulluğundan tard mı ettin? Ağlayan Yâsin kulun,
 Merhamet kıl bir kalem çek sû-i hâlim kalmasın!*

Sonuç

Her şeyden önce şu görülmektedir ki Kudüs Müslüman için herhangi bir şehir olmanın ötesinde mukaddes bir mekândır. Çevresindeki mübarek makamlarıyla bilhassa İbrahîmî peygamberlerin ortak mukaddes beldesidir. Arz ile semanın buluştuğu ortak nokta; Hz. Muhammed'in (s.a.v.)'in arzda başlayan İsrâ yolculuğunun son durağı, semaya yükselen Mirac'ının ilk hareket noktasıdır. Kudüs-i Şerîf'e en yakışanı muvahhid ve Müslüman olmasıdır.

Dipnotlar

- 1 Ömer Faruk Harman, "Kudüs", DİA, c. 26, s. 323-324.
- 2 ez-Zerkeşî, İ'lâmü's-Sâcid Kahire 1397, s. 277; Elmalî, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1936, IV, 3144.
- 3 Müslim, İman, 259; Nesaî, Salât, 10.
- 4 Buharî, Fazlû's-salât fî mescidi Mekke ve'l-Medîne, 6, Hac, 26, 40; Müslim, Hac, 288, Mesâcid, 2; Nesaî, Mesâcid, 3.
- 5 Nesai, Mesâcid 6; İbn Mace, İkametu's-Sala ve's-Sunne fiha 5/196; İbn Hanbel, II, 176.
- 6 İbn Mace, İkametu's-Sala ve's-Sunne fiha, 5/198; Ebû Dâvûd, Salât, 14.
- 7 Ebu Davud, Kitabü's-Salat, 14.
- 8 Buhari, Kitabü Ehadisi'l-Enbiya, 60/40; İbn Mace, Kitabü'l-Mesâcid ve'l-Cemaat, 4/7.
- 9 Casim Avcı, "Kudüs", DİA, c. 26, s. 327-329.
- 10 Işın Demirkent, "Kudüs", DİA, c. 26, s. 330-332.
- 11 Cengiz Tomar, "Kudüs", DİA, c. 26, s. 332-333.
- 12 Kamil Cemil el-Aseli, "Kudüs", DİA, c. 26, s. 334-336.
- 13 İçinde Bir Kudüs Büyüt, Recep Garip,

Prof. Dr. Seyfettin Erşahin'e
 YOYAV'ın şükran plaketini Ali Eren takdim etti.

Osmanlı Kudüs'ünde Vakıf-Toplum İlişkilerine Dair Bazı Tespitler (1703-1831)

Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ
Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Uzmanı

Yüzyıllar boyunca vakıflar, İslam toplumlarında önde gelen kurumlar arasında yer almışlardır. Osmanlı Devleti'nde de hayrî, sosyal, beledî, dinî ve eğitim hizmetleri vakıflar yolu ile vücuda getirilmiştir. Müslümanlar için Mekke ve Medine'den sonra üçüncü kutsal şehir olan Kudüs'te de vakıflar kent mekânına, toplumsal ilişkilere ve merkezi yönetimle olan münasebetlere etki etmiştir.¹ Mescid-i Aksâ ya da Harem-i Şerif olarak da adlandırılan alan, kuruluşuyla birlikte Kudüs şehir merkezine hâkim olmuş ve İslâm devletlerinin de sembolik merkezi haline gelmiştir. Osmanlı sultanının hayırseverliğinin bir göstergesi ve aynı zamanda da güç ve meşruiyetinin kaynağı Haseki Sultan İmareti, her ne kadar kentin merkezinde yer alsaydı ve yalnızca Kudüs için değil etrafı için de çok önemli bir fonksiyonu yerine getirseydi,² kentin manevî merkez noktasını Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahra Camileri teşkil etmekte idi. Emeviler Dönemi'nde inşa edilen, Eyyûbî, Memlûklu ve Osmanlı dönemlerinde çok sayıda tamir ve bakımlarla ihya edilen bu camiler, zaman içerisinde, şehir merkezini kuşatan ve idarî sistem ve kentsel hizmetler örgütlenmesinin bir parçası olan geniş bir "vakıf ağı"nın da merkezi olmuştur. Bu iki camiyi de bünyesinde bulunduran ve Harem-i Şerif olarak adlandırılan alan, eski şehrin altıda birini kapsamakta idi. Harem, yüzyıllarca çeşitli İslam devletleri tarafından inşa edilen çok sayıda vakıf eserlerin, hayrâtların bir araya geldiği bir alan görünümünde idi.

Müslümanlar için Kudüs'ün en önemli dini merkezi olan Harem-i Şerif alanı, Osmanlı Dönemi'nde de öncelikli bir konuma sahipti. Osmanlı klasik dönemi boyunca Kudüs'te inşa edilen ya da tamiri yapılan pek çok dini yapı, Harem-i Şerif'te ya da yakın çevresinde yer almaktaydı. Ayrıca, Osmanlı yönetimi için de Müslümanların kutsal mekânlarını korumak ve bakımını sağlamak Osmanlı Padişahı için öncelikle dini bir vazife olarak düşünülmekte

idi. Öte yandan Memluk dönemiyle karşılaştırıldığında, Harem-i Şerif'teki Osmanlı mimarisinin çok daha küçük yapılarla temsil edildiğini de belirtmek gerekir. Robert Hillenbrand'a göre bunun gerekçesi Harem ve çevresinin Memluk yapılarıyla sıkı sıkıya kuşatılmış olması ve Osmanlı mimarisinin özelliklerini yansıtmak üzere büyük ölçekli yapılar için uygun boş bir alanın bulunmamasıdır.³ Yasemin Avcı'ya göre ise, Mekke ve Medine örneklerinde görüldüğü üzere, Osmanlı yapılarının küçüklüğü, kentin silüetine hâkim olan Kubbetü's-Sahra'nın yüksekliğini geçmemek gibi, dini saygıdan kaynaklanan bir tutuma da bağlı olabilir.⁴

Osmanlı yönetimi, Memluklerden farklı olarak, dinî kurumlara yatırım yapmak yerine, kentte yeterli sayıda olan medrese ve camilere yapılan harcamalar kesilerek, kent bütçesine akan tahsisatları ve bağışları, güvenlik koşullarının düzeltilmesi için fetihten yaklaşık yirmi yıl sonra kent surlarının ve kalesinin yeniden inşası, kente su sağlanması, yeni bir kapalı çarşı kurulması ve Kudüs halkının refahının artırılmasına harcamayı seçmiştir.⁵ Ayrıca kent sakinleri yararına büyük bir vakfın kurulması (Haseki Sultan veya el-Hasekiyye) ekonomide ve kentin yaşam standardında ciddi bir iyileşme sağlamıştır.⁶ Vakıf, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hasekisi Hürrem Sultan tarafından yaptırılmış büyük imarethane, medrese, cami, dükkânlar ve tabhanelerden oluşan bir külliye idi. Filistin'de o güne kadar kurulmuş en büyük vakıf olan külliye, kente komşu onlarca köyün gelirleriyle destekleniyordu.⁷ Külliye'nin masraflarının karşılanması için büyük bir vakıf kuran Hürrem Sultan, Suriye ve Filistin'de özellikle Remle civarında birçok köy ve geniş araziye bu vakfa tahsis ettirmişti. Onun 1558'de ölümünden sonra Sultan Süleyman, Sayda civarında dört köyün arazisini daha bu vakfa ilâve etmişti.⁸ Osmanlı klâsik dönemi boyunca şehrin önde gelen sosyal yardım kurumu olan bu külliye, aynı zamanda da Hürrem

Mescid-i Aksa'dan bir görüntü.

Sultân'ın Mekke ve Medine'de yaptırmış olduğu, Mimar Sinan'ın tezkirelerinde adı geçen imâretler zincirinin bir halkası idi.

Osmanlı fethi sonrası Kudüs'te kurulan önemli hayrî vakıflar arasında Siyon Dağı'nda bulunan Nebî Davud Makamı ile Zeytindağı'nda bulunan Es'adiyye Zâviyesi'ni de zikretmek gerekir.⁹ Osmanlı Devleti döneminde Kudüs'te inşa edilen veya tadilatı yapılan diğer bazı vakıf eserleri ise şunlardır; *Yusuf Ağa Namazgâhı*, *Senovbar Namazgâhı* (Mihrab ve Mastabat es-Senovbar -Bâbü'l-Meğâ-ribe ile Mescid-i Aksâ arasında yer almaktadır Osmanlı dönemine ait olduğu bilinse de inşa tarihi ve bânisinin adı tespit edilememiştir), *Bayram Paşa Çeşmesi* (*Sebil Şa'lan* - Eyyûbi döneminde inşa ettirilmiş, Memluk ve Osmanlı döneminde onarım görmüştür), *Kasım Paşa Şadırvanı* ve *Havuzu* (*Sebil-i Bâbü'l-Mahkeme Kanuni* döneminde Kasım Paşa tarafından yaptırılmıştır), *Kubbetü'l-Yusuf*, *Kubbetü'l-Nahviyye* ve *Kubbetü'l-Mi'râc* (Eyyûbî dönemi yapısı olup Osmanlı döneminde onarım geçirmişlerdir), *Hankâh-ı Özbek* (Özbekler Tekkesi), *Afganlar Tekkesi* (Zâviyetü'l-Afganistaniyye), *Hindîler Tekkesi* (El-Zâviyetü'l-Hindiyye), *Şeyh Ali el-Erdebilî Türbesi* (H. 832/ M. 1429 da Memlukler döneminde inşa edilmişse de H. 1133/ M. 1730-31 yılında Osmanlı üslubunda yenilenmiştir), *Kudüs Mevlevîhânesi*'dir. İsmi bilinen, bir kısmı günümüze kadar ulaşmış bu eserler dışında çok sayıda çeşme, sebil, ribât, namazgâh ve benzeri vakıf eser mevcuttur.¹⁰

Öte yandan, 1703-1831 yılları arasında Kudüs'te 300 yeni vakıf kurulduğu tespit edilmiştir.¹¹ Bu vakıflardan % 6'sı *hayrî* (18 vakıf), % 94'ü *aile vakfı* (282 vakıf) kategorisindedir. Çalışma kapsamında Kudüs'te kurulan hayrî vakıflar gerek sayıları gerekse vakfedilen akarları bakımından hem yerel hem de oldukça mütevazıdır. Kudüs'te incelenen dönemde kurulan mütevazı hayrî vakıflardan ilkinde Eş-Şeyh Ebû'l-Ŵfâ el-'Alemî Salâhiyye Hangâhı'nda bulunan ilim talebelerine çeşitli kitaplar vakfetmiş olup,¹² ed-Dervîş Muhammed Miralay Özbekiyye Zaviyesi dervişlerine Mushaf-ı şerîf,¹³ el-Hac Muhammed bin Ömer eş-Şâmî Kubbetü's-Sahra mihrabı için seccade,¹⁴ *Kasım Bey el-Alaybeyzâde* Kudüs'teki fakir ve Kadiriyye dervişlerine iki mushaf-ı şerîf,¹⁵ Life Zevcet-i Hasan Paşa oğlu, Mescid-i Aksâ mihrabı için hasır¹⁶, Muhammed Efendi et-Türk, Mustafa bin Halil el-Boşnak ve Süleyman Paşa, Kubbetü's-Sahra için birer seccade,¹⁷ Şeyhatü'l-Hamûriyye el-Cağbê ve Muhammed Ağa Mütesellim-i Kudüs¹⁸ de yine Kubbetü's-Sahra için mushaf-ı şerîf vakfetmişlerdir. Şemseddin Hatun binti Abdullah er-Rûmiyye, Kubbetü's-Sahra mihrabı için küçük ve büyük iki şamdan vakfetmiştir.²⁰

Diğer hayrî vakıflardan Muhammed Sun'ullah Efendi bin Halil Efendi el-Hâlidî, Hatt-ı Davud'da Kudüs'te bulunan insanların hepsinin su içebileceği sebil yaptırmış ve bu sebil için yine Hatt-ı Davud'da bulunan bir dükkân ve havuz vakfetmiştir²¹. 1126/ 1714'te Bâb-ı Hatt Mahallesi'nde katlı bir evini El-Hace Saliha binti el-Hac Muhammed er-Rekât ha-

yır işlerine vakfetmiştir.²² Ahmed Efendi el-Hatenî Kâdî-i Kuds-i Şerîf ise, Babü'l-Kattânî'n'de bulunan 12 kırat hisseli evini, Mescid-i Aksâ alanında ve Bâbü'l-Meğârib'e'nin karşısında bulunan Kubbe Sebili (Babü'l-Meğârib'e Sebili) için vakfetmiştir.²³ Ahmed el-Kûtâhî Bâbü'l-Kattânî'n Mahallesi'nde yarım hisse dükkân vakfının gelirini vâkıfın Mescid-i Aksâ'daki sebiline vakfetmiştir.²⁴ Hasan Efendi ed-Deccânî (El-Hüseynî) Bâbü'l-Haram kapısı yakınında Meğârib'e Mahallesi varışında bulunan 9 kenif yeri ve orada abdest almak için iki bakır musluğu bulunan havuz (şadırvan); Mescid-i Aksâ ve Câmî-i'l-Malikiyye hademelerine vakfetmiştir.²⁵ Hayreddin bin el-Hac Receb Çelebi eş-şehîr bi-ibni Ganîm, Bâbü'l-'Amud Mahallesinde bulunan biri katlı üç evini ve sebze bahçesini, Arz-ı Misrâra üzerinde bulunan 6 kırat mezrasını Haremeyn-i Şerife'ye vakfetmiştir.²⁶ Muhammed bin el-Hac Abdullah Ağa Başağa, Şeref Mahallesi'nde bulunan evini Zaviye-i Ebû Medyen el-Gavs'a vakfetmiştir.²⁷ Son olarak da, Fatıma binti Muhammed, Ebû Şâmât Sokağında bulunan ve üç oda, eyvan, mutfak ve sarnıçtan oluşan evini Kudüs'ün fakirlerine vakfetmiştir.²⁸

Çalışma kapsamına giren dönemde Kudüs'te kurulan zürri (ehlî, aile) vakıflar değerlendirildiğinde; Kudüs'te yeni kurulan 300 vakıftan 282'si zürri vakıf olup, bu da yaklaşık %94'lük bir orana tekâbülmektedir.²⁹ Başka bir çalışmada detaylı bir şekilde incelenecek bu vakıfların büyük çoğunluğunun Osmanlı toplum yapısı içerisinde 'askerî zümre'³⁰ arasında değerlendirilen ilmiye sınıfına mensup kişiler tarafından kurulduğu tespit edilmiştir. Bu gruba mensup olup vakıf kuran kişiler arasında şeyhülislâmlar, kadılar, kadıaskerler, müftüler ve müderrisler yer almaktaydı.³¹

Kudüs'te vakıf kurucusu olarak Kudüs Kadısı Ahmed Efendi el-Hatenî tarafından kurulan hayrî vakıfta Babü'l-Kattânî'n'de 12 kırat evin geliri, Mescid-i Aksâ alanında ve Bâbü'l-Meğârib'e'nin karşısında bulunan Kubbe Sebili (Bâbü'l-Meğârib'e Sebili) için vakfedilmiştir.³² Kadıasker Mustafa Efendi ise, kurmuş olduğu hayrî vakfında nukûd vakfetmiştir.³³ Müftü olarak, Kudüs Şâfi Müftüsü Muhammed Salih Efendi el-Hüseynî el-Halvetî bin Abdulğani Efendi el-İmam eş-şehîr bi-ibni Kâdî-yı es-Salt tarafından bir vakıf kurulmuştur.³⁴ Zürri nitelikteki vakıfta Hattı Davud'da dükkân, Bâbü'l-Amud Mahallesi'nde 12 bağımsız dükkân, Bâbü'l-amud Batı kolunda 6 dükkân, Haddâdîn Mahallesi'nde Dâvûdî Kahvesi olarak bilinen kahve dükkânı, kahve yolunda bir kat vakfedilmiştir. İkinci olarak, Yafa İskelesi Müftüsü *Muhammed el-Hüseynî bin eş-Şeyh Abdulğani İmam-ı Mescid-i Aksâ eş-şehîr*

bi-ibni Kâdî-yı es-Salt bir vakıf kurmuştur. Vakfiyesinde Taştımuriyye Medresesi Vakfı'na komşu Hattı Davud'da Bâbü's-Silsile Mahallesi'nde bulunan bir evin huluvv'ını vakfetmiştir.³⁵ Her iki vakıf kurucusu da Kâdî-yı es-Salt ailesine mensuptur.

Çalışma kapsamına giren dönemde Kudüs *nakîbü'l-eşrâf*³⁶larınca kurulan vakıflar sayıca fazladır. Örneğin, *Kudüs Nakîbü'l-eşrâf kâimmakâmi ve Şeyhü'l-Haremi* olarak Abdullatif Efendi bin Abdullah Efendi el-Hüseynî üç vakıf kurmuştur.³⁷ Her üç vakfiye de Nakîbü'l-eşrâf olarak atandıktan sonra kurulmuştur. 1174/1761 tarihli ilk vakfiyesinde Şeyh el-Bistami Zaviyesi yakınında Bâbü Hattâ'da bir ev vakfetmiştir.³⁸ Vakfın gelirlerini ve yönetimini hayatta iken kendisine ve vefatından sonra kızı Nesibe Hatun'a, ondan sonra erkek evlatlarına, neseb ve a'kâbına, erkek evlâdı kalmaz ise kız evlatlarına, onlardan da nesil kesildiğinde, Şeyh Muhammed el-Kırmî Zaviyesi'ne şart kılmıştır. İkinci vakıf ise, 1180/ 1766 tarihinde kurulmuş olup, vakfın akarları Sitt Yokuşunda haremlik ve selamlık bölümlerinden, meskenlerden oluşan katlı ev ve Muhammed Ağa Murad'ın varisinden aldığı büyük katlı ev olarak sıralanmıştır.³⁹ Vakfın gelirlerini hayatta iken kendisine, sonra zükûr evlatlarına, onlardan nesil kesildiğinde kız evlatlarına, kızlardan da nesil kesildiğinde amcası es-Seyyid Muhibbeddin Efendi'ye, *mevkûfun aleyhden* tamamen nesil kesildiğinde gelirlerin Nebî Musa Türbesi ve eş-Şeyh Muhammed el-Kırmî (Kırmî) Zaviyesi çalışanlarına eşit şekilde paylaştırılmasını şart kılmıştır. Vâkıf 1210/ 1795 tarihli son vakfiyesinde ise Tûr Karyesi'nde zeytin yağı çıkaran mengene huluvv'ı ile Tûr Karyesi'nde fırın ocağı ve taş ve aletlerini vakfetmiştir.⁴⁰ Vakfın gelirinden 6 zolota mücâvirine şart kılmıştır. Diğer vakıf gelirlerini ise hayatta oldukça kendisine, sonra oğullarına, sonra onların zükûr evlatlarına, erkek evlattan nesil kesildiğinde kız evlatlarına, onlardan da nesil kesildiğinde Simât-ı Nebî Musa ve şartlar uygulanmaz ise fakir ve miskinlere şart kılmıştır. Burada kısaca özetlenen vakfiyelerden her üçü de aile vakfı niteliğinde olup, akarları bakımından oldukça mütevazıdır.

Öte yandan, aynı dönemde, incelediğimiz belgelere göre, vakıf kurucuları arasında hiçbir köylüye rastlanılmamıştır. Tüccar ve zanaatkârlara gelince, bunların sayısı yalnızca 2'dir. Debağ ve usta olarak kaydedilen kişilerin yanı sıra, aile ismi belirtilmeden kaydedilen ve reâyâdan kabul ettiğimiz üç kurucu da dikkate alındığında bunların oranı % 1,67'dir. Çalışma kapsamına giren dönemde çiftçiler vakıf kuracak güçte değildiler. Aynı şekilde, tüccarlar ve zanaatkârlar da vakıf kurmak

Panelin hitamında panel yöneticisi Prof. Dr. Bahaeddin Yediöldüz ile panelistler Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, Dr. Nazif Öztürk ve Dr. Şerife Eroğlu Memiş'e takdir ve teşekkürlerini sunarak birer plaket takdim eden YOYAV Genel Başkanı Dr. İbrahim Ateş, panel ve panelistlerle ilgili duygu ve düşüncelerini irticalen irad ettiği şu dörtlükle dile getirdi: *İki prof, üç doktor, /Gayriye hâcet yoktur. / Sayı çok, fikir yoksa, /Çokluğa lüzum yoktur.*

için genellikle ekonomik açıdan pek de iyi durumda bulunmamaktadırlar. Bu sebeple, bu sonuçlar arasında vakıf kurucuların sayısı oldukça sınırlıdır. Kentin zenginliklerini şu veya bu şekilde askerî zümre üyelerinin, en azından bu zümreyi oluşturan bazı gruplar elinde toplanması da bu durumun gerekçeleri arasında değerlendirilebilir.

Sonuç olarak burada bazı örneklerine yer verildiği üzere, 18. yüzyılda Kudüs kentinde gerek Eyyubi ve Memluklü dönemlerinde kurulan ve Osmanlı döneminde tamir, ihya ve görevli atamaları ile devamlılıkları sağlanan vakıflar ile kentte yeni kurulan 300 vakıf, kentin vakıf ağını oluşturmaktadır. Çoğunluğu kentin önde gelen aileleri tarafından kurulan vakıflar, akarları bakımından oldukça mütevazı idi. Bu durum da, kentin tarih boyunca ticari bir hareketlilik, sanayi üretim merkezi veya siyasi gücün bölgesel ağırlık noktası olmaktan çok,

gelişimini belirleyen ve yönlendiren dini karakterine bağlanabilir.⁴¹ Zira şehrin ekonomisi büyük ölçüde kent cemaatlerinin dinî aktivitelerine, dinî amaçlarla kente gelen hacı ve ziyaretçilere verilen hizmetlere dayanıyordu.⁴² Kentte nesiller boyu süregelen 'ulema sınıfının nüfuzu, kurulan yeni vakıflarla da pekiştirilmişti. Yeni kurulan vakıflar öncelikle hayrî ve katî şekilde tanımlanmış hayrî amaçlardan çok zürri (özel) gayeler için kurulmuştu. Vakıf gelirlerinin vâkıf hayatta iken kontrolünü sağlaması vakıf kurulması süreci ile desteklenmekte idi.⁴³

Dipnotlar

¹ Müslümanların fethinden itibaren Kudüs vakıflarının kentteki önemine ilişkin bkz. Şerife Eroğlu Memiş, "Osmanlı Taşra Toplumu ve Vakıf Kurumu: Kudüs, 1703-1831", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016, s. 58-161.

² "Surlarla çevrili eski şehrin merkezinde, Vâd ile Akabetü't-Takiye caddelerinin birleştiği noktada, Via Dolorosa [Çile Yolu]'nun biraz güneyindeki tepeye çıkan yokuştan, Haseki Sultan İmareti ya da et-Ēakiyye diye bilinen görkemli bina hâlâ ayakta durmaktadır." Bkz. Amy Singer, Osmanlıda Hayırseverlik - Kudüs 'te Bir Haseki Sultan İmareti, çev. Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 1.

³ Robert Hillenbrand, Introduction, Structure, Style, and Context in the Monuments of Ottoman Jerusalem, in Ottoman Jerusalem: The Living City, 1517-1917, Sylvia Auld and Robert Hillenbrand (ed.), Altajir World of Islam Trust, Londra 2000, s. 7.

⁴ Yasemin Avcı, Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti, Kudüs (1890:1914), Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s. 36.

⁵ Andre Raymond, "The Ottoman Conquest and the Development of the Great Arab Towns", International Journal of Turkish Studies 1, 1979-80, s. 84-101.

⁶ Dror Ze'evi, Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında

Dr. Şerife Eroğlu Memiş'e YOYAV'ın şükran plaketini Aslan Yıldız takdim etti.

Toplum ve Ekonomi, çev. S. Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 4-5.

⁷ Amy Singer, Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler, çev. Sema Bulutsuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 69.

⁸ Kamal Abduljalil al-Asali, "Kudüs", DİA, C. 26, Ankara 2002, s. 334-338.

⁹ Muhammed Ali al-Alami, "The Wāqfs of the Traditional Families of Jerusalem During The Ottoman Period", Ottoman Jerusalem: The Living City, 1517-1917, Sylvia Auld and Robert Hillenbrand (ed.), Altajir World of Islam Trust, Londra 2000, s. 147.

¹⁰ Baha Tanman ve A.V. Çobanoğlu, "Osmanlı Döneminde Kudüs: Kent Dokusu, Mimarlık ve Çini Sanatına İlişkin Bir Araştırmanın İlk Sonuçları", Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (25-27 Ekim 2000, Hatay), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 517-530.

¹¹ Eroğlu Memiş, Osmanlı Taşra Toplumu, s. 117-161.

¹² KŞS 202, s. 375, 1116/ 1704; Kitapların listesi için ayrıca bkz. Ziad Abdel Aziz al-Madani, *Ewqafu'l-Quds fi Karn es-sâmin al-Aşar al-Milâdî*, 112H./ 1700 M.- 1214 H./ 1799 M. (The Endowments of Jerusalem in the 18th Century), *Veẓâreu's-Sakâfe*, Amman 2011, s. 139-141.

¹³ KŞS 221: 48.

¹⁴ KŞS 293: 188.

¹⁵ KŞS 290: 1.

¹⁶ KŞS 290: 4.

¹⁷ KŞS 290: 4; KŞS 290: 38.

¹⁸ KŞS 290: 1.

¹⁹ KŞS. 308: 124.

²⁰ KŞS 232: 532.

²¹ KŞS. 208: 105. Vâkıf ayrıca saka (sucu) ya her gün 2 kıta masara suyollarının hizmetini görmesi için ve adedi 6 kuruştan kandil koymasını şart kılmıştır.

²² KŞS 209: 253; Vâkıf söz konusu evin yarım hissesini Makam-ı Nebi Davud yakınında bulunan ve Abdulhay ed-Deccânî tarafından yaptırılan su sebiline çalışanlarına vakfetmiştir.

²³ KŞS 59: 43.

²⁴ KŞS. 220: 33-34. Vâkıf dükkânın kira gelirinden 3 kuruşun sebile su koyan sakaya verilmesini de şart kılmıştır.

²⁵ KŞS 220: 145-146.

²⁶ KŞS, 237: 246; Dosya 21: 1194/13.

²⁷ KŞS 218: 487.

²⁸ KŞS 255: 53-54; Vâkıfyede ayrıca her yıl vakfın gelirinden 360 Mısırın Kudüs Haremde Kuran'dan 1 cüz okuyan kişiye verilmesini, 7000 kelime-i tevhid okunması karşılığında 10 zolotanın da yine mütevellî eli ile verilmesini şart kılmıştır

²⁹ 18. yüzyılda Adana vakıflarını konu alan çalışmada Alkan, aile vakıflarının oranını %71,07, yarı-aile vakıflarını %7,17, hayrî vakıfların ise %21,52 olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Mustafa Alkan, *Adana Vakıfları İnsan, Vakıf ve Şehir*, TTK, Ankara 2014, s. 26-29.

³⁰ Osmanlı toplum yapısını konu alan çalışmalarda Osmanlı toplumu iki büyük sınıfa ayrılmıştır. Genellikle yönetici seçkinler ya da yönetici sınıf ve bazen de vergi veren sıradan halktan (reâyâ) ayrı olarak vergi toplayanlar şeklinde tanımlanan askerî, padişah beratı vasıtasıyla dinî veya idari güce sahip olan kişilerden, yani saraya ve orduya bağlı görevliler, memurlar ve ulemâdan oluşan hizmete dayalı bir soylu zümre idi. Gösterdikleri bağlılık ve yaptıkları hizmete

karşılık sultan onlara maaş, toprak ve kaynaklar üzerinde belirli tekeller türünden ihşanda bulunurdu. İkincisi ise, yukarıda da bahsedilen, vergi vermekle yükümlü olan, fakat devlet yönetimine katılmayan bütün Müslüm ve gayrimüslim uyrukları içine alan reâyâ idi. Detaylı bilgi için bkz. Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1969, s. 85; Mustafa Akdağ, *Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri, 1730-1839*, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 8-12, sa. 14-23, Ankara 1970, s. 51-61. (1971: 89-94); Ergenç, "Osmanlı Klasik", s. 107; İnalçık Halil, "The Nature of Traditional Society: Turkey", *Political Modernization in Turkey and Japan içinde*, der. Roberl Ward ve Dankwart Rostow. Princeton University Press, Princeton 1964, s. 44. Ayrıca bkz. Abdul-Karim Rafeq, "Changes in the Relation Between the Ottoman Central Administration and the Syrian Provinces from the 16th-Century to the 18th-Century", *Studies in Eighteenth Century Islamic History içinde*, der. Thomas Naff ve Roger Owen, Southern Illinois University Press, Carbondale ve Edwardsville 1977, s. 22.

³¹ Bahaeddin Yediyıldız, "Müesseseler-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi", *Vakıflar Dergisi*, 15, Ankara 1982, s. 152.

³² KŞS 59: 43.

³³ KŞS 196: 429.

³⁴ KŞS 298: 208.

³⁵ KŞS 295: 232.

³⁶ Arap ülkelerinde Peygamber soyundan gelen seyyid ve şeriflerin işleriyle meşgul olanlara nakîbü'l-eşraf deniyordu. Osmanlı devletinde nakîbü'l-eşraf makamı Sultan Yıldırım Beyazıt zamanında 1400 yılında kuruldu ve bu makama ilk olarak Bağdatlı Seyyid Ali Nattâ getirildi. Nakîbü'l-eşraf, eyâlet sancak ve kazalardaki kaymakamları vasıtasıyla Osmanlı topraklarındaki bütün seyyid ve şeriflerin isimlerini içeren defterler tutarlardı. Seyyid ve şerifler kanun ve adetlere aykırı hareket edip etmediklerini denetleyen nakîbü'l-eşraf ya da taşradaki kaymakamı aynı zamanda sahte seyyid ve şerifler hakkında da takibatta bulunur ve bunların cezalandırılmasını sağlardı. Nakîbü'l-eşraf makamı Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir. İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 164-168; Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yay., İstanbul 2005.

³⁷ KŞS. 249: 63-64; Dosya 2/21: 1194/13; KŞS 281: 12-14.

³⁸ KŞS 243: 122.

³⁹ KŞS 249: 63-64.

⁴⁰ KŞS 177: 177-178.

⁴¹ Avcı, *Değişim Sürecinde*, s. 31-32.

⁴² Jehoshua Ben-Arieh, *Jerusalem in the 19th Century: The Old City*, Yad Izhak Ben Zvi/St.Martin Publications, 1984, s. 392-394.

⁴³ Konuya ilişkin detaylı bir inceleme için bkz. Eroğlu Memiş, *Osmanlı Taşra Toplumu*, s. 200-212.

**UNESCO'dan
TARİHİ KARAR**

'İSRAİL İŞGALCİDİR'

Siyonist rejimin "işgalci güç" olarak tanımlandığı karar tasarımsı UNESCO'da oylanarak kabul edildi. Filistin İslami Direniş Hareketi HAMAS, karar tasarımsını memnuniyetle karşılarken, işgal rejimi Başbakanı Netanyahu ise, UNESCO'nun, Siyonist Rejimi Filistin topraklarında "işgalci güç" olarak tanımladığı karar tasarımsına tepki gösterdi.

Tahir
ÖZSOY
UZEL
haber
09

"İŞGAL EDİLMİŞ FİLİSTİN"

Dünya Birleşmiş Milletler Bilim Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Yönetim Kurulu, Siyonist rejimin "işgalci güç" olarak tanımlandığı bir karar tasarımsını oylayarak kabul etti. UNESCO Yönetim Kurulunun 201. Genel Kurulu Paris'te toplandı. Toplantıda Sudan, Katar, Umman, Fas, Lübnan, Mısır ve Cezayir tarafından hazırlanan "İşgal edilmiş

Filistin" karar tasarımsı görüşülerek oylandı. Kudüs'ün Müslümanlar, Hristiyanlar ve Museviler için kutsal bir kent olduğunun ifade edildiği tasarımsa, "İşgalci güç İsrail" tarafından Kudüs şehir Kudüs'ün yapısını ve statüsünü değiştirmeye yönelik alınan her türlü önlemin, adil veya idari uygulamanın geçerli sayılması ve iptal edilmesi istendi.

HAMAS KARARDAN MEMNUN

Filistin İslami Direniş Hareketi HAMAS, UNESCO'nun karar tasarımsını memnuniyetle karşıladığını duyurdu. HAMAS Sözcüsü Abdullatif el-Kanu, UNESCO'nun kararının, işgal rejiminin Kudüs'teki hak iddiasını çürüttüğünü ve Filistin topraklarında, Kudüs'te ve burada bulunan İslami eserlerdeki hak iddiasının

meşru olmadığını vurguladığını belirtti. Kanu, bu kararın Arap ülkelerinde, İslam dünyasında ve uluslararası toplumda benimsenmesi, pratiğe geçirilmesi için çalışılması ve Mescid-i Aksa'nın Yahudileştirilmesi için yapılan her türlü kazı ve eylemlerin durdurulması çağrısında bulundu.

AVRUPA'DAN 'HAYIR'SIZ KARAR

Tasarımsa ilişkin yapılan oylamada aralarında Brezilya, Çin, Rusya ve İsveç'in de bulunduğu 22 ülke kabul oyu verirken, ABD, Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'nın da yer aldığı 10 ülke ret oyu yani 'hayır' kullandı. Oylamada Fransa, Japonya, İspanya ve Arjantin'in de aralarında olduğu 23 ülke çekimser kalırken, Sırbistan, Türkmenistan

ve Nepal oylamaya katılmadı. Tasarımsa, Kudüs'te uluslararası hukuka aykırı olarak üst aramayı, tünel kazmayı, eski şehir başta olmak üzere, Doğu Kudüs'te inşaat projelerini devam ettirdiği belirtilen işgal rejiminin, UNESCO ve Birleşmiş Milletler (BM) kararlarına aykırı olarak sürdürdüğü bu uygulamalara son vermesi talep edildi.

15 Temmuz Şehitleri Hatimlerle Anıldı

Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı (YOYAV), 15 Temmuz şehitlerini unutmadı ve unutmayacak.

Fetö Terör Örgütü mensuplarınınca 15 Temmuz 2016 tarihinde ülkemizin bölünmesi ve parçalanması için gerçekleştirilen ihanet girişimi darbesi, devletimiz ve milletimizin el ele vermesi sonucu akamete uğradı. Bu darbe girişimine karşı halkımızca gösterilen cesaretin sonunda, birçok vatandaşımız şehit ve gazi oldu ama, birliğimiz ve dirliğimiz kurtuldu. Vatanın bölünmez bütünlüğü sağlandı.

Elbette şehit olan kahramanlarımızı ve gazilerimizi devletimiz unutmadı ve onlar için çok ve çeşitli hizmetler yapıldı ve halen yapılmaya devam ediyor.

Biz de YOYAV olarak, kursiyer öğrencilerimizin, dostlarımızın katkıları ve YOYAV Kurs Öğretmeni Ayşe Doyuk'un üstün gayretleriyle okuttuğumuz **104 hatm-i şerif** ve **164 Yasin-i Şerif** ile muhtelif suver-i şeriflerin duasını yapmak üzere, 14 Temmuz 2017 Cuma günü saat 14.00'de YOYAV Kültür Merkezi'nde bir toplantı tertip ettik.

Saygı duruşu ve İstiklal Marşı ile başlayan toplantının açılışında YOYAV Genel Başkanı Dr. İbrahim Ateş'in 15 Temmuzla ilgili mesajı okundu:

Dr. Ateş'in mesajının okunmasının müteakip YOYAV Kurs Öğretmeni Sami Aydın'ın şehitlerin ruhları için Kur'an-ı Kerim tilavetinin ardından, YOYAV Mütevelli Heyet Üyelerinden Mehmet Narince ve 22, 23 ve 24. Dönem Manisa Milletvekili Hüseyin Tanrıverdi günün anlam ve önemi ile ilgili birer konuşma yaptılar:

Toplantıda ilk konuşmayı yapan Mehmet Narince şunları söyledi:

Mehmet Narince

"Tarihe baktığımız zaman milletlerin kaderini belirleyen olaylar vardır. Bir olay vardık ki milletin önünü açar, başka bir olay vardık ki milletin yok olmasına ve tarihten silinmesine vesile olur.

Bununla ilgili birkaç olayı hatırlatırsak konunun ehemmiyeti daha iyi anlaşılır. 1071 Malazgirt Zaferi bunun en iyi örneklerinden biridir. Bu zafer sonucu Anadolu, önce Selçuklu, sonra Osmanlı

ve en sonunda da Türkiye Cumhuriyeti Devletine yurt olmuştur.

29 Mayıs 1453'de İstanbul'un fethi olayı ile de tarihin en ihtişamlı devletlerinden biri olan Bizans imparatorluğu yıkılarak, tarih sahnesinden silinmiştir.

1967 Arap-İsrail Savaşı neticesinde, tarih boyu devleti olmayan Yahudiler, İslamın kutsal beldelelerinden biri olan Kudüs'ü de içine alan İsrail Devletini kurmuşlar ve İslam ülkelerinin başına bela olmuşlardır. İsrail Devletinin kurulması ile birlikte bölgede bulunan İslam ülkeleri güvenliklerini sağlamak için bol bol batılı ülkelere silah alma yoluna gitmişlerdir.

Bugün dünyaya baktığımızda, İslam ülkelerinde bol para var ama teknoloji yok.. Kendi topunu, tüfeğini, tankını, uçağını, helikopterini, gemisini hele hele uçak gemisini yapacak teknolojik imkânlardan ve ilim adamlarından yoksunlar. Sat petrolü al parayı, ver parayı al silahı. Eğer silahı almazsan karşında İsrail bekliyor ve senin zayıf anını kolluyor diyerek ver korkuyu. İslam ülkeleri de yemesinler içmesinler, okumasınlar, ilim tahsili etmesinler, kendilerini korumak için habire silah alsınlar.

İslam dünyasının içinde bulunduğu durum bu. Türkiye de bundan fazlasıyla nasibini aldı. Kısaca hatırlatacak olursak:

İnsanlar hastane kuyruklarında, odun-kömür kuyruğunda, evrak kuyruğunda, yollarda vakit öldürmeye ve çile çekmeye alışmış, karanlıkta oturuyor, telefon yok, televizyon yok ve varsa da tek kanal. Mektup en güzel haberleşme aracı.

Hastane kuyrukları tam bir çile ve eziyet idi. Gece yarısı kuyruğa gireceksin, muayene sırası alacaksın. Alamazsan ertesi gün daha erken gideceksin. Memursun SSK hastanelerine gidemezsin. İşçisin devlet hastanesine gidemezsin.

Odun-kömür alırken sıraya gireceksin. Devlet dairesinde bir işin var, sıraya gireceksin. Bir saate bitecek bir işi bir günde zor bitiriyorduk, eziyeti de cabası

Kıscacası eziyete ve çileye alışmıştık. En ufak bir rahatlama gördüğümüzde, oh be dünya varmış, diyorduk. Yani on evrak isteyen bir kurum, evrak sayısını dokuza düşürmüş ise sevincimize diyecek yoktu. Dolayısıyla başka bir şey düşünmeye de pek zamanımız yoktu.

Üniversitelerimiz sağ-sol çatışması, başörtüsü yasağı ile uğraştıklarından, bilimsel gelişmeye zaman bulamıyor, teknoloji üretmiyordu.

2001 yılında birden bire Türkiye’de bir şeyler oldu ve bir değişim başladı.

Yollarımız çift yönlü ve üç-dört şeritli olmaya başladı. Beş saate gittiğimiz yere iki-iki buçuk saatte gitmeye başladık. Bir de baktık ki filmlerde gördüğümüz hızlı tren ülkemize gelmiş. Hayal dahi edemediğimiz uçağa binmeye başladık. Otobüsle ve bin bir zahmetle Van’dan İstanbul’a 25-30 saate giden köylü Mehmet amca, aynı parayla ve uçakla bir buçuk saate İstanbul’a gider oldu.

Hastaneler birleşti, herkes istediği hastaneye, hiçbir evrak olmadan telefonla veya internet üzerinden randevu alarak gider oldu.

Odun-kömür kuyruklarında beklemediğimiz gibi, birden doğalgazla tanıştı. Odun ve kömürün külünü taşımaktan da kurtulduk.

Üniversitelerde sağ-sol çatışması, başörtü yasağı ve ikna odaları kalktığı gibi, bütün şehirlerimiz üniversiteye kavuştu.

Devlet daireleri bilgisayarla donatıldı, günlere sığdıramayan işler saniyeler içerisinde sonuçlanır oldu. Oturduğu yerden insanlar evraklarını takip eder hale geldi.

Tüm bunların neticesinde insanımızın zamanı bollaşta, kendilerine yeni uğraşlar aramaya başladı ve teknolojiye yöneldi. Bunun neticesinde şu kanıya vardı. Batılı ülkeler yapabiliyorsa ben niye yapamıyorum? Benim onlardan neyim eksik? Onlar

yaptığına göre ben de yapabilirim. İnsanlarımıza cesaret geldi.

Kendinde bu cesareti gören insanımız, devlet adamlarımızın da desteğiyle kendi topumuzu, tüfeğimizi, füzemizi, tankımızı, insansız hava araçlarımızı, helikopterimizi, gemimizi yapar hale geldik. Buzdolabımızı, televizyonumuzu, çamaşır-bulaşık makinemizi üretmeye başladık. Delinmez dağları deldik, yol vermez geçitleri aştık, denizin hem üstünden, hem altından yollar yaptık. Uzaya uydu gönderdik. Dünyanın dört bir tarafına gidip iş yapar olduk. Kendimiz hayal etmediğimiz gibi, batılıların da hayal etmediği işler yapmayı başardık. Kendi otomobilimizi, uçağımızı ve uçak gemimizi yapmayı düşünmeye ve gerçekleştirmek için de çalışmalara başladık. Yavaş yavaş dışa bağımlılığımız azalmaya ve hatta bazı konularda öne geçmeye başladık.

Devletin desteğiyle halkımız zenginleşmeye başladığı gibi devletimiz de zenginleşmeye başladı.

Devletimiz zenginleşmeye başlayınca, diğer İslam ülkelerinin yaptığı gibi kaynaklarını silah almaya değil, yerli silah sanayini geliştirmeye yöneldi.

İnsansız hava araçları heronları dışarıdan alırken, kendimiz yapmaya başladık. Dışarıdan aldığımız heronlar, teröristlerin geçiş aylarında arızalanıyor, arızanın giderilmesi için gönderdiğimizde aylardır geri gelmiyor, yenisini de vermiyorlardı. Kendi insansız hava araçlarımızı yapmaya başlayıp içine de kendi yazılımımızı yükleyince teröristlerin zayıatları artmaya başladı.

Geliştirdiğimiz güdümlü füzelerle teröristlerin sığınaklarını ve silah depolarını imha etmeye başladık. Uçak alırken yazılımını da vereceksin demeye ve kendi yazılımımızı yapmaya koyulduk. Uçaklara yükledikleri yazılım sayesinde istedikleri anda tüm savaş uçaklarımızı kilitleyerek, kalkışını önleme kudretine sahipken, bu engeli kırmayı başardık. Yanılmıyorsam Saddam Hüseyin’in 600 tane savaş uçağı vardı. Körfez krizinde bir tek uçağını kaldırdığını duymadık.

Devletimiz zenginleşirken, kendi yerli silah sanayimizi geliştirmenin yanında, kaynaklarımızın bir kısmı ile mazlum insanların yardımına koştu. Milyonlarca savaş mağduru mülteciyi dinine, mezhebine, ırkına, milliyetine bakmadan sınırlarımız içerisinde alarak koruyup kollamaya, dünyanın birçok ülkesinde aç ve muhtaç insanlara yardım etmeye başladı. Dünyanın en çok insanî yardım yapan üç ülkesi arasına girdi. 2016 yılında da gayri safi milli hasılaya göre birinci sıraya yükseldi. Kaynaklarını

silah alma yerine mağdurların, fakir-fukaranın duasını almaya harcadı.

Halkımız da zenginleşmeye başlayınca parasını Avrupa'nın lüks tatil beldelerinde harcamak yerine gerek ülkemizde gerekse yurt dışındaki aç ve muhtaç kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesine harcamaya başladı.

Hasılı sömürülen bir ülke konumundan çıkmaya ve kaynaklarını yatırıma ve teknolojik gelişmeye, parasını silah alma yerine, mazlumların, aç ve muhtaçların duasını almaya, yerli sanayisini geliştirmeye ayırdı.

Diğer İslam ülkeleri silah alırken Türkiye dua alıyor, aynı zamanda sanayisini geliştiriyor, üniversiteler kuruyordu.

Meşhur bir reklamımızda söylenen söz gerçek olmaya başladı. Bu Türkler de çok oluyordu.

Türkiye'nin gelişmesinden ve halkının zenginleşmesinden rahatsız olanlar: "Bir an önce Türkiye'nin önünün kesilmesi, halkın zenginliğinin elinden alınması ve eski çileli günlerine dönmesi gerekiyor." diyerek, düğmeye bastılar.

Türklerin tarihini, karakterini ve yapısını bilenler şunu iyi bilirler ki, Türkleri dışarıdan bir güçle yıkmak çok zordur. Türkleri ancak Türkler yıkar. Tarihe baktığımız zaman –birkaç istisna hariç– maalessen bu hep böyle olmuştur.

2007 yılına gelindiğinde, Türkiye'nin ve Türk halkının davranışlarından rahatsız olanlar, Fethullah Gülen'e: "Sevgili dostumuz seni, önüne her türlü imkânı sağlayarak bugüne kadar besleyip büyüttük. Bak ne güzel burada, Pensilvanya'da, 130 dönümlük bir alanı kapsayan, içinde onlarca oda bulunan büyük bir malikâne de yiyip-içip yatırıyorsun. Bunun hakkını vermen lazım. 1970'li yıllardan bugüne kadar, askeriyede, poliste, adalet teşkilatında, devletin kritik kurumlarında teşkilatlanman için sana her türlü desteği verdik. Neyi, nasıl yapacağını öğrettik. Şimdi vazife zamanı. Önce şu ordudaki vatanperver subayları bir temizle. Bunu yaparken de yargıyı kullan. Çünkü bu şekilde yaparsan kimse itiraz edemez. İşin içinde yargı olunca, bu işi kolay halledersin. Kendine bağlı asker ve polis sayesinde delil üretmen zor olmaz." dediler, verdiler coşkuyu.

12 Haziran 2007 tarihinde İstanbul'un Ümraniye ilçesinin Çakmak Mahallesi'nde bir gecekondu da 27 el bombası, TNT kalıpları ve fünyelerin bulunmasıyla Ergenekon adını verdikleri operasyonla işe başladılar. Bu operasyon delillere dayandırıldığı ve yargı yoluyla yapıldığı için herkes kabullendi. Ordunun yetiştirilmiş ve Fetöcü olmayan subaylarını

temizlemeye başladılar. Balyoz Davası, Askeri Casusluk Davası derken, Genelkurmay Başkanı'nın terör örgütü kurmaktan hapse atıldığı bir sürece gelindi.

Genelkurmay Başkanı'nın terör örgütü kurmaktan yargılanması ve hapse atılması gerek devlet adamlarında, gerekse kamuoyunda bir şüphe uyandırmaya başladı. Genelkurmay Başkanı niye örgüt kursun, darbe yapar işi bitirir. Bu işin içinde bir bit yeniği var. Bekleyelim bakalım, bunun ucu nereye varacak denildi. Fetö de bu arada kasıldı-ka kasıldı ve kendine büyük bir güven geldi. Ordu içinde yaptığı temizlikten sonra, fazla bir iş kalmadı bir de şu hükümeti sallayayım dedi ve 17-25 Aralık 2013 operasyonu gerçekleştirildi. Bunda başarılı olamayınca Türkiye'nin itibarını zedelemek ve uluslararası camiada terörizme destek veren bir konuma sokabilmek için MİT Tırları operasyonunu başlattı. Bunda da istediği başarıyı yakalayamayınca akıl hocalarının yardımıyla yeni bir operasyon planına girişti. Bu arada devlet yetkilileri için farkına vardı ve tedbirler alınmaya başladı.

30 Ağustos yaklaştıkça ve ordudaki Fetöcü subayların ordudan atılacağı istihbaratını alınca panikleme başladı. Yıllarca kurduğu bir yapının bir anda yıkılacağı ve hayalini kurduğu kâinat imamlığı makamına oturarak, İslam âlemini yönetmesinin tehlikeye girdiğini görünce en kestirme yolun bir darbe ile yönetimi ele geçirmek olduğu kanısına vardı ve 15 Temmuz ihanet girişimi başlatıldı.

Fakat Fetönün hesap edemediği bir şey vardı. O da Allah bu işe ne diyor? Allah'ın bu işe rızası var mı? Akıl hocaları ile her şeyi düşünüp planladığı halde, bunu bir türlü düşünemedi.

Sonuçta Allah bu millete acıdı. Bu milletin yardım elini uzattığı mazlumlara acıdı.

Milyonlarca masumun duası, bu ihanetin önünde set oldu.

Bugüne kadar yapılan tüm darbe girişimlerine sessiz kalan halkımıza bir basiret ve cesaret geldi. Milletimizin evlatları şehit ve gazi olma pahasına darbeye engel oldu.

15 Temmuz 2016 tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve Türk milletinin kaderini belirleyen, önemli bir gün olarak tarihteki yerini aldı.

Allah, 15 Temmuz şehitlerimiz ile tüm şehitlerimize rahmet etsin ve onları bizlere şefaatçi eylesin. Gazilerimize acil şifalar ve gönül huzuru versin. Bizlere ve evlatlarımıza da bu gibi halleri bir daha göstermesin."

Hüseyin Tanrıverdi

YOYAV Mütevelli Heyet Üyesi ve 22, 23, 24. Dönem Manisa Milletvekili Hüseyin Tanrıverdi de toplantıda yaptığı konuşmasında şunları söyledi:

“15 Temmuz ihaneti, kuşkusuz bu toprakların gördüğü ve göreceği en büyük, en aşağılık bir ihanettir. Ülkesini emperyalizme uşaklık ederek peşkeş çeken FETÖ ve avanesi darbe girişimlerinin duyulmasından itibaren necip milletimiz tarafından bertaraf edilmiştir. 27 Mayıs'ı, 12 Eylül'ü ve 27 Nisanları yaşamış, görmüş bu halk, 15 Temmuz'da kahramanca ve dünyada eşi görülmemiş bir şekilde Türkiye üzerinde oyun oynayanlara “dur” dedi.

15 Temmuz gecesi sokağa çıkanların elbette kalbinde, gönlünde bir “Tayyip” sevdası vardı. Ama onları esas sokağa döken unsur, ecdatlarından gelen, kanlarında, hücrelerinde bulunan “bağımsızlık”, tahakküm altına girmektense şereflice ölümü tercih etme duygusuydu.

Zaten bu duygu ve karşı konulamaz güç 1071'de Malazgirt'te, 1453'de İstanbul'da, 1915'de Çanakkale'de, Kut'ul Amare'de 1920'de Anadolu'da ortaya konan milli birlik ve beraberlik ruhuydu. Bu milletin köklerinde, genlerinde olan bu ruhun ortaya çıkacağını tahmin edemeyenler, bilmeyenler tankla, topla tüfekte sindireceğini sandılar.

Aslında bu kumpas yeni değildi. Geçmişimize baktığımızda bu tür girişimlerin, sömürge valisi atama heveslerinin, maşa eliyle bu yurdu yönetme taleplerinin hiç de az olmadığını görüyoruz. Ancak durum bu kez farklıydı. Çünkü durum geçmişte yaşadığımız ve verdiğimiz İstiklal Mücadelesi kadar büyüktü. Türkiye ya teslim olacak ya da yeniden ayağa kalkacak ve şahlanacaktı.

Darbe, bu topraklarda ilk defa olmuyordu. Ama bu kez millet geleceğine, iradesine sahip çıkma bilinciyle sokağa döküldü. Tanka, tüfeklere karşı göğsünü siper etti. 249 şehidin duyguları, hedefleri amaçları aynıydı. Hepsini evinden abdestini alıp çıkmış şehadeti isteyerek, arzulararak evlerinden eşleri ve çocuklarıyla helalleşerek çıktılar. Karşı-

larındaki düşmanı biliyorlardı ve bu sefer “teslim olunmayacak” düsturu ile hareket ettiler.

15 Temmuz sadece Ankara'nın, İstanbul'un, Bursa'nın değil aynı zamanda Bosna'nın, Şam'ın, Bağdat'ın, Halep'in, Üsküp'ün, Trablusgarp'ın, Kudüs'ün dirilişiydi. Batı ülkelerini çıldırtan bu şanlı direniş daha çok şeye gebe. Almanya'nın, Hollanda'nın ve diğer bazı ülkelerin Türk siyasetçilerine karşı uydurduğu giriş yasakları bunun en belirgin göstergesidir.

Darbe ile ilgili soruşturmalar derinleştikçe oyunun nerden kurgulandığı, hesapların nasıl altüst olduğu bir bir ortaya çıkıyor. Ama içimizi acıtan, bizi kedere boğan şehitlerimizin hikâyeleri ve o gece yaşanan elim olaylardır. Tankın karşısında, askerlerin önüne tek başına çıkan Safiye Hanım, tankın üstündeki askerlere “yapmayın kuzum, etmeyin kuzum, gelin aşağıya inin” diye içindeki merhamet duygusuyla yalvaran analarımızı, bacılarımızı unutmak mümkün mü? Komutanının emriyle gözünü kırpmadan ve kendisini peygamberimizin kucağına atar gibi ölüme koşan Ömer Halisdemir'i bu millet her zaman yaşatacaktır. Ama daha şimdiden bu hain darbe girişime katılanları, planlayanların isimlerini ya unuttu yada her adı geçtiğinde beddua okumaktadır.

Tarihin gidişatını değiştiren, vatani için şehadete koşan yiğitlerimizi, kadınlarımızı bir kez daha rahmet ve minnetle yad ediyor, onların aziz hatıralarına helal gelmemesi için darbe faillerinin ve işbirlikçilerinin, yardım ve yataklık edenlerin bir an önce cezalandırılmasını diliyorum.

Sizlere, bir annenin 15 Temmuz'da şehit düşen oğluna olan özlemini dile getirdiği, göz yaşartıcı mektubunu okumak istiyorum:

“Mustafa'm, gözümün nuru, gönlümün direği oğlum. Gittin, tam 1 tam yıl oldu. Hasretin buram buram burnumda tütüyor. Seni öyle özledim ki yavrum.

Yaradanıma pek çok dua ettim rüyada seni bana göstereceğini diye. Geçen Cuma, sabah namazını kıldıydım, elimde tespih, koltuğun üzerinde sızmış kalmışım. O güzel yüzün karşımda beliriverdi. Sünnet düğününü yapıyorduk. 1 değil, 2 değil, tam 5 davul gümbür gümbür vuruyordu. O pamuk gibi, yumuk yumuk ellerini uzattın bana. Şöyle bi parmak kınayı aldım, avucunun içine sürdüm, sonra da tülbentle bi güzel sardım. Ayağa kalktın, asker kasketini kafana taktın, bana bi selam durdun, sonra kapıya yöneldin. Dışarda, kara suratlı bi zabıt bekliyordu seni, hiç hazretmedi ondan. Bana bi sarıldın, bi sarıldın yavrum. Rüyada, Cennet kokunu da gönderivermiş Mevlam, kokunu ciğerlerime kadar çektim. ‘Bana mektup yaz Ana’ dedin. Davulların arasından, o zabitin arkasından kayboldun gittin ... Pek güzel uyandım, sanki

şöyle göğsümden gödeler, güvercinler uçuverdi, öyle rahatladım.

Mektubu yazarken, Gülizar gördü. 'Deyeza, nereye gönderecen sen bu mektubu?' dedi. Şuna bak şuna! Aklınca alayedecek bennen. Ben bilmez miyim, şu mektubun şimdi her bir harfini melekler tutacak, götürüp Mustafa'mın önüne dizecekler. Sen 'yaz' dedin ya oğlum, hiç merak etme, hep yazarım ben sana.

Yavrum. O gün de günlerden Cuma'ydı, O günün sabahında da rahmetli babanı gördüydüm rüyamda. 'Hani gelmiyor musunuz' dedi de, sen babanın kucağına koşuverdirdin. Akşam, Reiscumhur 'sokağa çıkın' deyince deliye dönüverdin. 'Mustafam bi dur' dedikçe 'durmak zamanı mı Ana, memleket elden gidiyor, bak Reiscumhur çağırıyor, salalar beni çağırıyor ana!' dediydin. Ben o dakika anladım senin şehit olacağını.

'Nereden anladın?' diyeceksin. Analar anlar yavrum, analar her bi şeyi bilir. Balkona çıktım, arkandan öylecene bakakaldım. Sabaha kadar balkonda, gözüm yolda, kulağım televizyonda, dilimde dua, seni bekledim. Gelmedin yavrum. Gün ışıdı, sen gelmedin Mustafam. Emmini aradım, 'Mustafam gitti, gelmedi' dedim. 2 saat sonra kapı çaldı, bi telaş koştum. Karşımda seni değil de, emmini görünce yığıldım yere Mustafam.

Hiç ağlamadım Mustafam, hiç. Şehit anası ağlar mıymış? Bi vakit, vali şehit analarını toplamış. Bak-tım, hepsi de ağlıyor. Kalktım ayağa, "he heeyt" diye bi nara attım, hepsi sustu kaldı. 'Niye ağlıyorsunuz?' diye çıktım. 'Düşmanı mı sevindireceğiniz? Anarşitleri mi sevindireceğiniz? Fetulla donuzunu mu sevindireceğiniz? Ağlayacaksa, onların anaları ağlasın. Şehit anasıyım ben şehit! Var mı ötesi?' dedim. Şöyle yumruğumu da böğrümüne vuru vuruverdim. Hepsi de gülüşüverdiler.

Mustafam, yavrum, sen şehitsin emme, ben de şehit anasıyım. Sen bilmen şehit anası ne demek. Balkona bi bayrağımızı astım, yanına da senin bi kocaman resmini astım. Sokaktan gelen geçen selam duruyor. Dışarı çıkınca gören elime sarılıp öpüyor. Çarşıda pazarda 'şehit anası' dediklerinde bi gubarıyom, bi gururlanıyom ki sorma gitsin.

Geçen gün ne oldu bi bilsen Mustafam... Telefon uzuuun uzun çalıyor. Koştum yetiştim. Bi adam dedi ki, 'akşam evdeyseniz, müsaitseniz, Reiscumhur size oturmaya gelecek' dedi. 'Sen bennen alay mı geçiyon?' dedim, üst üste yeminler etti. Telefonu kapattım emme yine de bi kurt düştü içime. Gülizar'a gittim, 'böyleyken böyle' dedim. 'Amanın! Gız deyeza arnanın ki ne amanın' diye velveleye veriverdi ortalığı. Gülizar'ı bilin ya işte. Bütün mahalle, tanıdık, tanımadık bütün komşular doluştu evimize. Sağolsunlar, köşe bucak her bi yeri sildiler, süpürdüler. Sokağı bile tertemiz ettiler. Evlerinden börek, baklava ne buldu-

larsa getirdiler. Bi de şerbet erittiler, bi de çay yaptılar. Mustafam, de ki senin kına geceni yapıyoz. Akşama doğru büyük, siyah bi arabayla çıktı geldi Reiscumhur, yanında da hanımı var. Mahalleli tümünden balkonda alkışladılar. 'Ver elini öpeyim Annem' dedi. Önce vermedim, 'Koskoca Reiscumhur hiç el mi öpermiş' dedim. 'Annelerin eli de öpülür, ayaklarının altı da öpülür. Çünkü orada Cennet var' dedi. 'Sen ki şehit annesinin, elbette öpeceğim' dedi. Uzattım elimi, öptü. Babanın koltuğuna Reiscumhur oturdu, ben de öbür koltuğa kuruldu. Bi baktım ki, bakanlar, mebuslar, belediye başkanları, komşular hepsi doluşmuş salona. Bi gubardım, bi gönendim ki sorma gitsin. Sonra Reiscumhur euzu besmele çekti. Uzuuuun uzun, pek güzel, pek dokunaklı okudu. O zaman ağladım işte yavrum, emme hiç kimseye göstermeden, içime içime ağladım. Akşam bi de baktım ki, televizyonlarda beni gösteriyolar. Nasıl utandım bi bilsen. Bak sana ne diyecem Mustafam: Dün kapı çaldı, açtım, karşımda güzeller güzeli, gencecik, boylu, poslu bir kızcağız. 'Benim adım Ayşe' deyince hemmen anladım. Ayşe anlattığın kadar güzelmış Mustafam. Buyur ettim, bi koltuğa o oturdu, bi koltuğa ben. O sustu, ben sustum, o sustu, ben sustum. Sonra dayanamadım, anneni bilin ya işte Mustafa, 'Ayşe' dedim, 'buyur deyeza' dedi, 'çok mu severdin Mustafamı?' dedim, yanakları kızardı, boynunu büktü, başladı ağlamaya. 'Bırak ağlasın, rahatlasın' dedim kendi kendime. Bi sürü de dualar ettim: 'Ak başlı, telli duvaklı gelin olasın. Gönlüne göre bulasın. Çok çocuğun olsun, gün göresin' dedim. 'erkek çocuğun olursa, adın Mustafa koy e mi' dedim, 'senin annen yok emme, ben senin annemim' dedim, Kalktı, 'Annem' dedi, boynuma bi sarıldı, bi sarıldı, bi sarıldı ki Mustafam...

Gözün arkada kalmasın Mustafam... Devlet karnını yerde bırakmadı. Anarşitleri tek tek buldular, mapusa tıktılar. Bazen dilimin ucuna geliyor, 'Mustafama kurşun sikan o eller kurusun' diyesi oluyorum, sonra 'ya sabır' deyip susuyorum. Devlet hesabını soruyor emme, asıl Mevlam hesabını soracak. Düşünsene o anarşitlerin analarını, karılarını... Her gün ölmez mi onlar? Boyu devrilesice donuz Fetulla'nın anası, donuz doğurduğunu bilse, hiç emzirir miydi, hiç yedirir miydi o na? Onun anası mezarında ateşler içinde 4 yana dönerken, senin anan şehit anası Mustafam, Onun oğluna yatacak yer yokken, benim Mustafamın mezarının başında bayrak var bayrak! Şu aşağıdaki caddeye adını verdiler, oradaki okula adını astılar, gidip gidip seyrediyorum. Daha ne olsun Mustafam?

Yığıdım, yavrum, bi tanem Mustafam... Gayli parmaklarım ağrıdı. Anan çok iyi, çok rahat Mustafam, ananı hiç dert etme sen. Sayende, tabii ya, senin sayende devletimiz de dim dik ayakta. Hep dua ediyorum, 'Mevlam seni rüyada bana bi kere daha gösterse' diyorum; 'Yakub'a Yusuf'un kokusunu getiren Mevlam,

Hatim duasına katılanlardan bir grup.

bana da Mustafamın kokusunu getirse' diyorum. Yine yazarım ben sana yavrum. Koca herifime, babana selam söyle. Geçen Emmine dedim ki, 'ölünce beni bu iki yiğidimin yanına, işte şuraya gömün' dedim, mezar taşına da 'şehit Mustafa'nın anası' yazın dedim. "Allah gecinden versin deyeza' dedi emme, kavuşmanın saati elbet bellidir. Saati gelince Mevlam bizi kavuşturacak Mustafam. Koşup geleceğim bulacağım seni, doyasıya, doyasıya sarılacağım Mustafam..."

Yiğidim, oğlum, yavrum, Allah'a emanet ol Mustafam..."

Toplantıda 15 Temmuz şehitlerinin ruhlarına ithafen okunan 104 Hatm-i Şerif ve 164 Ya-sin-i Şerif ile muhtelif süver-i seriflerin duasını yapan Mehmet Narince, Yüce Allah'a niyazını şu cümlelerle arz etti:

"İlahî yâ Rabb-el âlemîn! Okunan hatm-i şerifler ile muhtelif sureleri kusurlarımızı bağışlayarak lütfü kereminle nezd-i ulûhiyetinde ahsen-i kabul ile kabul buyur yâ Rabbî. Beher harfine sayamayacağımız kadar bol ecir ihsân eyle. Hâsıl olan ecir ve sevabı, öncelikle ruh-u Resûlullah'a armağan ediyoruz, ruh-u şeriflerini bu meclisimizden ve bu dileğimizden haberdar eyle yâ Rabbî. Bilumum enbiyanın ve rûsûl-u kiramın ruhlarına, Efendimizin zevcât-ı tâhiratının, ashâb-ı kirâmının ve ehli beytinin ruhlarına, evliyânın, asfiyânın, sülehânın, fukahânın, ulemânın, muhaddisînin, müfessirînin, ahrete irtihal eden tüm mü'min ve müminatın ruhlarına armağan ediyoruz vasıl eyle yâ Rabbî.

İlahî yâ Rabb-el âlemîn! Bu cennet vatani korumak için canlarını seve seve feda eden 15 Temmuz şehitlerinin ruhlarına armağan ediyoruz ulaştır Ya Rabbî. Geride kalan yakınlarına sabrı cemili ihsan eyle. 15 Temmuz'da gazi olan, yaralanıp henüz sıhhatine kavuşmamış olanlara acil sağlık ve saadet ihsan eyle. İslam dünyasının diğer yerlerinde şehâdet şerbetini içerek huzuruna gelen şehitlerin tümünün ruhlarına armağan edi-

yoruz ulaştır yâ Rabbî. Bu cennet vatani düşman işgalinden ve saldırısından koruyan din ve devlet büyüklerimizin tümünün ruhlarına, bizleri doğurup dünyaya getiren annelerimizin, besleyip büyüten babalarımızın, eğitip öğreten hocalarımızın ruhlarına armağan ediyoruz ulaştır yâ Rabbî. Bu hatm-i şerifleri okuyanların ahrete irtihal eden yakınlarının ve tüm geçmişlerinin ruhlarına armağan ediyoruz ulaştır yâ Rabbî

İlahî yâ Rabb-el âlemîn! Bu meclise katılıp, âmîn diyerek duamızın kabulünü dileyen kardeşlerimizin yakınlarından edebiyete göçenlerin tümünün ruhlarına armağan ediyoruz ulaştır yâ Rabbî. Mekânlarını cennet, makamlarını yüce eyle ya Rabbî.

"Allah'ım! Ravza-i Resûlullah'da, civâr-ı Beytullah'da, Mescid-i Aksâ'da ve diğer mübarek mekânlarda Sana açılan eller, Sana yalvaran diller, Sana yakaran gönüller hürmetine hayırlı dualarımızı kabul eyle. Hayırlı taleplerimizi lütfeyle.

Milletimizi, memleketimizi, nefsimizi, neslimizi, cemiyetimizi, cemaatimizi, evladımızı, torunlarımızı, ordumuzu, yurdumuzu, yuvamızı, her türlü felâketten musîbetten hıfz-ü himâye buyur yâ Rabbî. Milletimizin birliğini, dirliğini, düzenini muhafaza eyle. Milletimizin birliğini, dirliğini, düzenini bozmak için plan yapanların planlarını tersine çevir ya Rabbî. Vatanımızı ve bizleri bekleyen askerlerimizi, polislerimizi düşman saldırısından, terörist saldırısından koru ve kolla yâ Rabbî. Din, iman, vatan ve Kur'ân düşmanlarını "Kahhâr" ism-i şerifinle kahr-ü perişan eyle yâ Rabbî.

Milletimizin refahı için çalışan devlete büyükle- rimizi muvaffak eyle. Hayırlı işlerinde başarılı eyle, şerli işlerden muhafaza eyle ya Rabbî.

Bizleri cennetini ve cemalini kazanacak hayırlı amellerle meşgul eyle. Amin."

Toplantı, konuklara ikram edilen dondurmanın alınmasıyla sonlandı.

YOYAV Genel Başkanı Dr. İbrahim Ateş'in 15 Temmuz Mesajı

“15 Temmuz’u Unutmadık, Unutturmayacağız...”

Bir yıl önce 15 Temmuz’da millet ve memleketimizle devletimize karşı hain saldırıda bulunmaya yeltenen Fetöcü devlet ve millet düşmanlarına unutmayacakları tarihî dersi veren kahramanlarımızı minnet ve şükranla anıyor, ruhlarını Rahmân’a teslim eden şehitlerimize rahmet ve mağfiret, gazilerimize sıhhat ve saadet niyaz ediyoruz. Milletçe medyûn-u şükran olduğumuz bu kahramanlarımızı kalbimizde yaşatıp, yakınları ve yetimleri ile bizlere emanet ettikleri cennet vatanımızı gözümüz gibi koruyup kollayacağımızı bütün dünyaya bir kere daha duyurmak istiyoruz.

Cumhurbaşkanımızın emrinde, devletimizin yanında ve milletimizin hizmetinde dâim olan biz YOYAV’lılar, yurdumuzun yücelmesine ve insanı-

mızın ilerlemesine katkıda bulunmanın gayret ve kararlılığı içindeyiz. Düşmana karşı dimdik duracak ve ülkemizde at oynatmak isteyen hainlere fırsat vermeyeceğiz. Yurdumuza yan gözle bakan hainlerle teröristlerin gözlerini oyacağız.

Gayret bizden, muvaffakiyet yüce Allah’tandır.
Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti,
Yaşasın yüce milletimiz,
Yaşasın kahraman silahlı kuvvetlerimiz ve vatanperver emniyet mensuplarımız,
Hakk’ın rızasına ersin şehitlerimiz,
Yücelmede dâim olsun yurdumuz,
Yok olsun tüm teröristler,
Kahrolsun devlet-millet düşmanları...”

Kurban Sosyal Hayata Bereket ve Ekonomik Hayata Harekettir

Bizleri bir kere daha Kurban Bayramına Erdiren ve dar gelirli kardeşlerimizle buluşturup birlikte sevindiren yüce Rabbimize hamd-ü senâ ediyor, bayramların ülke genelinde milletimize mutluluk vesilesi olmasını diliyoruz.

Sevinçlerin paylaşıldıkça artacağına ve üzüntülerin de paylaşıldıkça azalacağına inanarak coşkuyla kutladığımız Kurban Bayramının yurt dışında yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma duygularının gelişip güçlenmesine vesile olmasını temenni ediyoruz.

Malum olduğu üzere İslâmın imkân sahibi insanlara emrettiği malî ibâdetlerden biri de kurbandır. Yaradılanı Yaradan'a yaklaştıran ve yaratıklarla kucaklaştıran bu ibâdet, kurban kesmeyi gerektiren malî miktara mâlik olan her müslümanın yılda bir defa ifâsı icâp eden bu ibâdet, insanı Allah'a ve O'nun rahmetine ulaştıran önemli bir ibâdetdir.

Kurban ibâdetinin tarihi oldukça eskidir. İnsanlık tarihiyle birlikte var olmuştur. Hak olsun, bâtil olsun bütün kavimlerde kurban hadisesini görmekteyiz. Tanrılara, tapınaklara, aya, güneşe, ateşe veya kutsal saydıkları birçok değerlere geçmişteki insanlar kurbanlar adayıp, kesmişlerdir. Bugünkü şekliyle dinimizdeki kurban ibâdeti, Hz. İbrahim (a.s.)'den bir hatıradır.

Hz. İbrahim (a.s.) Allah'dan başka kimseyi sevmediği iddiasına sahipti. Yüce Allah İbrahim (a.s.)'i bu konuda imtihandan geçirmiştir. Hz. İbrahim bir oğlu olursa, onu Allah yolunda kurban edeceğini adamıştı. Aradan uzun zaman geçmiş, oğlu olmuş, İbrahim (a.s.) ise bu adağını unutmuştu. Rüyasında Cenab-ı Hak, İbrahim'e bu adağını hatırlattı. Ailece çetin bir imtihandan geçmekteydiler. Yıllarca ayrı yaşadığı, doya doya sevemediği oğlunu kurban etmesi isteniyordu. Durum anne Hacer'e bildirildiğinde, o tevekkül ile şu sözü söylüyordu; "Allah bizi zayı etmez" diyordu. Şeytan önce karından vazgeçirmek için İbrahim (as)'e geldi. Sonra Hacer annemize gitti. Daha sonra oğul İsmail'e gelerek bu karara itiraz etmelerini istedi. Her biride şeytanı taşıyarak, yanlarından kovdular. Can tatlı, istenilen fedâkârlık ise çok büyüktü. Neticede; kesme emrini alan bıçak, İsmail'i kesmiyor, Allah tarafından gönderilen koçu kesiyordu. Bu tarihi olay Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle haber verilmektedir "(İbrahim), 'Ey Rabbim! Bana iyilerden (bir oğul) ihsan et', dedi. Biz de kendisine yumuşak huylu bir oğul

müjdeledik. Oğlu yanında koşacak çağa gelince ; 'Ey oğlum! Ben seni rüyamda boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin?' dedi. (İsmail), 'Babacığım! Sana ne emrolunuyorsa onu yap, inşallah beni sabredenlerden bulacaksın' dedi. Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) teslim olup, İbrahim onu yüz üstü yatırınca, ona şöyle seslendik: Ey İbrahim, rüyana gerçekten sadakat gösterdin, şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık imtihandır. (İsmail'e karşılık) büyük bir kurbanlık fidyeye verdik. Kendisinden sonra gelenler arasında ona güzel bir nam bıraktık. Selâm olsun İbrahim'e, İşte biz iyi insanları böyle ödüllendiririz. Çünkü o Mü'min kullarımızdandır." (Saffât Suresi, 100-111)

Bir hadîs-i şerîfde bu hususa dikkat çeken sevgili Peygamber (s.a.v.): "Kurban kesiniz, çünkü, babanız Hz. İbrahim (a.s.)'in sünnetidir." buyurmuştur.

Kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'in Kevser Suresi'nin 2. ayetinde: "Rabbin için namaz kıl, kurban kes." buyurularak kurban kesilmesi emredilmiştir. Bu ayetteki "venhar" emri, "kurban kes" anlamına geldiği gibi, bunun başka anlamlara da geldiğini söyleyen bilginler bulunmaktadır.

Kurban ibâdetinin kesin dayanağı Hz. Pey-

Kurbanlıklar İslâmî vecibelere uygun olarak kesildi, yüzüldü ve dağıtıldı.

Dr. İbrahim Ateş, kurban etlerini ihtiyaç sahiplerine tek tek dağıtarak, bayramlarını kutladı.

gamber (s.a.v.)'in konu ile ilgili sözleri ve uygulamalarıdır. Kurban ibâdeti, hicretin 2. yılında meşru kılınmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), birçok hadîs-i şerîfnde kurban kesilmesini teşvik ve tavsiye etmiştir: “Ademoğlu kurban bayramı günü, Allah katında kurban kesmekten daha sevimli bir iş yapmış olmaz. Şüphesiz ki, kesilen kurban kıyamet günü boynuzları, kılları ve tırnakları ile gelir. Hiç şüphe yok ki, kesilen kurban kanı yere akmadan önce Allah katında kabul görür. Öyleyse gönüllerinizi kurban ile hoş ediniz.”

Kurban kesmenin fazilet ve mezziyetlerini ifade eden bu ve benzeri hadîs-i şerîflerdeki tavsiye ve telkinlere uyan Müslümanlar, kestikleri kurbanlarla Yaradan'a yar ve yakın olmanın yanında kurbanın sosyal hayata bereket ve ekonomik hayata hareket olacağı anlayışıyla bu ibâdeti ifâya özen göstermişlerdir.

Bu gerçeği göz önünde bulunduran YOYAV, 29 yıldır bazı mensupları ve hayırsever dostlarının değerli destek ve kıymetli katkılarıyla vekâleten kurban kesme ve etlerini dar gelirli ailelere dağıtmaya devam etmiştir. Geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da, bayram sevincini bu kardeşleri ile paylaşmanın mutluluğunu yaşamıştır. Vakıf Genel Merkez binasının arka bahçesinde güzel bir bayram havası estirmiştir. Kurban kestirenlerle kurban eti alanları buluşturarak, kardeşçe kaynaşma ve dostça dayanışmalarına imkân sağlamıştır.

Geçen yıllarda gerçekleştirilen bu örnek hizmetin güzelliğini gören mensupları ile dostlarının devam ettirdikleri değerli destek ve kıymetli katkılarıyla genel merkezce kestirilen 113.150 (yüzonüçbin yüzelli) TL. tutarındaki 146 kurbanın etinden,

kurban bağışı yapan 87 kişi birer but aldıktan sonra arta kalan kurban etinden, 6 kişiye birer tam kurban, 16 kişiye yarımşar kurban, 6 kişiye birer çeyrek kurban, 532 kişiye de birer büyük parça kurban eti olmak üzere toplam olarak 560 kişiye dağıtılarak yüzleri güldürülmüş ve mutlu bir bayram geçirmelerine katkıda bulunulmuştur.

Kilis Şubesi'nin kestirdiği 45.000 (kırkbeşbin) TL. tutarındaki 37 koyun ve bir danadan oluşan kurbanların eti 300 kişiye de birer pay olmak üzere toplam olarak Genel Merkez ve Kilis Şubemizce 158.150 (yüzellisekizbin yüzelli) TL. tutarındaki 183 koyun ve bir danadan oluşan kurbanın eti 860 kişiye dağıtılmıştır.

Bayram namazından sonra başlayıp akşama kadar devam eden kesim ve dağıtım hizmetini dikkatle ve dirayetle yürüten kasaplar ve yardımcıları ile diğer personelin başında bulunan Dr. İbrahim Ateş, her kurbanın kesiminden önce kurban sahipleri adına kasaplara vekâlet verip tekbir getirerek ve besmele çekerek kesilmesine özen göstermesinin yanında, kurban sahipleri ve fakirlerle ilgilenmeyi de ihmal etmemiştir.

Bu yoğun ve yorucu çalışma arasında basına kısa bir açıklama yapan Dr. İbrahim Ateş, duygu ve düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“İki ay on gün önce Ramazan Bayramını kutladık. Bugün de Kurban Bayramı'nın sevinç ve saadetini dar gelirli kardeşlerimizle paylaşmaktayız.

Bayramlar sadece sevinme değil, aynı zamanda sevindirme zamanıdır. Dolayısıyla bayramı bayram eden şey, sevginin ve mutluluğun paylaşılmasıdır. Bu paylaşım toplumun tüm kesimleri arasında yapılmalıdır. Özellikle aile bireyleri, yakınlar, yaşlılar ve yoksullarla kimsesizler görülüp gözetilmeli, hastalar ve halsizlerle ilgilenilmelidir. Muhtaçların ihtiyaçları giderilmeli, çevremizdeki şehit aileleri ziyaret edilerek acıları paylaşılmalıdır.

Dayanışmayı düstür ve paylaşmayı prensip edinen YOYAV, yıllardır yürüte geldiği vekâleten kurban kesme ve etini dar gelirli ailelerle fakirlere dağıtma hizmeti ile önemli ve örnek bir uygulamada bulunmaktadır. Böylece dar gelirlilere destek olmanın yanında, birlikte bayram ederek sosyal saadetin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu hayırlı hizmetin geliştirilerek gerçekleştirilmesine vesîle olan hayırsever kardeşlerimizle, davetimize icabet ederek bayram sevincini bizimle paylaşan dar gelirli kardeşlerimize teşekkür ediyor, en içten duygu ve dileklerimizle bayramlarını kutlayarak sağlık ve saadette daim olmalarını diliyorum.”

Kutsal Kent Kudüs

*Kudüs'e sahip ol, O, kutsal kenttir.
Sultan Selahaddin'den emanettir.
Ecdâd yâdigârı vakıfla dolu,
Miraca mahal olan bir cennettir.*

*Mescid-i Akşâ bir büyük ma'beddir.
Hazret-i Süleyman'dan emanettir.
Kullar için kıble-i ibâdettir.
O'na bomba atmak bir cinayettir.*

*Kudüs Müslümana ikinci vatan.
Akşâ ve çevresi mübârek mekân.
Hürmet eder O'na inanan insan.
İflâh olmaz O'na yan gözle bakan.*

*Kudüs ve Kıbrıs'ı koruyan kalkın,
Olmuştu vakıflar, uzunca zaman.
Çarçur edilince vakıflar, heman.
Aktı oralarda oluk oluk kân.*

*Gün geldi İsrail Akşâ'yı yaktı.
Makaryos da Magosa'ya çan taktı.
Gözlerden yaş, damarlardan kân aktı.
Müslümanlar O'na uzaktan baktı.*

*Uyanalım artık derin uykudan.
Kopmadan kıyamet, geçmeden zaman.
Ecele fayda yok, kardeş korkudan.
Aslâ korkan değil, olun korkutan."*

*13 Mayıs 2017
Dr. İbrahim Ateş*

Kudüs'ün Kalbi Mescid-i Aksa

